ЕДИН ОГЛѢД

ПО ЕТНОГРАФІЯТА

НА МАКЕДОНІЯ.

Стъкмил.

Сторо Гулабчев

Габрово

1887.

БИБЛИОТЕКА НА Б. З. К. БАНКА

ПРЕДГОВОР

Господѣ читатели! Както ште видете, и въ вая си книжка аз не съм се изоставил от посоката, която карах по некои и други маслаати въ книжката си „Единъ расказ—Дѣдо Стоян“, ако би да сте я прочѣли. Освен това, въ книжка-ва си аз зовеждам нов правопис и за други некои гласежи, именно за **е** (ѣ), **и** (і), **о** (ю), и **у** (іу).

Тъі като е работата от една страна, от друга пък понеже не съм отговорил на никое от многуто критикуванія, които станаха тогава по книгата ми „Дѣдо Стоян“; то аз го намирам за твърде наместо сега при вая си книжка, да дам некоі обясненія по некоі и други нешта, които се показват, може би, чіудни на некоі господѣ.

Преди всичко—употребявал съм ги, употребявам ги и съм на мненіѣ, да се употребяват турските думи въ нашія книжнин език еве по какви причини.

Справедливостта го изисква, да се отбелѣжи добре от онія, които не азетисват от турските думи у нашія книжнин език, че аз употребявам наистинна турски думи, но таквис, които си ги употребява въ разговорнія език и самии народ. Евече треба, да се прави разлика между онія турски думи, които совсем съ се сроднили съ българскія език, и онія турски думи, които сега на ново би съ вмъкнали въ него. Напразно ме окривяват, че аз съм вмъкал турски думи въ езика ни, когато тия от векове и още си съ вмъкнати въ него, когато тия съ заети от самія ни народ. Не е право, да се исхвърлят употребяваните въ езика ни турски думи, когато немаме наместо тех свои си български. Съшто тъі не е право, да се исхвърлят от езика ни турските думи, кои-

то си ги разбира народът, само-и само защото съ били турски; та да се заместяват съ руски думи, които совсем ги не разбира народът. Никоі нема право, да ме осъжда, че въ книжка-ва си аз употребявам турската дума **маслаат**, която я разбира цел народ, а не употребявам руската **вопрос**, която я не разбира народът, и наместо която си има тоі тъкму нет думи: **питанѣ, попитванѣ, маслаат, теватур** и **работа**. Същото тъі никоі нема право, да ме осъжда, за дето съм употребявал турските думи **ишарет, съ кирия дукян** и др. и др., нм. **сигнал, под наем, лавка**, които ги употребява руский народ, а ги не разбира бълтарский. Аз не разбирам, каква ште да е оная логика, която от всичките чіужи езици, допушта, да заимаме потребните ни думи; а пък от турскія език не допушта. Дали от умраза към турците? дали защото турците ги имаме (!) за варварски народ, не можем, да търним турските думи у книжнія си език? ! Страшно се лъжим, ако би да си мислим, че се унижява учеността ни, умността ни, развитіѣто ни, или достоінството ни от употребяванѣто турски или каквито и да съ просто-народни думи, които ги разбира и употребява народът. Не унижяванѣ, а възвишяванѣ на достоінството му е, когато човек, колкуто се можи, повече глѣда, да популяризира знанііта си, мислите си, ама макар и да е съ просто-народни думи. Книжнии език у коіто и да е народ, а наі-вече у нашія, не е и не треба, да служи за салтанат, а за полза, полза, да принася на тоя прост народ, коіто и гимназии ни поддържя, и стипендии ни дава, и съ суписидии нъ поддкрепява, и съ всичко, всичко нъ снабдява нази-ка, които за висококучени се имаме и съ таквоє едно непростително презрѣніѣ се отнасяме към говорнія му език. Ште пропадни ли народът, ако въ книжнія му език оставим, да се употребяват 100 или 200, та нека съ и 300 турски думи, които си ги употребява сам-си тоі? Та и коі можи каза, че възможно е, совсем да се премахнат турските думи от езика ни? Треба ли, и можем ли, да отмахнем от езика си нпр. вия турски думи: **хатжр, кѣф, мукаетлжк, кярлия, бакшиш, ерифене, барут, куршіум, чяршия и бастун**? А като не е

възможно, совсем да се премахнат, тогас защто да се подига потера **срѣшту самото употребяванѣ** турски думи? Защтр русите не исхвърлят от езика си татарските думи: **башмаки, башка, башлык, арбуз, балкан и др. и др.**?

Съ турските думи е свързан и маслаатът за руските думи у нас, както и за провинціялизмите у книгата ми „Дѣдо Стоян", или по-добре да кажя, въ езика, когото съм си употребил и употребявам. Совсем несправедливо е от страна на некоі онова, дето ми хвърлят и, че съм бил купом-тъі срѣшту секаедна чіужя дума въ книжнія ни език. Аз съм твърдо убеден, че никоі културен език на света не можи, да бъде без да заима, без да употребява у себе си и думи от чіужи езици. Нема и не можи, да бъде такъв народ, коіто да има у себе си всичките възможни проумія (понятія) на света; а че не можи да бъде и такъв език, коіто да нема потреба от чіужи думи, от чіужи проумія. Не срѣшту употребяванѣто чіужи думи, които ги немаме и ни требат, съм аз; а **срѣшту употребяванѣто таквис чіужи думи, за които си имамесвои-си чисто-български.** Да е човек срѣшту чіужите (руски) думи: **вопрос, подобни, отчасти, въ това отношеніе, што се касае** за . . . . , **многочислен** итн. и н., когато наместо тех си имаме свои чисто-български думи: **питанѣ, таквис, донегде, откъм тази страна, колкуто** за . . , **многобројен** итн. итн., нима ште се рече, че е срѣшту чіужите думи? И руски и турски, и цигански, и китаіски, и секакви чіужи думи, штом ни требат, треба, да заимаме и употребяваме въ книжнія си език; но саде тогава, когато немаме свои-си български наместо тех. Ниѣ, като народ, треба, да созидаме книжнин език и книжнина не съ експлоататорски цели, за хатъра на панславизма (панрусизма) или от благодарност към руското правителство, **а за всестраннен и всенароден** прогрес, прогрес, господѣ. Не народът съштествува за книжнія език и книжнината, а тия за народа. Да пъда българските думи, или думите, които си ги употребява народът; та да ги заменявам съ руски, било за хатъра на панславизма, било от благодарност към руското правителство, било от лукавштина за да съм се покажел високоучен, било от мода, било от незнаенѣ, би

ло от каквото и да било—това е хаідутлук, хаідутлук и нищто друго. Да му зимам парите на купувачи, да му отнимам временцето на читателя съ книга, която тоі нема да разбере, като е писана на неразумлив мелѣз бѫлгарски език, нима това не е хаідутлук? А колку по-хаідутлук е, да не се допушта, да се развиѣ у народа ештах към прочитанѣ, и да се туря пречка на неговото по-скорошно умствено развииванѣ съ това, дето, като че ли нарочито, за инат на народнія прогрес се стремим сега, съ вмѫканѣто руски думи да я обѫрнем книжнината си на біурократическа, монополска книжнина? Ако ни е мерамът, штото бѫлгарскии книжнин език да се обѫрни на руски; то многу почѣстно и по-въ интереса на народнія прогрес е, изеднѫш да го направим това, като забраним, да се употребява бѫлгарскии ни език въ училиштата и книжнината, и го заменим съ рускія.

Отистинна не можи, да се разбере това, дето мнозина нашинци не пріѣмат, да има въ книжнія ни език ни една македонска дума, ама макар и да е бѫлгарска, штом тя не се употребява въ Бѫлгарія. Освен един П. Славеіков и Тодоров (филологът) аз не знам друг бѫлгарин (немакедонски), коіто да не се гнѫси от македонските бѫлгарски думи, на когото еднакво да му сѫ мили и да употребява, както мизиските и тракиски бѫлгарски думи, така и македонските. Това явлѣніѣ въ нашія народен живот е достоіно за отбелѣзванѣ. Ако македонскія говор не искат, да го припознаят за бѫлгарски, то нека обадат за това; ако па го припознават, то защто, като че нарочито, избегват сека една македонска бѫлгарска дума? Никоі нема право, да ме осѫжда, че съм употребявал провинціялизми, когато аз чисто-бѫлгарски македонски думи съм употребил и употребявам. Между бѫлгареки думи—провинціялизми, и бѫлгарски думи, които сѫ необходими завъ езика ни и аз съм ги употребил, има голѣма разлика. Непростително е това, дето въ нашята книжнина многу по-пріимат, да се употреби руска дума, от колкуто македонско-бѫлгарска. Да ме осѫждат, че съм употребявал македонската дума **корсем** наместо руската **впрочем**, какво

дгуго ште се рече, ако не сознателно непріѣманѣ, да има въ книжнія ни език македонско-бѫлгарски думи? Нима злѣ ште бѫде, наместо руските думи, които ги не разбира цел народ, да се употребяват македонско-бѫлгарски, штом има таквис, които ги разбират барем македонските бѫлгари? Маслаатът по македонските бѫлгарски думи можи, по-надлѫжко и отделно да се разглѣда. Аз го зачѣкнах овде саде пѫтем. Нашите книжювници и заправници на народните съдбини, треба, да знаят, че и **македонските бѫлгари имат право, да разбират бѫлгарската книжнина**, а не саде едни мизиискн и тракиискн. Не от провинціялен и не от національен искліучителен патріотизъм се придѫржям, като говоря тези нешта. На опаки, аз сѫм твѫрдо убеден, че ако е работата, да учим **българарновците си** на нов книжнин език; ако е работата, штото бѫлгарскии книжнин език да се не разбира от простите бѫлгари, ама били тия мизиици, тракиици, или македонци: **то триста ката по-добре е, да си земем французскія език за училиштен и книжнин**; а че да можем, да се ползуваме барем от таквас една богата книжнина, каквато е французската. Евече, ако има нешто, което наі-многу да оправдава съштествуванѣто на отделни книжни езици и отделни книжнини; то е възможността, штото чрѣз своя си език по-скоро да се обогати съ знанія и се развие умствено народът. Штом тази възможност липса у един народ, то сама по себе липсува и потребата му за, отделен ужка-народен книжнин език да има. Тези нешта, ако не аз, друг некоі ште ги кскажеше, тѫі като не е мѫчно, да се разбере, че книжнинии монопол и біюракратія сѫ опасни за самото умствено подиганѣ, за самія прогрес на народите.

Друго. Въ книжка-ва си, освен за гласната ѫ (ъ, ь, іѫ) съм употребил фонетически правопис и за гласните: ѣ (е), і (и), ю (о) и іу (у).

Маслаатът за правописа на книжнія ни език у нас не е решѣн оште. Некоі силни на дена личности сѫ се опитвали, по офиціялен начин, на сила да наложят на бѫлгарите етимологическія правопис. До колку е справедливо—научни маслаати по офиціялен

начин (съ министърски заповеди) да се решяват, това оставам, да си го разглѣдат самички ония, които ги боли за независимостта на науката въ която и да е страна. Слѣд излѣзванѣто на книжката ми „Дядо Стоян“ мнозина беха гракнали насрѣштa ми за това, дето съм препоржчвал въ нея фонетическія правопис, пък и сѫм употребил такѫв за гласната ѫ (ъ, ь, іѫ). Мен ми е чіудно, как некоі нашинци скороскоро се решяват, да нападнат човека, само-и само за това, заштото си изказал едно свое самостоятелно мнѣніѣ. Разбира се, аз немам право, да говоря срѣштy свободата за постѫпванѣ тѫі или инак на другите; работата е саде, че съ това сами се излагаме пред света, за да види, до колку е развита у нас нетърпимостта; ама макар и да си мислим, че сме свободолюбиви и, че умираме за свободата. Ако аз си пишя по фонетически, нима натрапвам некому своя-си фонетически правопис, та беха гракнали тѫі насрѣштa ми? От Бог ли е помазан, или от императори е смарладисан етимологическия правопис; та не можят търпи некоі, когато другите се отнесат по-критически къмъ него? Етимологическия правопис се подѫржя сега у насъ от министри, от високопоставени личности, от навика, от предразсѫдъците, както и от слѣпата манія за **всичко**, што е старо, ама макар и отживело; но това още не ште да речѣ, че фонетическия правопис никога и по никакъв начин нема да се пріѣме въ бѫлгарскія книжнин език. Фонетическия правопис е наі-научнии, наі-демократическии, наі-икономическии, или наі-практичнии, тѫі да речя, правопис. Тук е работата за идеята на фонетическія правопис, а не за моя или не знам чии-си правопис. Ето защо смело можи се каза, че сам себе-си наі-злѣ отрекомандува секи един, **коіто се реши, тѫі илиин к да го забранява** въ нашата книжнина, въ нашите канцелярии, па ако ште,—и въ нашите училища. Разбира се, въ интереса е на един пернат и надут писар, да се показва пред селянина, че е многу умен човек и, че многу по-горе стои от него, като употребява въ езика си нпр. думите: **сигнал, под наем, тоже, охота, спасавам се**, наместо просто-бѫлгарските **ишарет, съ кирия, сѫшто,**

иштах, страх ме е. Сѫщото тъй, разбира се, въ интереса на единъ надутъ писарь е, ако единъ селянинъ се има за многу по-долѣнъ отъ него само-и само за това, защото не знаелъ, че **тъпоумие** се пишѣло съ **ж**, а не съ **ъ**, или—че **клѣпам** се пишѣло съ **е**, а не съ **ѣ**. Както щете го речи, ама совсемъ неприлично е въ една свободна и божемъ демократическа държава, за каквато я броятъ нашята, да се вовежда біурократизъмъ и въ правописа на книжнія ни езикъ дури, както се е вовелъ вечъ и въ лексикологіята му. Повече отъ 50 години има, като го уреждатъ етимологичѣскія правопис, и се още совсемъ не сѫ го уредили! Помислѣте си, колку злато временце е изгубено отъ хиляди и хиляди души бѫлгари, за да изучятъ на приумица този мѫченъ и премѫченъ етимологичѣски правопис! А кой, ама нека да е, ако щете, и отъ наи-вѣрлите поклонници на етимологичѣскія правопис, можи каза, че знае вечъ, право да пише по него? Нема, и не можи, да има научни темели етимологическии правопис. Просто смехъ и яд го завземва човека, като си помисли, че треба, да научи на приумица отъ рускія езикъ съ стотини думи, които сѫ се пишѣли съ **у**, **о**, **е**, за да знаелъ, кои думи у насъ пъкъ се пишатъ съ **ж**, или **ъ**, или **ь**! че треба, да запомни отъ разните говори на новобѫлгарскія езикъ съ стотини думи, които сѫ се изговоряли съ **я**, за да знаелъ, кои думи отъ книжнія ни езикъ да пиши съ **ѣ**! че треба, и други таквиз работи да изучи, за да знаелъ, право да пиши, както сѫ пишѣли или изговаряли преди хиляда години! Ами наместо да харжя аз временцето си по заучванѣто на хиляди правописни думи, не е ли по-добре да заучя две-три хил. французски думи; та да можя си служи през живота поне съ единъ европ. езикъ? Ако не нѫ е грехъ за насъ самите, не нѫ е ли грехъ и срамъ за невинните млади поколѣнія, като имъ налагаме, да се мѫчятъ и си губатъ временцето по заучванѣто на таквиз едни сухи, ненаучни и совсемъ непрактични за през живота имъ нешта? Остави, че не е научен, ами и наи-научен да е етимологическии правопис, пакъ не треба, да се придѫржяме отъ него; штомъ тоі е до толкусъ мѫчѣнъ и непрактичѣнъ отъ една страна; и штомъ тоі служи за развиванѣ правописенъ, книжнинъ біуро-

кратизъм и монопол у нас. По фонетически правопис говореме си, изговаряме думите; а пък по фонетически правопис не искаме, да ги пишем! Е, че хич можи ли, да бѫде по-необяснимо нещто от тази обрѫгналост въ лошото и неверното? До кога ли народите ще си хабат временцето и силите по възпроизвежданѣто и ламтенѣто за **всичко**, што е старо, ама макар и вонясало? Нима още многу векове, треба, да минат до като разберат хората, че въ осъществяванѣто на новите и наи-научни идеи се състои прогресът на народите, а не въ възпроизвежданѣто на старите и вонясали идеи, било по книжнинни маслаати, било по политически, било по икономически, било по каквито и да е? На празно некои от нашите свързват идеята на фонетическія правопис съ името на вая или оная личност. Не е време, да се глѣда на личността, чрѣз която се прокарва една идея, а на— дали тази идея е научна и за прогреса на народа. Стига—сме се лъгали до сега съ оная пуста славомания!

Еве правилата, от които съм се водил при употребяванѣто гласните букви: **а** (я), **е** (ѣ), **и** (і), **о** (ю), **у** (іу), **ѫ** (ъ, ь, іѫ).

Според мене гласежът **я** е равен на **ьа**, сир. на **меко а**.

Сѫщто тѫі и на буквата **ѣ** аз и давам гласеж, равен на **ье**, сир. глѣдам на нея като на **меко е**.

Аче както **я** се отнася към **а**, тѫі и **ѣ** се отнася към **е**, според мене.

За правописа на буквите: **а, е, о, у**, нема какво да говоря сега, тѫі като речи че си удисят етимологическии и фонетическии правопис въ да ги употребяват.

I) За правописа на буквата **я** не е потребно сега, да се казва повечко нещто, тѫі като доста добре е разбрал бѫлгаринът природата, сѫщността на този гласеж; а че **освен въ долѣотбелѣжените случяі (1, 2, 3, 4, 6) за употребяванѣто на ѣ. и освен слѣд мекото л**, доста добре знае тоі, като се води от самія си слух, и где другаде да я употребява. Едничкото нещто, което ще кажя за сега по буквата **я** слѣд знаіните ни веч слу-

чяі, за где се употребява тя, то е—че слѣд **ж, дж, ч, ш** секога **я** се гужда според мене, тъі като **меко а** се чіуѣ слѣд тех у нашія език, а не твърдо, нпр. **жялям, жяр, джям, джяснат, чярк, чяс, шярено, шял.**

II] Буквата **ѣ** за сега според мене се пиши еве кога и кога:

1) **Когато гласежът на** е (ѣ) **иди слѣд гласната** и (і.) нпр. **ниѣ, виѣ, биѣ, ученіѣ.**

2) **Когато гласежът на** е (ѣ) **иди слѣд** у **или** іу, нпр. **дуѣ, пліуѣ.**

3) **Когато гласежът на** е (ѣ) **иди слѣд съгласните г, к, х, ж, дж, ч, ш,** нпр. **Богѣмія, гѣргѣв, кѣкав, кѣшкѣ, хѣптен, не хѣла, жѣга, жѣден, джѣлѣпин, джіуджѣ, чѣкам, чѣло, шѣтам, шѣв.**

4) У **бѫлгарскія** език има **двѣ турлии л** — едно твърдо, като въ думи-ве: **ламя, лош, лук, лъска се,** и друго меко, като въ думи-ве: **жялям, „ела лю“, ліуто, босильк, липа, лѣко.**

За забелѣзванѣ е, че **пред гласежите** е (ѣ), и (і) **секога меко се изглася у нашія език л-то.**

Ето защто според мене, **когато гласежът на** е (ѣ) **иди слѣд съгласната л, секога тоі се отбелѣзва** съ буквата ѣ.

5) **Когато гласежът на** е (ѣ) **иди слѣд съгласната р, но съ некоя от съгласни-ве: ж, дж, ч, ш, з, с, пред себе-си,** нпр. **жрѣбе, „жрѣкат“, чрѣз, „шрѣлко“ зрѣло, срѣшту.**

6) **На края на всичките отглаголни съштествителни от единств. число,** нпр. **виканѣ, седванѣ, глѣданѣ, лапванѣ.**

7) Съ буквата ѣ си отбелѣзвам **и всичките събирателни съштествителни от множественото число, както и некоі от единственото, които краежят на гласежя** е (ѣ) **и зимат члѣна то,** като: нивѣто, дървѣто, табѣто, шюпѣто, снопѣто, ліудѣто, господѣто, пластѣто, конѣто, тръпѣто, коренѣто);—грозѣто, зелѣто: но за друг път оставам аз, да се отреди по-опредѣлно правило за тех.

Слѣд останалите гласни и съгласни за сега аз не пишя ѣ (**меко е**), макар и да има некоі от тех, като: **я, з, с, ц,** слѣд които да треда по некога, да се

пиши **ѣ**. Съ други думи— вжн от споменати-не седъм случаі на сегде за сега аз си пишя **е**.

Може би, чіудно ште се вижда некому това, дето аз гуждам **ѣ** там, гдето никогаш тоі не е видвал таквоє нешто; там, гдето измлади тоі е бил навикнал, да глѣда **е**. Такжвзии господин многу добре ште направи, ако си припомни думи-ве: лѣгам и лѣсно, чѣкам и чѣсто пжрвен; а второ, ако сравни употребяванѣто ми на буквата **ѣ** съ употребяванѣто си свое на буквата **я**: и еве защто.

Пжрвен—аз сжм твжрдо убеден, че многу по-за чіуденѣ е това, дето по етимологическія правопис думата **лѣгам** се пиши съ **ѣ**, а пък **лѣсно** съ **е**, и—думата **чѣкам** съ **ѣ** а пък **чѣсто** съ **е**; когато и въ едните (**чѣкам**, **често**), и въ другите (**лѣгам**, **лесно**) еднакъв гласеж се чіуѣ слѣд **л** и **ч**; от колкуто е за чіуденѣ това, дето **лѣсно** и **чѣсто** аз ги пишя съ **ѣ**, когато всичките други ги пишѣли съ **е**. Ако светът е бил обржгнал, **е** да глѣда въ тех, и съ **е** да ги пиши; това оште не ште да се речѣ, че е неправо и, че е достоіно за чіуденѣ, като ги пишя сега аз съ **ѣ**. Ами при еднакви случяі давж еднакви гласежи се чіуят; тогас защто и съ еднакви букви да не се отбелѣзват еднаквитѣ гласежи?

Второ—както не е неправо, и не е чіудно, да се пиши **я**, когато слѣд гласежи-ве: **и, і, у, іу, г, к, х, ж, дж, ч, ш**, и **меко л** иди гласежът на **мекото а**; тжі сжшто ни наі-малку не треба, да се вижда чіудно, че се пишѣло **ѣ**, когато слѣд сжшти-не гласежи иди пък гласежът на **мекото е**. Сравнете думиве: **онија** съ **ниѣ**, **знанія** съ **знаніѣ**, **викања** съ **викаиѣ**, **дуя** съ **дуѣ**, **пліуя** съ **пліуѣ**, **базиргяи** съ **ергѣн**, **кясе** съ **кѣсе**, „**коджя** човек“ съ **меджѣ**, **жяр** съ **жѣравна**, **чяст** съ **чѣст**, **шяпка** съ **шѣпа** и **жялянѣ** съ **молѣнѣ**; сравнете послѣ, дали не се изгласят съ **я** и **ѣ** сжштинските меки гласежи, които се чіуят въ тех: а че тогава помислѣте, дали треба да се чіуди, дали треба да му е чѣгул на човека, като глѣда мекаша буква **ѣ** там, гдето ни наі-малку не му е чѣгул, да глѣда мекаша буква **я**.

III) **Буквата і употребява се според мене, когато гласежът ка и е без ударенѣ и стои отпред или слѣд**

гласна, нпр. спасеніѣ, піянство, доіде, „заіми ме“.

Употребяваното до сега **й** (**съ кратка**) се отхвѫрля, като подирна искуствена буква, и се замествя съ **і**, като буква, която и на глѣд си прилѣга съ гласежя **половина и**, пък и съ самото си порекло (**и малко**) изстари и още си удися.

Заб. По тази буква сега едничко искліучѣніѣ се прави, —че **пѫлното и не се обрѫшта на половина і, ама макар и да е без ударенiѣ, штом отпред него или слѣд него стои пак и**, нпр. Септемврии, добрии, гимназии, приимам, тракииски.

По този правопис на **и** (**і**) не ште се прави разлика между единственото и множѣственото число на некоі думи. Обаче, както не се бѫркаме въ единственоста или множѣственоста на таквизите думи, когато ги изговаряме или слушяме въ разговора; тѫі сѫшто, нека не нѫ е страх, нема да се бѫркаме въ тех и, когато ги прочитаме или глѣдаме написани. Както не се бѫркаме въ иминителнія и винителнія падеж на имената и местоіменіята („**кои** ште доідат“ и „**кои** повикахте“, „**жената** ми каза“ и „викни **жената**“); както не се бѫркаме съ **бил** (от **сѫм**) и **бил** (от **бия**): тѫі сѫшто, нека не нѫ е страх, нема да се бѫркаме и въ „един славеі“ и „едни славеі“, „некоі човек“ и „некоі хора“.

IV) Ютированата буква **ю** (**йо**) за сега според мене се пиши:

1) **Въ начялото на думите, когато доста разлогом** (отчетливо) **се чіуѣ и е съ ударенiѣ**, нпр. **ю**та. **Ю**во, **Ю**ан, **Ю**цо.

2) **Когато гласежът на ю иди слѣд гласната** и (і), нпр. ли**ют** (чудовиште), иді**ют**, шпі**ю**нин, патрі**ют**.

3) **Когато гласежът на ю иди слѣд согласни-ве: ж, дж, ч, ш, г, к, х** и **меко л**, нпр. **джю**б, **чю**ти, **шю**п, **Гю**рги, **кю**се, Неделю.

Л) **Ютированата буква** іу (йу) **се пиши въ всички-не случяі, гдето можи да се пиши и ю** (йо), **ако би да се докара**, или по-добре да кажя, **іу се пиши там, гдето по сегашнія етимологически правопис у нас пишят** (по недоглѣдванѣ или недосетванѣ, вижда се) **буквата ю**, нцр. **іу**нец, **Іу**лии, **джіу**ни, „**ожіу**ли **го**“, **чіу**х, **шіу**ра, **гіу**ль, **кіу**рк, михі**ур**, кл**іуч**.

Заб. Освен въ споменати-не случяи буквите **ю** и **іу**, ако се тия разлогом чіуят, можятъ се пиши и слѣд другите гласни и согласни, нпр. **маюр, ламю, сабю, диню, куіумджия, съіуз, воіувам, тіутіун, біуро, діузина.**

Употрѣбявам за гласната **йу** белѣга **іу** за това, защото немало е отделно излѣяна буква за нея

VI) За тѫпія гласеж у бѫлгарскія ни език буквите **ѫ** (**ъ, ь, іѫ**) се пишят според мене еве кога и кога:

1) **Буквата ѫ се пиши тогава, когато тѫпии гласеж въ думата е съ удареніѣ**, нар. пѫт, бѫлгарин, дѫлго, дѫрт, дрѫнкам, пѫшкам, тѫі, хатѫр.

2) **Буквата ъ се пиши тогава, когато тѫпии гласеж въ думата е без удареніѣ**, нпр. пътувам, Бълга-рія, дължина, дървета, кърдисвам, штъвѫквам се.

Заб. Изкліучѣніѣ се прави едно за вин. падеж от множ. число на личното местоіменіѣ — **нѫ, вѫ**, и друго за третото лице на спомагателнія глагол—**сѫ**.

3) **Буквата ь се пиши тогава, когато тѫпии гласеж въ думата е мек слѣд мека согласна**, нпр. мѫжьт, пѫрчьт, пріятельт, босильк, дѫлгичьк.

Заб Буквите ъ и ь слѣд краежните согласни на думите не се пишят, тѫі като такѫв тѫп гласеж слѣд тех не се чіува. Корсем по неманѣ на отделѣн белѣг буквата ь се пиши и, когато потреба за да се омекотѫт согласните **л** и **н**, нпр. учитель, Недельчю, дзѫнньк.

4) **Буквата іѫ се пиши тогава, когато пред тѫпія гласеж въ думата стоі некоя гласна**, нпр. (краі) краіѫт, доіѫт.

Тези сѫ, на, според мене за сега правилата за правопис**а на гласнитѣ букви** у бѫлгарскія език. На пѫлно сознавам, че никоі не можи, да направи тек-миль (совершенно) нешто на света, штом не можи да откажи, че самии живот, било на организъм (въ наі-шіро-кія смисъл на думата), било на мисъл (идея), не е ништо друго, освен развитіѣ и развитіѣ, прогрес и прогрес. Аз права онова, което можя, и което сега можя, като сѫм наі-искрено уверен, че то е истинно. Дано за доброто на развитіѣто и прогреса се докажѣ-шѣ, че то е неистинно; та нека моята работа отиди напраздно

Още малку по фонетичѣскія правопис. Ни наі-малку не трeба, да нѫ смаіва (смуштава) това, че според фонетичѣскія правопис един и сѫшти корен ште треба, да се пиши ту съ (цело) **и**, ту съ (половина) **і**, като въ **ии**я, **і**янство; или — ту съ (пѫлно) **ѫ**, ту съ (непѫлно) **ъ**, като въ п**ѫ**т—п**ъ**тувам, б**ѫ**лгарин — б**ъ**лгаран. Както когато изговаряме един и сѫшти корен ту съ голѣмо **и**, ту съ половина **і**; или—ту съ пѫлно **ѫ**, ту съ непѫлно **ъ**, ни наі-малку не се смаіваме; тѫі сѫшто ни наі-малку не треба, да се смаіваме и когато го пишѣм. Корсем това нешто твѫрде многу е распространено и въ самія етимологичѣски правопис. Примерите по това сѫ многоброіни; но за да се уверим на него, аз ште зема саде неколку отдела—примери:

1) **И**збирам, изб**е**ри, изб**р**ах, изб**о**р; м**ь**ртъв, у**м**ирам, у**мр**и, **мор**; **ш**ия, **ш**ев; маіка (м**а**терен); **и**ма, нѣма (нм **не**-има). — Един и сѫшти корен тук у разни думи различно се пиши.

2) Ште **и**ди, ште д**о**йди; б**у**ен, б**у**йни; кр**а**ен, кр**а**йни; злодѣ**е**ц, злодѣ**йц**и; уби**е**ц, уби**йц**и; з**а**ем, з**а**й**м**и го.—Една и сѫшта гласна от един и сѫшти корен тук пък различно се пиши.

3) Коньс**к**и, пражк**и** влашк**и** грѫцк**и**, сек**и**, овч**и** „сѫштъ като него“ и „един и сѫшти корен“. — Прилагателните на ѫкии, **ш**кии, **ч**кии, **ц**кии, **с**кии и чии зимат за усечѣнія си краеж **и**, когато сѫштии този краеж въ всичките други прилагателни е **ъ**

4) Ште дайге (нм. ште да(д)ете); майка (нм. ма**т**ка); **т**уркофил, **т**урски, **раст**ѫ, **пора**снах, **мет**ѫ, **смел**; **зе**мен, **зе**мни **пе**тъл, **пе**тли; самич**ък**, самич**к**и.—Тук пък гласни и съгласни от един и сѫшти корен ту се измѣняват, ту ее отхвѫрлят.

5) **Из**бирам, **и**спѫлних; разгарям, ра**с**копах; въз**с**буждам, въ**с**пирам.

За забелѣзванѣ е, че и въ рускія етимологичѣски правопис твѫрде многу е распространено това, дето един и сѫшти корен, една и сѫшта граматичѣска форма ту тѫі, ту инак, ту различно да се пиши, и—по чисти фонетичѣски причини. За да се уверим и въ това, ште зема и от рускія език пак саде неколку

отдѣла —примери :

1) **Бить**, **бі**еніе, **бьют**; **пить**, **пі**явица, **пьет**; **лить**, изл**і**яніе, **льется**; **вить**, **ві**еніе, **вьется**. — Един и сѫщи корен ту съ **и**, ту съ **і**, ту съ **ь** се пиши.

2) **Йдет**, пойду, зайти (нм. заи(д)ти); „**есть** у него,“ **нѣтъ** (нм. не **есть**); на**ѥ**мныи, въ на**ѩ**мы, на**ѩ**мать. —И тук един и сѫщи корен ту тѫі, ту инак, ту по-инак се пиши.

3) **Приходить**, **пр**іятно, **приду** (нм. **прии**ду); **разъѣ**жать, **разы**гравать, **разо**бьет, **раз**бить, **рас**крывать.—Сѫщо тѫі по чисто фонетичѣски причини ту тѫі, ту инак се пишят речи че и всичките други предлози. Предлогът **воз**ъ у рускія етимологичѣски правопис тѫкму по седъм начина се пиши, тѫі : **возъярить**, **воз**буждать, **вос**клицать, **взо**ломать, **вс**крывать, **возо**печалить, **взо**йти.

4) Переноси**ть**—перене**сти**, ходи**ть**—пой**ти**, спаса**ть**—спас**ти**, заводи**ть**—завес**ти**, замета**ть**—замес**ти**, соблюда**ть**—соблюс**ти**, сгреба**ть**—сгрес**ти**, выполза**ть**—выполз**ти** итн.—Един и сѫщи краеж на неопределителното наклоненіѣ ту тѫі, ту инак се пиши. А въ глаголите на **г** и **к** не зимат никакъв краеж за неопределителното си наклоненіѣ, като обѫрштат саде **ги** **к** на **ч**, нпр. помо**чь** (нм. помо**гти**), те**чь** (нм. те**кти**).

5) Дѣлаюсь—дѣлаем**ся**, дѣлает**ся**—дѣлает**есь**.—Едно и сѫщо местоименіѣ ту тѫі, ту инак се пиши.

5) Прилагателните на **г**, **к**, **х**, **ж**, **ч**, **ш**, секога **ій** зимат за краеж, а не **ый**, както зимат другите прилагателни, и както би се изисквало от етимологичѣскія правопис, нпр. строг**ій**, дик**ій**, ветх**ій**, свѣж**ій**, телач**ій**, хорош**ій**.

Голѣм и голѣм е фонетичѣскии елѣмент въ етимологичѣските правописи. Освен тези отстѫпванія от етимологіята, въ езика ни сега има многу нови думи и граматичѣски форми, които никогаш не можят се напиши по етимологичѣскія правопис, тѫі като немало ги е тех въ старія ни език. Например думи-ве: тѫі, штъвѫкнах, пѫхам, измѫкнах, пѫшкам, бѫхтам, чьвѫркам, сухичьк, пѫда, запъхтял, кѫтам, чяпкѫнин, насѫсках ; сѣпнах се, чѣляд, голѣм, мезе. кѣсия, сетне, през, ниѣ, виѣ итн. итн. дали съ **ѫ** или съ **ъ**, или

съ ь, дали съ е или съ ѣ ште ги пишят? и на какво основаніѣ ште ги пишят тѫи или инак? Послѣ, кои етимологист можи каза, че думи-ве: река, вет, често, стерна, дебел не ги изговарят негде-си у нас и съ я (ряка, зят, чясто, стярна, дебял); та не ги пишят съ ѣ, ами съ е?

При голѣмите трудове, които се полагат, и чіудото време, което се губи от страна на всичките ни млади поколѣнія по изучяванѣто (и невъзможното изучванѣ на етимологичѣскія правопис!) струвало би си, аз мисля, да се обѫрни потребното вниманіѣ на гореспоменатите непослѣдователности, мѫчнотии и невъзможности не саде от страна на етимологистите филолози, ами и от страна на всички-не, които подѫржят етимологичѣскія правопис, а пък претендуват, чѣ се стремѫт къмъ всичко, што е истинно, научно и практично.

Неверно е онова, което казват, че фонетичѣскии правопис бил невъзможѣн у нас за това, заштото ште сме имали тогава толкус правописи, колкуто и говори. Книжнии ни език нема говори; един е говорът въ книжнія език. Правопис (фонетичѣски) според мене ште да се речѣ составяванѣ книжнин език, а отбелѣзванѣ (научната) гласежите на составенія веч книжнин език. Да земем за пример думата **пѫтувам**. Ако има нешто въ тази дума, по правописа на която да не сме съгласни, то е гласната въ слога и **пѫ**. Въ книжнія ни език е пріѣто, съ тѫи гласеж да се изговаря гласната въ този слог, а не съ **а** (патувам), не съ **о** (потувам), не съ **ън** (пънтувам), както е въ некои говори. Ниѣ дирим сега правописа на тази дума, **спроти както се изговоря тя въ книжнія ни език**, а не—въ разните говори. Ште се речѣ, фонетичѣскии правопис на тази дума не можи, да бѫде повечѣ от един, тѫи като тука е работата за правописа саде на тѫпія гласеж — дали съ **ѫ** (пѫтувам) по етимологичѣски, или съ **ъ** (пътувам) по фонетичѣски, треба, да се пиши пріѣтата веч тѫпа гласна въ тази дума. У нас се дири правопис за гласежите **на книжнія ни език**, какѫвто си е сега, **а не за на говорите му**. Евечѣ и етимологичѣскии правопис, който се употребява сега, за книжнія ни език е, а не за разните ни

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
• СВ.СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ •

говори. Например — етимологичѣскии правопис у нас не се придѫржя от наі-старія изговор на **ж**, коіто не малку се е запазил и до сега оште въ доста страни из нашинско, сир. не настоява, да се пиши п**ж**десеть (п**ен**десеть), както се изговаряло въ наі-старо време, пък и до сега оште се изговаря въ кекоі и други говори, а п**е**десеть, както е пріѣто въ книжнія ни език; не настоява, да се пиши врем**ж**нце (врем**ен**це), тѫй като това **ен** е старии изговор на (малкія іус) **ж**, а врем**ен**це, както е пріѣто въ книжнія ни език. Сѫщо тѫі етимологичѣскил правопис не настоява, да се пиши: сестр**ѣ** си, майц**ѣ** си, бря**ту** си; не настоява, да запазим дателнія си падеж, защото така е била старата му форма, пък и до сега оште сме го имали въ нѣкоі говори; а заповедва, да се пиши **на сестра си, на майка си, на брата си,** както е пріѣто въ книжнія ни език. Ами ог каде-на каде нашите етимологисти гуждат **ъ** въ многоброіните думи, като Петър, Димитър, топъл, добър, седъм, осъм, итн. итн., когато таквос **ъ** въ старія ни език совсем не сѫ имали тия? Ами ако да има, въ некоі говор у нас да казват кънига, мъного, **есть** (или **етъ**), **чьто**, итн., както сѫ казвали въ старо време, да ли ште позволят нашите етимологисти, да се пишят тѫі, както се изговаряли и се пишѣли тия думи въ старо време? или ште остават, да се пиши (**к**нига, **м**ного, **е**, **што**) тѫі, **както е пріѣто сега въ книжнія ни език?**

Многу, многу сѫ господѣ читатели, таквизите доказателства против ненаучността непослѣдователността и непрактичността на етимологичѣскія правопис! Ако другите народи се придѫржят от етимологичѣскія правопис, то ниѣ ни наі-малку не треба, да глѣдаме на тѣх, а наі-вечѣ като земем пред очи, че Европеіските народи имат громадни литературы, веч написани, съ етимологичѣски правопис, та и да искат, не можят го отхвѫрли. Ниѣ бѫлгарите всичко сега иа ново съграждаме; а чѣ възможно ни е, да почнем и от всичко, што е наі-ново, наі-хубаво, наі-идеіно и наі-пресно въ Европеіштината. Корсем треба ли, и ниѣ да се заблуждаваме въ ония нешта, въ коіто се заблуждават и Европѣіцитѣ? а наі-вечѣ като земем пред очи,

чѣ ако има поне едно нещто хубаво въ това, дето сме останали тѫі назад от Европеіските нар оди; то е — **че възможно ни е, да избегнем всички-не страшни заблужденія и всички-не опасни фази, през които сѫ минали тия;** възможно ни е, да се възползуваме от технія опит; възможно ни е, да земем наі-финното нещто от тех, послѣдното им слово по коіто и да е клон от науката.

Нима нетреба, да разберем, бе джянам, чѣ всичката борба за фонетичѣскія или етимологичѣскія правопис у нас, както и за Бѫлгарштината или Русштината на книжнія ни език, е борба **за дали да се демократизират** у нас правописът и книжнината, **или да се аристократизират**, или да си останат аристократизирани тѫі, както сѫ сега?!

Оште едно. Некоі си мислѧт, че сѫ провинціялизми и члѣновете **съ, са, со, се, (са); въ, ва, во, ве (ва);** и **нъ, на, но, не (на)**, които ги употребявам вѫн от обштепріѣтія члѣн **тъ, та, то, те (та)**. Мен ми е чіудно, защто ли не искаме, да разберем важността на тези си члѣнове, а наі-вечѣ като имаме въ езика си и отделно местоіменіѣ за секи един от чѣтири-не члѣна. Штом употребяваме местоіменията: **тоі, тя (тая), то тоя), тѣ (тия)**; **този, тази, това, тези; воі, вая, воа, вия**; и **оня, оная, онова, онија**, от които сѫ произлѣзнали тия члѣнове; то защто да не употребяваме и самите члѣнове? Евечѣ каквото отношѣніѣ има между местоіменіѣто **тоі** и члѣна **тъ**, сѫщто таквоо ношѣніѣ има и между местоіменіето **този** и члѣна **съ**, между местоіменіѣто **воі** и члѣна **въ**, между местоіменіето **оня** и члѣна **нъ**. Тогас защто да употребяваме члѣна **тъ**, коіто произлиза от местоіменіѣто **тоі**; а пък да не употребяваме члѣновете **съ, въ, нъ**, които сѫщто тѫі произлизат от местоіменія (**този, воі, оня**)? Нима члѣнът **тъ** е по-достоен или по-галѣн от члѣновете **съ, въ, нъ**; та му правим такѫв голѣм хатѫр? Не бива ли, да исхвѫрлим и него — нещто, което твѫрде многу се жѣлае и от самите руски славянофили? (Виж „Болгаро-рускій журналъ", София, 1885/6 г.). Евечѣ рускии книжнин език можи, да си минава без члѣн; тогас защто да не можи и нашии? Евечѣ то-

гас книжнин ни език триста ката по-близък до рускія би станал, от колкото е сега (ако би цельта на нашія книжнин език е, да гоним от него бѫлгарските думи, члѣнове, граматичѣски форми и идіотизми, само -и само за да сме се доближѣли до рускія език). Кой както ште, нека кажи; ама не обяснимо му остава на човека, като вижда, как нашите граматикари и високоучени се придържят от малку употребяваното деепричастіѣ (**пишѣштец или пишѣіки**), от совсем малку употребяваното неопределѣно бѫдъште (**писа штете**), и от хич пък неупотребяваното деіствително причастіѣ на **штии** (**викаіуштии**); а пък за таквис едни нешта, каквито сѫ члѣновете: **съ, въ, нъ** не искат и да знаят, чѣгул ги е от тех, презират ги, макар и немалку да се употребяват тия. Като ги сметат за провинціялизми члѣновете: **съ, въ, нъ**, не бива ли, да ги имат за провинціялизми и деепричастіѣто, и неопределѣното бѫдъште, и чіужю-но деіствително причастіѣ? Евечѣ и тия не сѫ многу распространени въ народа.—Дали пак немаше, да се употребяват въ книжнія език члѣновете: **съ, въ, нъ**, ако беха се говорили тия въ Тѫрновско, или Копривщанско или Панагіурско?

За съштинското значѣніѣ на члѣна **съ** и местоіменіѣто му **този** можи се сети човек от примерът: „Всичките **тези** нешта, които ти разказах, ги чіух от едикого-си," на место „всички-**се** нешта, които ти разказах, ги чіух от едикого-си," както и от думи-ве: **тези** (тѣ**съ**), такви**съ**, тога**съ**, толку**съ**, сеги**съ**, нощ**есъ**, лѣто**съ**, есене**съ**, зима**съ**, пролѣте**съ**, „през денѣ-**си**, през години-**си**"—нешта, които прекрасно доказват, че члѣнът **съ** се употребява у нас и е своіствен на езика ни.

За съштинското значѣніѣ на члѣна **въ** и местоіменіѣто **вої** можи се сети човек от еднаквото значѣніѣ на славянското **сей**, турското **бу** и французск. то **celui-ci**.

Колкото за съштинското значѣніѣ на члѣна **нъ** можи се сети човек от местоіменіѣто **оня**, което въ книжнія ни език се употребява слѣд името и наместо члѣна **нъ**, нпр. „Всичко **онова**, което ти казали, е верно," нм. „всичко-**но**, което ти казали, е верно."

На пълно сознавам, че бѫднината на бѫлгарскія народ или книжнина не зависи от пріѣмванѣто или не-

пріѣмванѣто на тия члѣнове въ книжнія ни езикъ. Поговорих тук малку за тех, не защото вервам, чѣ ште да се пріѣмат тия; ами защото съ ме предизвикали, или по-добре да кажа, за да излѣзни на-яве, до колку сме ниѣ непослѣдователни, като гоним бѫлгарските си думи, бѫлгарските си члѣнове идруги-си и други хубави нешта отедна страна; когато от друга пъкъ се борим и работим божѣм за доброто **на целія народ**, божѣм **за славата** на бѫлгарската книжнина, божѣм за обогатванѣто на книжнія си езикъ!

За всички-се нешта — както за турските думи, така и за руските, така и за правописа ми, така и за члѣновете **съ, въ, нъ** силно ме бѣха нападнали нашите критикари, когато преди две години излѣзла бѣшѣ от печят книжката ми „Дедо Стоян." Ни най-малку не искам, да зная от несправедливи нападаня. Единичкото нешто, което за най-много ми е жяль въ този случяй, то е вода: как нема от негде оня ми ти стар гѫрцки философ Сократ; а че да се позасрами малку от нашите смели и всезнаіушти критикари, тѫі като тоі не придѫржял от начяло-во: „едно зная — че нищо не зная"; а пъкъ нашите критикари се придѫржят от совсем друго начяло: **„едно знаем — че всичко знаем."**

Най-послѣ нека кажя нещто и за самата главна работа на сочиненіѣ-во ми.

Писаното въ книжка-ва ми по Македонскія етнографичѣски маслаат, можи се каза, служи некак като встъплѣніѣ на работата ми, която ште излѣзни, можѣ би, повечѣ от осъм коли. Издавам го на отделна книжка—едно, поради писаното ми по Федерацията на Балканскія Полуостров; а друго, поради всички-не нешта, за които се говори въ предговоръв. Необходимо ми бѣшѣ, да се поговори, както за Федерацията, така и за работи-не въ предговора; а пъкъ да натоварвам главната си работа съ нешта, които за некоі от читателите, може би, не съ необходими, не го намерих за справедливо. Ето защото се реших, това си встъп-

лѣнѣнце заедно съ другите нешта покраі него да го издада на отделна книжка. Евечѣ никоі не му бѣрка на читателя, да приши̇ѣ относлѣ книжка-ва към главната работа, която е почната веч да се печята; та оште по-целно нешто от двете книги наедно да му стани, ако обичя.

По неманѣ буква за малкія іус въ 18 страница употребил сѫм буквата (ѫ) на голѣмія іус.

Спиро Гулабчевъ

Габрово,
1887, Ііуниі, 12.

ПО ЕТНОГРАФІЯТА НА МАКѢДОНІЯ.

Пѫрвий дел.

За забелѣзванѣ е, чѣ сѫрбите колчѣм говорат за свойте си права вѫрху Макѣдонія, повечѣто пъти съ думата „славяни“ именуват Макѣдонските бѫлгари, от колкуто съ думата сѫрби.

Не ми се струва мен, от безпристрастіе да прават това нешто сѫрбите. Мѫчно можи човек, да си представи, чѣ саде една дума била безпристрастно употребена там, гдето каквото и да се говори, всичко пристрастно се говори. Никак не е чіудно, сѫрбите да прават това нешто по други соображѣнія. Тия, види се, признават въ себе си, чѣ не сѫ сѫрби макѣдонските славяни, за които претендуват. Тия, види се, именуват ги съ думата славяни, за да можятъ отсетне, като се опират на некои и други твѫрде слаби доказателства, както ште видеме нататък, да извадат закліучѣніето — чѣ макѣдонските славяни сѫ многу по-близки към сѫрбите; а чѣ от тук сетне да можят, да извадат и второ закліучѣніе—чѣ макѣдонските славяни повечѣ сѫ сѫрби, от колкуто бѫлгари.

Лично аз не отдавам голѣмо значѣніе на това, дали съ таквози или инаквози порекло се натоварват макѣдонските бѫлгари от сѫрбските патріоти, които бѫднината на дѣржавата си намират въ Душяновите и предели. Съштността на работата се състои не въ именуванѣто, не въ името. Гѫрците и до сега още ги именуват макѣдонските жители ту съ името „Елини“, ту съ името „Вулгарофони“; при все това тия си остават се пак таквиз бѫлгари, каквито и си сѫ. Чѣрногорците се наричят съ отделно народнинско име; а пъкъ тия си остават се пак сѫштите сѫрби, каквито и си сѫ. Етнографичѣската истина за макѣдонските жители, треба, да се добиѣ не съ да ги именуваме славяни, вулгарофони, или незнам как-си и как-си. От своя страна аз споменах това

нещто, само за да излѣзни наяве, съ какви срѣдства си служят сѫрбскиге патріоти при доказванѣто, чѣ макѣдонскиге жители сѫ били божѣм сѫрби. Аз споменах това нещто, за да види светът, чѣ то е несправедливо, а не чѣ е неверно. Евечѣ етнографичѣската спречкотия за Македонія между бѫлгарите и сѫрбите е за дали сѫрби или бѫлгари сѫ макѣдонскиге жители, а не за дали сѫ славяни. Корсем, аз требашѣ, да спомена това нещто и по друга една причина—за да излѣзни наяве, чѣ не сѫ саде сѫрбскиге патріоти, които съ името „славяни“ искат, да експлоатират етнографичѣската истина въ Макѣдонія; чѣ обикновено нещто е между шюролюскиге патріоти въ света това, дето лукавски съ таквозито или инаквозито наименованіѣ да експлоатират етнографичѣскиге истини между народите.

Знаіно е всекиму, коіто по-критичѣски глѣда на работите, чѣ рускяте славянофили съ помоштта на думата **„панславизъм“** искат, да достигнат своя си **„панрусизъм.“** Като тръгват от тази идея, мнозина има из между славянофилите въ Русия, които съ думите „Славянизъм“, „Славянски език“ искат и тия, да експлоатират етнографичѣската истина въ Макѣдонія за въ полза на своите си пък славянофилски (панруски) идеи. Чувал съм съ ушите си, да ми се проповедва от един славянофилѣц въ Русия, че нѣ макѣдонците требало, да си земем за книжнин език славянскія език, а не сегашнія новобѫлгарски, тъі като това за нас макѣдонците съставявало една голѣма гордост, пък асъл и наш, макѣдонски бил славянскин език. Разбира се, тия проповедват това нещто съ хитра задна цель. Както е знаіно, един от трите неразделни идеали, коіто составяват символа на славянофилите, е, **да се земел рускии език за всеславянски.** Другите два идеала, които влизат въ символа на славянофилите въ Русия сѫ: **всичките славяни от една вера, христіанско- пра ославна, да станелѣ,—и всичките славяни от един монарх, рускія император, да се управявали.** Тия знаят, чѣ малка е разликата между старославянскія и рускія сегашен книжнин език; чѣ многу по-мѫчно ште можят си достигни цельта, ако да проповедват направо, рускин език да се земи за всеславянски. Това е причината, дето сѫ се зели тия да проповедват славянскія език въ Макѣдонія, като сѫ уверени, чѣ отсетне твѫрде хубаво и лѣсно ште можи, да послужи тоі, като преходно стъпало къмъ рускія

език.

Аз го права маслаат това нешто, защото виждам една голѣма сѫрска откъм тази страна между руските патріюти (славянофили) и сѫрбските патріюти (макѣдонофили). Аз сѫм уверен, чѣ въ краен случяі и сѫрбските патріюти (*) не би сѫ отрекли от збѫдванѣто на гореспоменатата руско-славянофилска идея по Макѣдонія. Тия триста ката по-би предпочѣли, да се въведе въ Макѣдонія славянскиі език; да хванат, да се наричят макѣдонците съ името „славяни“, от колку да се развиѣ там сегашниіт им новобѫлгарски език, от колку да остане, да се наричят макѣдоците съ името „бѫлгари.“ Ето и защо друго тия многу по-пріѣмат, да се именуват макѣдонските жители съ името „славяни.“ Нам не ни е думата за старите макѣдонски жители; та да ги именуваме макѣдонски славяни. Работата е тук за сегашните макѣдонски жители; а чѣ треба, да се именуват съ сегашното им чисто народно име, а не съ старото им, а не съ плѣменното им име „славяни“. Съ плѣменното име „славяни“, би било справедливо, да си служи човек, ако да бешѣ етнографичѣската спречкотия въ Макѣдонія само между бѫлгарите и гѫрците, тѫі като тия сѫ от совсем различни плѣмена. Спречкотията между бѫлгарите и сѫрбите въ Макѣдонія не е за дали от славянско плѣме сѫ макѣдонските жители, а за от коя славянска народност сѫ тия. И чѣхите въ Богѣмія сѫ славяни; при все това не ги именуват „богѣмските славяни“, а „богѣмските чехи.“ И сѫрбите въ Босна сѫ славяни; при все това не ги именуват „бошнашките славяни“, а „бошнашките сѫрби.“ Искам, да кажя, чѣ и за макѣдонските жители сѫрбските патріюти, ако да беха убедени, чѣ сѫ сѫрби, требашѣ, направу „макѣдонските сѫрби“ да ги именуватъ, а не „макѣдонските славяни“. Вѫн от това сѫрбските патріюти съ пореклото „макѣдонските славяни“ прават ги даваллии (чѣ били сѫрби) и всичките славяни въ Макѣдонія; когато от друга страна пък самите тия припознават, чѣ всичките славяни по Источна Ма-

(*) Моля господѣто истински сѫрбски патріюти, да си знаят, чѣ съ това име аз разбирам въ книга-ва си онія сѫрби, които се водат от етнографичѣските чіувствованія и идеі на г-на Милоевичя, които се воодушѣвяват от хиштничѣскія шюролопски патріютизъм.

БИБЛИОТЕКА НА Б. З. К. БАНКА

кѣдонія, отсамъ Вардар, сѫ бѫлгари. Спречкванѣто тук е не за всичките славяни въ Макѣдонія, а саде за онія, които сѫ отвѫд Вардар. Ето защто аз, като зимам пред очи всички-се нешта от една страна; от друга пък, като сѫм твѫрдо увѣрен, спроти както се надевам, да се докажи отпослѣ, чѣ даваллиите макѣдонски славяни не сѫ сѫрби, намерих го, за наі-право, да си ги наричям „макѣдонските бѫлгари", без да му глѣдам, чѣ сѫрбските патріоти ги сметали за сѫрби, или — саде „макѣдонските жители", или пък саде „макѣдонците," като сѫм уверен, чѣ нема да е мѫчно за читателя, съ тези имена да подразбира, чѣ за даваллиите бѫлгари, за даваллиите жители въ Макѣдонія е работата.

Според мене, **наі-справедливии критерии**, по който, требѣло би, да се решява, дали един народ е от вая или оная народност, **е езикът**. Говорат ли въ една страна всичките и жители по ерменски? — треба, тия да се сметатъ за ермени; говорат ли въ една страна всичките и жители по маджярски?—треба, да се сметат тия за маджяри; или па говорат ли по бѫлгарски?—треба, да се сметат за бѫлгари. Когато е работата, да се узнае, от каква народност сѫ **сегашните** жители въ Арменія, или въ Маджярско, или пък въ Макѣдонія; то треба, да се разглѣдат тия тѫі, както си сѫ сега, и то саде откъм езика им. Ни наі-малку не е несправедливо, ако ниѣ броеме сегашните жители на Елада за гѫрци, или на Ромунія за ромуни; ама макар тия некога да сѫ бивали и славяни, или трако-илириици, или скити. Сѫщто тѫі ни наі-малку, нема, да е несправедливо, ако ниѣ, опираіки се на **сегашнія** им говорен език, земем, да броеме сегашните макѣдонски жители за бѫлгари; ама макар тия некога да сѫ били и трако-илириици, или „славяни," или „сѫрби," или па, ако ште—и ромуни. Ако да глѣдаме на потеклото, на кѫрвта на народите; то нема, да намерим измежду културните народи въ Европа, както и въ самія Балкански Полуостров, ни един такѫв, въ когото да не е влѣзнала смес от други народи; които да е останал чист тѫі, както си е бил от наі-напреш. Па и да предположим, чѣ има такѫв народ; пак не треба, от потеклото или кѫрвта му да се сѫди за народността му. По потекло, по кѫрв тоі, можи, да е от една народност, а по езика си да принадлѣжи на совсем друга. Гагаузите, можи, да сѫ, коі знае, от какво потекло, или кѫрв; при все това мнозина ги

смесуват съ турскія народ, тѫі като на чисто-турски език говораг сега. Въ Соединените Държави на Америка имѧ чіудо негри хора, както и чіудо мелѣзи хора, които не знаят друг език, освен един англински. Към коі народ сега, треба, да присметнем тези хора? — Към англинскія ли, съ когото имат един и сѫшт език? към американскія ли, съ когото имат едни и сѫшти интереси?—или към африканското плѣме, към немскія, французскія и други и други народи, от които си водѧт тия (сегашните американци) потеклото? Тѣзи нешта сѫ до толкус верни, штото срам и укор, треба, да е за един истински и прогресивен интелигѣнтен човек, ако не допушта или, ако не иска, да разбере, чѣ едно от наіглавните преімуштества на сегашната цивилизація е и воа, дето да можи, без никаква вреда за прогреса, един и сѫшт народ въ едно и сѫшто време откъм потеклото си да принадлѣжи към един народ, откъм верата си къ друг, от към езика си към трети, а откъм интересите си към чѣтвѫрти.

Сѫшто тѫі и историята, не можи, да се земи за опориште при узнавванѣто, дали от вая или оная народност е един народ. Швеіцарія се състои от три народнински елѣмента: немци, французи и италіянци. И трите тия имат еднаква история; и трите тия сѫ готови, и да измрѫт за своята си національна татковина—Швеіцарія: при все това секоі един от тех принадлѣжи си на отделна народност. Да земем друг един пример, съвсем противоположѣн на онзи въ Швеіцарія. Сѫрбите и харватите немат еднаква история; едните принадлѣжѫт към „православнѧта“ християнска цѫрква, а другите към „католичѣската;“ по причина на вековнія историчѣски антагонизъм между тех тия си се сметат за отделни народи: при все това езикът им е еднакъв, и светът ги знае за един народ; пък и у самите тех вечѣ се повечѣ и повечѣ се распространява съзнаніето на народнинската им еднаквина. Като сметат сѫрбските патріюти, чѣ харватите билѣ сѫрби, на какво друго опориште прават това, ако не саде на езика им отгоре? Тогас защо и за макѣдонските жители да не се опираме саде на езика им отгоре, като дирим, дали от вая или оная народност сѫ тия? Корсем, и да има некакво си значѣніѣ историята, пак е напразно тоа въ макѣдонскія етнографичѣски маслаат, тѫі като историята на макѣдонските жители, както ште видим нататак, маі е совсем отделна от на сѫрбите; ама макар тия

и да я земат под вниманіѣ при доказванѣто си, чѣ македонските жители сѫ били божѣм сѫрби.

За забелѣзванѣ е, чѣ и характерът, чѣ и нравите на един народ не можят се земи за опориште или за критерии при узнавванѣто, дали от вая или оная народност е тоі. Въ характера на един народ, можи, да вліяѣ или да се отражява потеклото му, джинсът му; но от характера на народа не можят се определява стремлѣнията му или народността му. Въ днешните църногорци, никак не е чіудно, да има и чисто-илирска кѫрв, да сѫ тия от престарія илирски джинс. Евечѣ по характера си църногоците многу по-си приличят съ арнаутите или гѣгите, от колку съ славяните. При все това славянското самосознаніѣ, славянските народнински стремлѣнія на църногорците сѫ многу по-славянски и от на самите славяни, и ништо обшто немат тия съ народнината и народниските стремлѣнія на арнаутите и гѣгите, които речичѣ от всички се броят, право за от джинса на илирците да сѫ. Ни наі-малку не е за чіуденѣ това, дето по народността си едно населѣніѣ да принадлѣжи къмъ една народност, а по характера си и нравите да си удися съ некоі народ от съвсем друга народност. Та на характера на един народ можят, да вліят и историчѣските му (политичѣски, обштествени, икономичѣски, културни и др.) условія, въ които е живел тоі през многу векове, както и самите физичѣски условія на страната, която е населявал. Никак не е за чіуденѣ това, дето характерът и нравите на неколку населѣнія да сѫ еднакви, апък тия (населѣніята) да сѫ от различни народности. По многу места въ Турція и сега-сега се нахождат христіянски населѣнія, (от различни народности), които речи чѣ совсем сѫ се опричичили съ турците откъм характера и нравите си. Смело можи се каза, чѣ на характера и нравите на македонците, можи, да сѫ повліяли и арнаутите, и власите (ромѫните), които ги има наоколу, и турците, както и гѣографичѣските и историчѣските условія, въ които сѫ били поставени. Ето защо и характерът на македонските жители, не можи, да се земи за един от принципите, върху които, треба, да се опира човек при диренѣто си етнографичѣската истина въ Македонія.

Сѫрбските патріоти, като се напѫват, да доказват, чѣ македонските жители сѫ били сѫрби, земат за опориште и облѣклото им, и обичяіте им, и песните им, и Марка-Краля, и други

оште некоі нешта. Да доказва човек, чѣ жителите на една страна сѫ били от вая или оная народност, като се опира на таквиѕ едни нешта, като: облѣкло, обичаі, песни итн., што се речѣ, нарочито да се придирва за каквото и да е, само и само да се забѫрка работата, та да не можи да излѣзни истината наяве. Никоі не можи каза, чѣ секоі один народ си има веч и совсем отделно облѣкло, совсем отделни обичаі, совсем отделни песни, прикаски итн. Ни най-малку не е чіудно, та и твѫрде чѣсто се срѣшта, што го один народ да е от една народност, а пък облѣклото му да е като на народ от друга народност; или една и сѫшта дреха да носат два народа совсем независимо один от друг. У повечѣто от нашите бѫлгари поясът е народна дреха; когато тоі е сѫшто тѫкі народна дреха и у турците. Феса турците си го имат за своя народна кана; при все това всичките жители въ Турція без разлика на народност, както и мнозина сѫрби въ самата Сѫрбія, и до сега оште носат фесове, ама макар и да не сѫ от турската народност. Сѫшто така е и съ обичаіте, и съ песните, и съ другите нешта, съ които си служат сѫрбските патріоти при доказванѣто си, чѣ македонските жители сѫ били божѣм сѫрби. — За чіуденѣ е това, дето сѫрбските патріоти не можят или не искат, да припознаят дури и научната истина: чѣ човешкия дух у различни народи при еднакви условія еднакви плодове дава; чѣ такава е тя обштечовештината, природата на човешкія дух, што-то многу обшти нешта се развиват у хората совсем самостоятелно и независимо от техната народност.

Всичките сѫрбски доказателства за чѣ македонските жители сѫ били сѫрби, и отделно аз едно по едно относлѣ ште ги разглѣдам, до колку сѫ тия прави или криви. Зачѣкнах ги тук въ начялото малку само за това, за да излѣзни на яве, чѣ неверни, ненаучни сѫ и самите начяла на сѫрбските доказателства, и самите принципи, върху които сѫрбските патріоти градѫт зградата на доказателствата си по македонскія етнографичѣски маслаат. Въ края на XIX в. етнографичѣската истина на което и да е населѣніѣ, треба, да се дири, като се опираме, като потегляме от други принципи, а не от таквиѕ, като: потекло (происхожденіе по кѫрв), исторія, облѣкло, обичаі, песни итн. Ако хванем, да дирим етнографичѣската истина въ Македонія съ помощта на таквиѕ едни нешта; то бездруго тогава, треба, да обѫрнем вни-

манїѣ и на архитекгурата, и на покхшгнината, и на ястіята, (и на вкуса), и на танците, и на игрите, и на народното лѣкуванѣ, и на магиите на макѣдонските жители; пък и всички-се нешта от послѣ да ги изпредирим сравнително съ на бѫлгарите и сѫрбите. Обачѣ, от тези принципи, от принципите на поминъка (бита), на естетичѣскія вкус, на искуството, на кадѫрностите или дарбите, на краніологіята или на самата япия на снагата, какго и от принципите на исторіята или традициите, на нравите или характера, на облѣклото и др., многу по-право е, да потегля човек, или да се опира на тех, когато е маслаатът, за дали едно политичѣско цело, треба, да составяват две населѣнія; дали към вая или оная дѫржава, треба, да се присоедини политичѣски едно населѣнїѣ; от колкуто когато е маслаатът, за дали от ваква или инаква народност е тоа.

Тук му е местото, да си кажя, чѣ аз сѫм се зел, **да спомогна според силите си**, за да се разясни до негде сѫрбско-бѫлгарскии етнографичѣски маслаат въ Макѣдонія, не зашгото искам слѣпишката или урлишката, без друго да се присоедини Макѣдонія към Бѫлгарското княжество; не зашгото сѫм от онія, които мисляг, чѣ без Макѣдонія бѫлгарскии народ навеки нема да благува и прогресира; не зашгото ми се иска, да сѫм от онія, които мислят, чѣ политичѣскии идеал на един народ, треба, да се състои въ да се разширочяват владеніята му: а зашгото се имам за длѫжен, да искажя пред света истината, штом виждам, чѣ тя е верна, като сѫшто-научна истина; а наі вечѣ като сѫм родом от самата Макѣдонія, а чѣ можя и да се интересувам за съдбините на тази злочѣста страна. Корсем, за Макѣдонія и сѫрбско-бѫлгарскія етнографичѣски маслаат въ нея, треба, да се интересува и секоі един бѫлгарин или сѫрбин, коіто милѣе за тази божѣм своя страна. Евечѣ до сега Макѣдонія, можи, да бешѣ и свободна, ако да немашѣ този сѫрбско-бѫлгарски, както и онзи ми ти (!) гѫрцко-бѫлгарски етнографичѣски маслаат въ нея. Евечѣ тази сѫрбско-бѫлгарска спречкотия за Макѣдонія (както и онази ми ти гѫрцко-бѫлгарска!) е и една от наі-главните мъчнотии, една от наі-главните прегради, които бѫркат и пречят на това, дето да се достигни една **Федерація на Балканскія полуостров — тази едничка** наі- искрена, наі-постояна, наі-здрава и **наі-надеждна** за прогреса **обшта „покровителка“**

на всичките слаби и преслѣдвани от великите държави балкански народчѣта! Македонскиѧ маслаат за **клѣтите македонски жители** не е разяснен, пък и не е поставен на научни темели, било откъм етнографичѣска страна, било откъм политичѣска; било по между сѫрбите и бѫлгарите, било по между гѫрците и бѫлгар те; било, ако щете, по между турците и бѫлгарите, сѫрбите, гѫрците. Да се разяснѧт некоі истини по македонскія маслаат на истинските патріоти измежду гѫрците, или измежду сѫрбите, или измежду турците, или измежду бѫлгарите, или пък из между самите македонци, е необходимо сѫщо тѫі, както е необходимо (поне за едно просто изобличѣніѣ) и за шюролонските, и за хиштничѣските лъжовни (невежи!) патріюти въ тези, пълни съ млади сили за прогрес, источни населѣнія. Мѫчно е, да има човек работа, дадоказва истината на хора, които преднамерено или по предубежденіѣ не би искали, пък и не сѫ кадѫрни, да признаят макар и наі-блѣскавите научни истини; —на хора, които поради зверството си, като слѣпи, се придѫржат от слѣпія си рутиннен патріотизъм! Друго—на пълно сознавам, чѣ не по етнографичѣски маслаати, требало би, да се пиши сега у балканските народи: ами што да се прави, когато предразсѫдъците, когато опасните заблужденія на хиштничѣскія патріотизъм сѫ испѫчили този македонски етнографичѣски маслаат тамам сега упреш пренеобходимата федерац'я на Балканскія-Полуостров, както и упреш пренеобходимата свобода за македонските жители. От бѫлгарска страна речи-чѣ совсем не се е писало, за да се докажи на света, чѣ македонските жители сѫ бѫлгари, а не сѫрби. На бѫлгарите, види се, като-чѣ ли инстинктивно некак не им се искало, да доказват, чѣ бѫлгарите въ Македонія сѫ бѫлгари сѫщо тѫі; както и на сѫрбите никогаш не би се поисквало, да доказват, чѣ сѫрбите въ Босна и Хѣрцеговина сѫ сѫрби; или — на гѫрците, чѣ критяните въ Крит сѫ гѫрци. Нпр. въ езика на македонците има члѣн (и не един, ами три), както има и въ бѫлгарскія език; нема падежи и неопределѣно наклоненіѣ, както нема и въ бѫлгарскія език; прават се сравнителните стѫпени, бѫдущето време, причястіята и други, и други още граматичѣски и синтактичѣски работи сѫщо тѫі, както и въ бѫлгарскія език: а пък от бѫлгарска страна речи-чѣ ни наі-малку не се е писвало до сега по тези нешта. Шіубе ги е било,

види се, сърбските патріоти въ претенциите им за Македонія; та поради това и доста много съ писали по македонскія етнографическъ маслаат: при всичко чѣ българите дажѣ и не сж възразявали на онова, което е писано от сърбска страна; при всичко чѣ сж имали и сж можѣли, твърде и твърде много да възражяват.

Тъі или инак го върти, се треба, да се убедим, чѣ, да се разяснява, научната обачѣ, и от всичките страни обачѣ, македонскиі етнографическъ маслаат, е важно, както за македонските жители, така и за България, така и за Сърбія, така и за другите балкански държавици, така и за бъдъщата федерація на Балканскія-Полуостров. Едно само, треба, да си имаме на ум—штото, като се разглѣжда етнографическъіи маслаат въ Македонія, да не се вмесва въ него и частното :::: енѣ (силно жѣланіѣ) на некоі си за соединяванѣто и към воі или оня народ, към вая или оная държява. Отистинна политическъіи маслаат на Македонія е причината, дето да се разглѣжда и етнографическъіит и маслаат; но от друга страна пък и етнографическъіи маслаат на Македонія е причината, дето не е можил и не можи, да се реши политическъіит и маслаат. Етнографическъіи маслаат на Македонія секога се е разглѣждал въ голѣма свързка съ политическія и; та поради това, види се, и не се е оште разрешил, тъі като секога от политическото, от пристрастното глѣдиште се е глѣдало на него. Политическъі маслаат на Македонія е едно нешто, а пък етнографическъіит и совсем друго. Строго, треба, да различяваме едни от друг тези два маслаата на Македонія, тъі като и нак политическъіи маслаат вечно ште мъти и бърка на етнографическія; а пък етнографическъіи маслаат вечно ште спъва и пречи на политическія. От каде на каде политическъіи идеал на македонските жители да тегли, да не можи се достигни за хатъра на некакъв си фиктивен и искуствено подържян етнографическъі идеал било на България, били на Сърбія, било на Гърція, било на когото и да е? Да се разглѣжда сърбско-българскиі **етнографическъі** маслаат въ Македонія, ште се речѣ, не да решяваме (както сж правили до сега сърбските патріоти), дали към Сърбія или към България, треба, да се присоедини Македонія; а да се докажи, дали от сърбска или българска (**сегашна**) народност сж (**сегашните**) жители на Македонія. За да не би и мене да ме

окривя некои от към тази страна, като сѫм се зел, да разглѣждам сѫрбско-бѫлгарскія етнографичѣски маслаат въ Макѣдонія, аз нарочито и още от сега ште си дам мнѣнѣто и по политичѣскія и маслаат.

Несправедливо, ненаучно е, да се зима политичѣскии маслаат на макѣдонските жители като принцип, като опориште или като трага (диря), от гдето, треба, да се потегля при диренѣто и доказванѣто народността им. Сѫшто тѫі от друга страна пък несправедливо, ненаучно е, да се зима и народността на макѣдонските жители като принцип, когато се решява или доказва, чѣ към воя или оня народ, требало, да се присоединѫт тия политичѣски. Две или повечѣ населѣнія от един народ, треба, да се съединяват по между си политичѣски, не заштото сѫ делове от един и сѫшт народ, а заштото го изискват интересите им. И наопаки, две или повечѣ населѣнія, штом го изискват интересите им, бездруго, треба, да стоят разделѣни политичѣски; ама макар тия (насел.) и да сѫ делове от един и сѫшт народ. Когато е работата за политичѣското оцелокупванѣ на две или повечѣ населѣнія, интересите им, треба, да играят многу по-голѣма роль, от колку народността им. Въ политичѣскія живот на хората интересите им, треба, да се слушят, а не народността им. Поради интересите си различни населѣнія можятъ, да се зберѫт и се здружят братски въ едно политичѣско цело, както е въ Швеіцарія съ немците, французите и италіянците. Сѫшто тѫі поради интересите си можят, да съставяват отделни пък политичѣски целишта и такви населѣнія, които сѫ делове от един и сѫшт народ, както е съ немците въ Данія, или въ Шлѣзвиг и Гѣрманія; или пъ както е сега съ самите сѫрби въ Сѫрбія и сѫрбите (църногорци) въ Цѫрна-Гора. Чѣ това е така, доказва се и от украінците (малоросите) * въ Галиція (Австрія). Тия

*) Украінскии (малорускии) народ е отделѣн славянски народ въ Русия и Австрія, кого го по незнаенѣ или по причина на шюролопскія патріотизъм совсем несправедливо го сметат, а наі-вечѣ руските славянофили и руската правителственна партія за един съ рускія народ; когато украинскии славянски народ се различява от рускія славянски народ тѫі, както се различява и полскии народот, чѣшкія, или словинскии народ от сѫрбскія.

които сѫ околу три милюна, по никакъв начин не щѣмат, да се присоединѧт къмъ сънародницитѣ си украинци (малороси) въ Русия, които сѫ околу петнаисет милюна, тѫй като политичѣското тереджѣ на населѣнията въ Русия е многу по-лошо, отъ колку въ Австрія. Тѣквизите примери сѫ многу въ исторіята. Тези нешта се подтвърдяват отъ самата историчѣска практика на народите. Ето защо, **канто при решяванѣто етнографичѣскія маслаат на некои населѣнія езикъть, треба, да се зима за наі-справедливи критерии; така и при решяванѣто политичѣскія им маслаат интересите пъкъ, треба, да се зимат за наі-справедливи критерии.** Сознавам, чѣ идеята на интересите можи, да докара невежите населѣнія до тамъ, дето да хванат едни-други да се яджт; но азъ не разбирам идеята на интересите отделно отъ идеята на гармоніята и идеята на солидарността между хората. Евечѣ и идеята на народността безъ идеите на гармоніята и на солидарността можи, да доведе населѣнията до помеждуимно испоядванѣ. Та асла и не можи, да бѫде питомо и образовано населѣніѣ, което да не признава и да не се стреми, да практикува идеята на интересите въ свѫрзка съ идеіте на гармоніята и на солидарността.

И чисти сѫрби да сѫ сегашните жители на Македонія, пакъ совсемъ несправедливо би било отъ страна на сѫрбските патріюти, ако тия не зачитат политичѣските, икономичѣските или каквито и да сѫ, достоіни за зачитанѣ, интереси на македонските жители. Сѫщото нешто, требало би, да се кажи и за другите народи, които претендират, чѣ македонските жители сѫ отъ техната народност; ами азъ натяквам наі-многу на сѫрбите за това, защото за тех ми е думата тукъ, пъкъ и наистинна малку ги е грижя тех за интересите на македонските жители; ама макаръ и да напират, чѣ тия (мак. жит.) сѫ били божѣм сѫрби.—Преди три години, когато се бешѣ почнало между народа въ Българія едно движѣніѣ съ митинги, за да се турят въ дѣіствіѣ 23-и и 62-и параграф отъ Берлинскія трактат, за въ Македонія, сѫрбите не подкрепиха това бѫлгарско движѣніѣ; ама макаръ и да бешѣ тоа за доброто, въ интереса на македонските жители. Напаки, за голѣмо чіудо, тогава тия се зеха, задружно съ гѫрцитѣ и турцитѣ да праватъ контра-митинги на бѫлгарските. Дето што се речѣ, совсемъ не ги е грижя сѫрбите за интересите на македонските жители; та поради то-

ва и правиха митинги, за да не се даде́ло свобода на Македонія, за да не се турелъ въ действіѣ 23-и и 62-и параграфъ отъ Берл. трактатъ. Нима джанъмъ сърбскитѣ патріюти си мислятъ свѣта за толкусъ глупавъ, штото да не се сешта, чѣ сърбитѣ отъ къмъ милѣнѣтото си за Македонія напълно съ се опричинили на оная разбойница лъжовна маіка при Соломона, която склонила била на Соломоновото предложѣніе—да се разсѣчѣ на-две даваллията чѣдо? Такава е ли тя—ліубовта на сърбскитѣ патріюти къмъ македонскитѣ жители? Като ги сметатъ македонскитѣ жители за свои-си братя, давъ въ интереса пак на технитѣ братя нѣщѣ бешѣ, ако се тураха въ действіѣ 23-и и 62-и параграфъ отъ Берлинскія трактатъ? Сърбитѣ, требашѣ, не да протестиратъ, а да се радватъ и да поддържатъ, когато нѣкоі другъ народъ по каквито и да било тамъ побужденія се земи, да спомага на технитѣ братя. Евечѣ свободнитѣ българи правеха митинги тогава, не за да се присоедини Македонія къмъ българското княжество, а за да и се даде оная свободица, онова свободничко управлѣніѣ, което е отредено, и оште преди девет години отъ самитѣ велики държави и съ съгласіѣто на самата Турція. Тогасъ защо сърбитѣ съ своитѣ си митинги протестираха противъ самитѣ, явни като бел денъ, интереси на македонскитѣ жители?!

Чѣ сърбскитѣ патріюти не ги боли за македонскитѣ жители; ама макаръ и да ги наричятъ своі си братя сърби, доказва се и отъ воа, дето въ сърбскитѣ вестници не се срѣштатъ речи-чѣ никакви политичѣски исканія, никакви убѣждавания спрямо турското правителство и турскія народъ, за да се дадѫтъ на македонцитѣ некакви правдини; или поне за да не стават въ Македонія таквисъ золуми, каквито стават сега. Въ сърбскитѣ вестници не се срѣштатъ и оплаквания билѣ отъ страна на македонскитѣ жители за турскитѣ золуми, на които сѫ изложѣни. Тѣі штото по сърбскитѣ вестници човекъ би си помислилъ: или чѣ сърбитѣ совсемъ не се интересуватъ за халъ на македонскитѣ жители, или пъкъ нарочито крияТъ турскитѣ золуми въ Македонія, като се боятъ, да не би да и се дадѫтъ некакви политичѣски права, а чѣ послѣ да нема маслаатъ за освободванѣ (да нема маана за завладванѣ!) Смела е тази ми мисъль; но който не иска да повѣрва на нея, нека изучи по-отъ многу страни и по-отблизу сърбскитѣ претенции за Македонія; а чѣ тогава ште види, как наистинна маслаатъ, за чѣ македонскитѣ жители сѫ били

сѫрби, не е ништо друго, освен **маана за завладяванѣ**. Преди 1865 г. или наі-рано преди 1860 г. немало го е гози маслаат въ Сѫрбія. Идеята, чѣ македонските жители сѫ били сѫрби, е нова идея въ Сѫрбія, и чисто политичѣска идея, само чѣ съ етнографичѣско було (воал) пребулѣна. Ако да беха сѫрби македонските жители; то сѫрбските патріюти ште подигнеха маслаат за тех и оште от самото си освободванѣ (или от 1840 поне), както сѫ си спомнили и сѫ се погрижили за тех бѫлгарите и оште от самото начяло на възражданіѣто си, при всичко чѣ се нахождаха под турскія политичѣски и фенерскія духовен ярем.

Да се присоединела Македонія къмъ Сѫрбія! но дали за интересите на македонските жители искат, да стани това, сѫрбските патріюти? Ако е за интересите на македонските жители; то защо не ги зачѣтоха преди три години? защо не ги зачитат и до сега оште? Ако е пъкъ за интересите на Сѫрбія; то защо не се исказват явно и не зимат, да си послужят **съ правото на силата**; ами по такѫв един лукав и безочлив начин сѫ се зели, да експлоатират етнографичѣските истини, да подигат етнографичѣски маслаати въ Македонія, за да можят, да прикриват съ тех своіте задни политичѣски планове за нея? „Македонските жители били сѫрби“! ами като сѫ били сѫрби, защо бе господѣ сѫрбски патріюти не искахте преди три години; защо неискате и сега, да се махнат золумите въ Македонія, да се турат въ действіѣ 23-и и 62-и параграф от Берлинскія трактат? Според вас, ште се речѣ, македонските жители сѫ сѫрби само за това, защото ви се иска, да ги присоедините къмъ себе си, та да станете по-голѣма държява; а не защото вѫ боли за тех: тѫі, а? Не така, господѣ, не така, треба, да се постѫпва. Необходимо, е пъкъ и длѫжни сте, на македонските жители, да поглѣднете преди всичко като **на хора**, които имат интереси **за живот, за живот**; ачѣ подире и като на сѫрби, които, требало, да служят като безжизнен елѣмент на вашія хиштничѣски патріютизъмъ за создавванѣто на изліублѣната въ фантазіята ви Стефан-Душянова-Държява. Ами ако македонските жители, като ги сметате за сѫрби, поискат, да се присоединѫат не къмъ вашята Сѫрбія, а къмъ Цѫрна-Гора? ште допустнете ли виѣ това? Като сѫ били сѫрби македонските жители; то защо и църногорците не доказват пред света сѫрбската им народност? защо не

се грижят за тех църногорците поне? защото и тия като вас не претендират, да ги присоединят към себе си? Както милѣеха за хѣрцеговинците, не бивашѣ ли, не можѣха ли, да милѣят църногорските сърби и за македонците? Не показва ли това, чѣ църногорските сърби не признават македонските жители за сърби; та поради това и малку ги е еня за тех? Разберете, чѣ самото ви сознателно незачитанѣ интересите на македонските жители доказва, чѣ тия не съ сърби. Но и сърби да съ; та што санким от това? Нима, ако Сърбія се пороби на Австрія политичѣски, треба, и македонците без друго да се присоединят към сърбскія народ и своеволно да подпаднат под сштото австрийско робство; само и само заштото съ били сърби? само и само за хатѫра **на празднатa идея** за некаква си народнинска целокупнина? Не забравяйте, чѣ отдельванѣто на Американските Соединени-Държави от митрополіята им — Англія, и нерачѣнѣто на швеіцарските немци, да се присоединят към великата оцелокупена сегашна Гѣрманія, прехубаво можят, да служят за іурнек на македонските жители. Коі, както ште, нека кажи; ама самите историчѣски факти, самите стихии на природата доказват истинността на това, чѣ **прзадна идея** е идеята на народнинското оцелокупванѣ, штом е то без интереси, штом е то въ антагонизъм съ интересите на населѣніята, които, требало, да се оцелокупват.

Тези неща, требало би, да се казват и за самите бѫлгарски патріоти, които се придѫржят от идеята на народността, (от идеята за некаква си Велика-Бѫлгарія!) тѫі като и от техна страна совсем несправедливо би било, ако тия за хатѫра на идеята за некакво си народнинско оцелокупванѣ не бѫдат тѫі добри, штото да се уважят политичѣските, икономичѣските или каквито и да съ интереси на сегашните македонски бѫлгари. Ако хванем слѣпата да се придѫржяме или, като било добро нешто, да се придѫржямс от идеята на народността; то заштo да не се придѫржяме и от идеята на плѣменността? заштo да не се жѣртвуват интересите на некоі отделни славянски народи за хатѫра на некакво-си всеславянско, плѣменно (велико) оцелокупванѣ? Обачѣ, като две и две — чѣтири, е знаіно веч от хората, които обичят, да знаят, разбира се, чѣ самата историчѣска практика на плѣменните народи, самата исторія и самата наука ни подтвърдяват невъзможността и нелѣпостта на плѣ-

менната идея. Но тогас, както пред идеята на плѣменността, треба, да се предпочитат интересите на отделните народи; то защто и пред идеята на народността, да не треба, да се предпочитат интересите пък на отделните населѣнія? И на истинна, нима бѫлгарските патріюти, които се придѫржат от идеята на народнинското бѫлгарско оцелокупванѣ, щте настояват, да се присоедини Макѣдонія към бѫлгарското княжество и тогава, ако (даноо да не бѫде!) по некакви-си непредвиденности испадни то под руското робство? Ето защто смело, можи, се каза, чѣ истинските бѫлгарски патріюти при решяванѣто политичѣскія маслаат на Макѣдонія, треба, да обжрштат вниманіѣ не на идеята за народнинското ни оцелокупванѣ **а на интересите** на населѣнііята, които има да се оцелокупяват, а наі вечѣ като тези интереси сѫ интересите **на робѣто** макѣдонски жители, и сѫ интересите **на федераціята** на Балканскія-Полуостров. Стига, дето през цели 1400 години не сѫ били кѣсат въ народа ни таквизите бѫлгарски патріюти, които се за „Велики-Българии“ сѫ бѫлнували. Славните (!) наши патріюти: Симеон, Самуил, Асен II се за императорски титли, се за Велики-Българии да достигват, сѫ кърдисвали народа и сѫ го тикали на кадето им скимни, и както им кѣфни. Народите съштествуват не за на воените полѣта, (не за на воінскити **касапници за хора**!!) да се карат, като стада овци; а за да мируват, да благуват и да се развиват и развиват от към сека една страна. Гдѣ ги Великите-Българии на Симеона и на Асена II? Гдѣ я Великата Стефан-Душянова държава? Гдѣ ги препрославлѣните римски империи? Величіѣто на сегашната руска имперія ли, треба, да нѫ блазни? А я попитаіте за хала, за интересите на населѣнііята съ потта и кървта на които сѫ били достигнати и сѫ били подджржяни всичките велікости! Совсем не сѫ се грижѣли за хала на клѣтите подвластни населѣнія всичките такви побеспяли за „Велики-Дѫржяви“ патріюти; та поради това и „камен върз камен“ не е останало **и нема да остани** от тех: жялко само за зверското кърдисванѣ ио техна причина на миліюни и миліюни хора, било чрѣз меч, било чрѣз глад (чрѣз сиромашия)!

Според мене, **Макѣдонія, треба, да составява отделно политичѣско цело** на Балканскія-Полуостров. Това се изисква от интересите на макѣдонските населѣнія, без раз-

лика на народност; това се изисква от интересите на федерацията на Балканскія-Полуостров, която пък се изисква от интересите на всичките балкански народи; това се изисква от интересите на прогреса и на цивилизацията.

Наі-главнии елѣмент въ Макѣдонія е бѫлгарскии; но освен него там има и други още народни елѣменти, като: турци, гѫрци, сѫрби, арнаути, власи и евреи; а чѣ всички-се елѣменти, земени наѣдно, составяват там не туку-тѫі малък елѣмент сравнително съ бѫлгарскія. Никоі не можи каза, чѣ не е въ интереса на тези македонски населѣнія, да сѫ свободни; ама макар и като отделно политичѣско цело. Ако тия не сѫ поисквали до сега таквос нешто; то причината е въ претенціите на гѫрцкія, бѫлгарскія и сѫрбскія народ за Макѣдонія, както и въ традиціонните рутинни взглядове на самите македонски населѣнія по политичѣскія и прогресивнія историчѣски живот на коіто и да е народ или населѣніе. Освен един начин освободванѣ — да се присоединѧт към воя или оня народ (защото сѫ били от еднаква народност съ него), за друг начин освободванѣ тия не сѫ помисліували до сега. Никоі нема право, да смета за незбѫдливо нешто составванѣто от Макѣдонія отделно политичѣско цело. Ако предположим, чѣ е възможно, ама по какѫвто и да е начин там, да се освободат македонските населѣнія; то нивѣ можѣм предположи, чѣ е възможно и да се сгрупират по сѫштите свободолюбиви начяла, по които е суредена и швеіцарската республика, или республиката на Съединените-Държави. Евечѣ самата многоброіност на народните елѣменги въ Макѣдонія и самите претенции на околните народи за нея, като чѣ ли нарочито подсказват това, дето така именно да се реши македонскии политичѣски маслаат. Мѫчно можи се каза, чѣ за да се згрупират тѫі политичѣски швеіцарските населѣнія преди 500 години сѫ били по-приготвени от сегашните македонски населѣнія. Не неприготвеността им е, която би пречила за таквос едно политичѣско згрупирванѣ и освободванѣ на македонските населѣнія; а опаснии народнински антагонизъм, коіто владее между народите на Балканскія-Полуостров, опираіки се на начялата на хиштничѣскія или шюролопскія патріотичѣски иштах, коіто, както през старите диви времена, така и през сегашните гуманни (!!) времена, владее речи-чѣ между всичките народи на света.

Въ политичѣскія живот на народите или на населѣніята никогаш, не можи и не треба,да се води човек по ума на оногос глупака, коіто се бил зарекъл, да не влиза друг път въ водата, да плува, до като по-напреш не се научи, добре да плува. А чѣ и макѣдоските населѣнія, какго и всичките други, можят да се научят, и сами да плуват политичѣски, ако тия имат воля за това.

Аз мисля, чѣ саде по такъв начин—ако от Макѣдонія се състави отделно политичѣско цело, ште можи, да се достигни освободванѣто на макѣдонските населѣнія, както и федераціята на Балканскія Полуостров. Е, ако сега предположим, чѣ е възможно, да стани всичко това; нима за хатъра на народнинското ни оцелокупванѣ българските патріюти ште презрят интересите на макѣдонските българи и интересите на федеративнія идеал на Балканскія Полуостров? Оште не е доказано, чѣ народнинското единство на един распокъсан народ се состои саде въ политичѣската му целокупнина. Оште не е доказано, чѣ по никакъв начин не можи, да се надева за прогрес, за цивилизація един распокъсан народ, ако тоі политичѣски не се оцелокупи. На опаки, направванѣто от Макѣдонія отделно политичѣско цело би било полѣзно и за самія федеративен децентралистичѣски идеал на наі-прогресивните елѣменти. Прогресът и цивилизаціята се состоят не въ политичѣската целокупнина на населѣніята, от които се состои един народ, а въ свободното им икономичѣско, духовно и обштествено развиванѣ. А каква вреда, каква опасност би имало за българскія народ, ако самата му бъднина, тъі като без федерація не можи и да се представи билѣ бъднина за него; ако самата възможност за икономического му, духовно и обштественно развиванѣ изискват, штото от Макѣдонія да стани едно отделно политичѣско цело? Ето защто аз съм твърдо убеден, чѣ ако свободните българи милѣят за макѣдонските българи (**робѣ**); то тия, треба, да работат сега, **не за да се присоедини** Макѣдонія къмъ българското княжѣство, **а за да и се даде свобода, или възможност за икономичѣско, духовно и обштествено развиванѣ, ама макар и да штела да составява тя отделно политичѣско цело.** Това нешто, треба, да го разберат нашите българи оште и по вая причина, чѣ саде тогава—ако от Макѣдонія стани отделно политичѣско цело, ште можи, да се надеваме ниѣ за федераціята,

без която, остави-чѣ и за Македонія ште бѫде злѣ, била ли тя под турците, или под австриицте; ами немислимо е свободното политичѣско съштествуваніѣ и на самото ни княжѣство. Никогаш не можи, да напредни; не можи билѣм и да се надева за напредък една държява, нпр. каквато е нашята сега, когато нема възможност, да си остани на мира, нити откъм външна, нити от към вѫтрешна страна поради външните великодържявни европеіски намисанія, както и поради **постояните непросени великопокровителски претенции за вечко покровителствуванѣ и камисанѣ** въ работите и. Еднѫш за всѣкога, треба, да разберем, чѣ **въ федерацията се нахожда сега политичѣскии идеял** на бѫлгарскія народ, а не въ народнинското му оцелокупванѣ, а не въ оцелокупванѣто му съ Македонія, (а не въ С.-Стефанска-Българія), а не въ вечното му требанѣ чіужда помощ! а не въ вечното покровителствуванѣ от Русия! а не въ вечното вліяніе върху него на вая или оная велика държява! Бѫлгарскія народ, както и всичките други народи на Балканскія-Полуостров, ште можи, да ги има за напреш **под покровителството на федерацията саде**, а не под покровителството на Русия, Австрія или, която и да е друга държява. И наистинна, кои е онзи от балканските народи, които можи, да гарантира за бѫднината си вѫн от федерацията; ама макар и от десет — петнаісет миліюна народ или държява да би можил, да стани тоі? Таквис сѫ сега политичѣските и икономичѣски иштахи на хиштничѣските патріюти по Европа, конто се располагат съ съдбините на хората, (които глѣдат на хората по света **като на мравки**); штото страх и трепет, требало би, да ги обзима балканските народи; ами ела—чѣ не сознават опасното си политичѣско и икономичѣско тереджѣ, въ което се нахождат! Признавам, чѣ и федеративнии идеял нема да спаси хората на Балканскія-Полуостров; штом е тоі саде за политичѣската федерація на балканските народи; штом не се припознае правото за збѫдванѣ и на други некоі по-краіни идеяли, от които зависи краіното спасеніѣ на хората: но аз хваля **политичѣскія федеративен идеял** на Балканскія-Полуостров, като относително добро, а не като краіно добро; **като таквос нешто, без което по-злѣ би било, а не като таквос, от което зависи краіното добро.** И наистинна, на место да се борат и тренат по между си хората от бал-

канските народи, за коя велика държава по-здраво да им турела ярема (бил ли тоі политичѣски или икономичѣски); не е ли по-добре, да се борат и работат барем за федеративнія идеял? ама макар и да е тоі саде за откъм политичѣска страна за сега?

Но вжи от тези нешта има и друго едно. **Идеята за равновесіѣто** въ Балканскія-Полуоетров, която я има от толкус години на сам и въ Европа, е идея, достоіна за серіюзно вниманіѣ; ама макар и да я презират некоі. Коі можи каза, чѣ по Европа, чѣ на Балканскія-Полуостров господарува правдата, гармоніята, взаимната солидарност въ интересите? та туку-тъкі слѣпата да се допусни преусильванѣто на една държава? Кои сѫ гаранциите, чѣ тази преусилѣна държава нема да нападни утре, и да сосипи по-слабите държави? Кои сѫ гаранциите, чѣ, като се оцелокупи и се усили бѫлгарскиі народ, нема да направи чіудо накости на околните си народи? Ако и оште сега сѫ не туку-тъкі малку боландисали шювинистите, **всевсичковците** у нас; то помислѣте си, колку по-би боландисали тия слѣд оцелокупванѣто ни народно! Коі сѫ онія краіни, гумании начяла или идеі на този ми ти наш славен бѫлгарски народ? кои сѫ онія доказателства, поради които можи човек, да поверва, чѣ нема и у него да се развѫдат онія хиштничѣски, джѣляти патріоти, които ги има сега и въ рускія народ? Не сме ли и оште от сега аман извикнали от предадници, от турліу-турліу подкупливци, от аристократковци, от прочіутковци, от всевсичковци, от турліу-турліу изедници и шюролопници у нас, самите? Защто да не предположим, чѣ всички-се патріоти, тези милі синковци наши, нема да се одесетят (нема да станат десет ката повечѣ) слѣд народнинското ни оцелокупванѣ? Не е ли по джинса ни, щото този наш славен димократичѣски народ да се обѫрни на втор Симеоновски, на втор Самуиловски, или на втор Асен-Второвски народ? Имало ли е въ историята при досегашната нравова вишина, при досегашните сѫшто-вѫлчѣшки политичѣски и икономичѣски взглядове и иштахи на хората некакво-си искліучѣніѣ откъм таквизите хиштничѣства и шюролопштини по света? Тогас защто на тези шюролопштини, на тези зверски иштахи да не се туря за преграда поне **идеята на равновесіѣто**? Евечѣ идеята на равновесіѣто се явява, като стражяр, поставен от самія историчѣски опиг на народите срѣ-

шту твърде възможните катастрофи от страна на някоя преуспѣяна държава. Какво би сполѣтило света, слабите народи, ако идеята на равновесіѣто (Европеіско) не би въспирала сегашната Русия или Гѣрманія? Ама ште бѫдело злѣ за некоі страни по причина на тази идея: нека му имат греха, и нека му мислят за това онія, които от една страна божѣм искат свободата и благуванѣто на народите (та се явяват срѣщу идеята на равновесіѣто); а пък от друга страна поддържат **идеята на политичѣската и икономичѣската шюролопштина**, както и идеята на шювинизма и на помеждуимното яденѣ на хората по света. И да е лоша идеята на равновесіѣто, се пак е многу по-малку лоша от споменати-не идеі на шюролопштината, на помеждуимното хищтничѣство и на народнинскія шювинизъм, които джѣлятуват сега по света. Идеята на равновесіѣто се явява, като едно необходимо зло, (ако би да я припознаем за зло), срѣщу опасната историчѣска болѣст на помеждуимното хищтничѣство въ хората сега. Детинштина ште бѫде от страна на бѫлгарските патріоти, ако тия не припознаят законното право на идеята на равновесіѣто при поддържянѣто идеіте на шюролопштината и помеждуимното хищтничѣство. Нека не забравяме, чѣ коалиціята е една турлія привременна федерація; а чѣ откъм тази страна идеята на равновесіѣто, понежѣ всекога деіствува съ силата на коалиціята, твърде въ чесен съіуз е съ самія идеал на федерацііята. Нека не забравяме, чѣ самите ниѣ бѫлгари, ако сме спасени, или ако би да се спасим сега въ борбата си съ руската държава, това едничко чіудовиште въ целія свет и въ целія XIX век; то преди всичко, треба, да длъжим на идеята на Европеіското равновесіѣ.

Тъі като е работата, аз съм на пълно уверен, чѣ никога нема да се допусни от балканските народи, каго: сърбите, гърците, а можѣ би, и ромънште политичѣското оцелокупванѣ на цел бѫлгарски народ; аз не вервам, чѣ ште се допусни некога на свободните бѫлгари, да се соединят съ Македонія. Обачѣ, по сѫштите причини аз не вервам, чѣ ште се допусни некога и на гърците или сърбите, да присоединят към себе си Македоніята. Та и самите турци нема да допуснат, да се присоедини Македонія, било към Бѫлгарія, било към Сърбія, било към Гърція, а наі-вечѣ като то е свързано съ самото им политичѣско съштеству-

ваніѣ на Балканскія-Полуостров. А чѣ както гѫрците и сѫрбите заедно съ турците нема да допуснат на Българія, за да присоедини къмъ себе си Македоніята; така и бѫлгарите заедно съ турците нема да допустнат на сѫрбите и гѫрците пък, да зграбчят Македоніята. Ами Австрія, която сѫщо тъй се стреми къмъ Македонія, ште ли да стои като прост сеирджія при соединваніѣто ни съ нея (съ Македоніята)?!

Корсем, политичѣското очелокупваніѣ на цел бѫлгарски народ (соедидинваніѣто ни съ Македонія) нема да се допусни и от самата Русия; и еве защто аз мисля така.

Руско-бѫлгарскии маслаат е многу по-мѫчѣн, от колкуто нам ни се струва, и не само от страна на Русия, ами и от страна на самите нас. Мнозина има измежду нас, които до толкус сѫ предани на руското правителство; щото него го турят по-горе и от свобода, и от чювештина, и от прогрес, и от всичко, всичко, што можи да бѫде наи-скѫпо на света. Ако погльднем, като на патріюти хора, на тези наши милорусковци или русомани; то ниѣ ште видим, чѣ три сѫ идеіте, съ помощта на които тия би можѣли, да се оправдават, и на колто би можѣли, да се опират при боренѣто си за вліяніѣто на руското правителство въ Българія. Тези три идеі сѫ: 1) идеята на признателността 2) идеята на страха, чѣ за да можѣло, да нѫ има като отделѣн и самостоятелѣн народ на света, требало, вечно да сме стоели под опекунството и покровителството на Русия; и 3) идеята на надеждата, чѣ съ помощта на руского правителство и Македоніята ни ште се освободела, и нѫлното ни нар'дно очелокупваніѣ ште станело. Колкуто за идеята на една всеславянска и всеправославна имперія под скиптера на рускія император, която, никак не е чіудно, и тя да ги блазни, аз ште погльдна на нея, като на второстепенна идея; стига само да можят, да бѫдат оправдани тези наши мили милорусковци.

Чіувството на признателността е природно нешто; но то бива и прекрасно тогава, когато е въ гармонія и солидарност не само съ миналите, ами и съ сегашните, и съ бѫдните интереси на онія, които има да сѫ признателни. Признателността ни къмъ Русия е солидарна съ миналите ни интереси за освободваніѣ от турското робство, при всичко чѣ руското правителство, както ште видим по-долѣ, нѫ

е свободила чисто и просто за сво; си интереси; но признателността ни къмъ Русия не е солидарна съ сегашните и бѫдните интереси на бѫлгарите, които сѫ освободени веч. Ако признаваме, чѣ Русия **нѫ е освободила**; то само по себе се разбира, чѣ треба, да признаем и вое, чѣ **ниѣ сме освободени, за свободен и самостоятелѣн живот да живеем.** А какво значи това претендиранѣ и страшно настояванѣ от страна на Русия, да ни се бѫркѫ въ работите, и да вліяѣ въ държявата ни? Никоі нема да откажи, чѣ съ многу лошѣвиня е склѣштено, гдето и да е, и което и да е, чіуждо вліянѣ. Ако би да се узакони вліянѣто на Русия у нас, коі можи, да кажи, чѣ Бѫлгарія нема да бѫде сосипана, штом утре встѫпи на власт некое лошю правителство въ Русия? Гарантирани ли сме, чѣ секога добри ште бѫдат руските правителства; та да не нѫ е страх, ако би да се узакони и закорени руското вліянѣ у нас? Ето защто, и да искаме ниѣ, не можѣм, да бѫдем слѣпо признателни и предани на Русия, а наі-вечѣ като тя настоява и систематичѣски се стреми да ни се бѫркѫ и да вліяѣ въ държявичката ни. Та и хич можи ли, да бѫде признателност за вліянѣ и бѫркванѣ въ работите на другія?

Чѣ темельсѫз е идеята на признателността ни къмъ Русия, можи, да се докажи и от къмъ друга страна. Еднѫш за секога, треба, да се убедим, чѣ секоя една признателност от нашя страна, ама нека бѫде тя, ако ште, и наі-искрената, нема да възблагодари и нема да се признае от Русия, до като у нас има конституціюнно управлѣніѣ, до като у нас има малку-многу свобода, която совсем я нема въ Русия. У нас свободно, можи, да се критикува духовенството ни; у нас свободно, можи, да се разсъждава за секакви църковни и религіюзни маслаати; у нас свободно, можи, да се нападат и монарси, и императори, и монархичѣски управлѣнія; у нас свободно, можи, да се прочитат секакви едни забранени въ Русия, книги и вестници; у нас свободно, можи, да живеят дури и секакви едни руски емигранти: е сега, хич можи ли, Русия да остани доволна от нашите благодарности и признателности, до като ги има тези нешта у нас? Рускии императоръ, руското правителство и руската полицеіска партія си разсъждават вака: „нима ниѣ освободихме Бѫлгарія за това, за да можи, там да се разсъждава, да се критикува и да се напада въ-

рху всичко онова, което за наі-свято се почита у нас? Нима ніѣ освободихме България за това, за да можи, там да се прибира и да вирее всичко онова, което у нас е забранено? Нима ніѣ освободихме България за да можят, да се установяват там народни избори, народни събранія, конституціюнни права, и други свободни суредии; та да им соревнуват, та да се соблазняват и нашите тук (въ Русия) по-свободолюбиви елѣменти?" Тези нешта сѫ верни; но освен тех, има и друго едно.

Бош лаф сѫ въ политиката секоі едни благодарности и признателности, които сѫ саде на дума. Русия, можи, да остани доволна от нашята благодарност и признателност само тогава, когато и на дело се покажим ніѣ благодарни и признателни. А нека си знаем, чѣ нема ніѣ да възблагодарим Русията, до като нашата Българиика не се обѫрни на руски военен склад, а народът ни на руска авангвардія (само чѣ съ бѫлг. де іури самостоятелност пребулѣни); а чѣ подире от далѣчнія студен Петербург, като сѫшта бездушна, **но признателна**, военна машина, да се разшявват и напѫтват тия чрѣз телѣграфната елѣктричѣска жица на кадето му кѣфне или му наушнат на белія (но студен) руски цар, било за по-лѣсно завладванѣ Цариград, било за по-лѣсно достигванѣ хиштничѣските руски планове на Балканскія-Полуостров.

Е сега, патріютично ли ште бѫде от страна на един бѫлгарин, ако тоі **от признателност към Русия** допусни, штото и де іурі (тѫі като де факто, можи, да ги има или да ги е имало некоі от тех!) да се въведѫт и закоренѫт въ България сѫштите біурократичѣски, абсоліутичѣски и тираничѣски начяла и суредии, които ги има и въ Русия? Патріютично ли ште бѫде от страна на един бѫлгарин, ако тоі от признателност към Русия допусни, штото България да се обѫрни на руска крепост въ Балканскія-Полуостров?. Тези нешта не сѫ солидарни съ интересите било на сегашните, било на бѫдните поколѣнія; но освен това, ніѣ сегашните бѫлгари и право немаме за хатѫра там на некоя наша си признателност **да жѣртвуваме интересите и на бѫдните поколѣнія въ народа ни** !! Секое едно поколѣніѣ е дляжно, въ политичѣската си и обштествена деятелност да има пред очи не саде своіте си интереси, ами и интересите на децата, на бѫдните си поколѣнія. Коі можи, да кажи, чѣ и бѫдните поколенія въ на-

рода ни ште се изоставеха (както сега ниѣ сме се изоставили) на руската милост и рускія гѫрб да ги освобождава? Кои можи, да кажи, чѣ бѫдните поколѣнія въ народа ни не ште намереха некои друг начин за освободванѣто си от турското робство? Тогас не е ли светотатствено от нашя страна, да жѣртвуваваме правото на децата си? **правото на бѫдните поколѣнія въ народа ни**? Ако би да е въ технія интерес това, дето да сѫ признателни къмъ Русия; то и без да штем ниѣ сега, тия ште и бѫдат признателни. Ако едно поколѣніѣ нема право, да утвърждава и закони билѣ за бѫдните поколѣнія; то как можѣм, как дързаем ниѣ, да утвърждаваме и налагаме на бѫдните поколѣнія въ народа ни руско (чіуждо) вліяніѣ за това, защото **нам** ни се искало, **вечно** да сме били признателни на Русия? Кои е онзи от нашите мили русомани, коіто можи, да предкажи, чѣ руското (чіуждото) вліяніѣ въ Българія ште е въ интересите и на бѫдните ни поколѣнія?

Ами това, дето Русия самичка иска и настоява, да и сме признателни, пък и на дело признавелни, по евангѣлскн ли е? Дето ште се речѣ православната Русия нѫ е освободила, ни направила добро, за да и сме били признателни, а? Тогас, где остава евангѣліѣто и? где остава чѣловеколіубіѣто и? где остава свободоліубіѣто и? где остава ліубовта и къмъ единоверците, както и ліубовта и къмъ еднородците славяни? Едно от двете: или чѣ тя нѫ е освободила, побуждана от тези и други таквис велики начяла и чіувствованія; и ако би да е така, треба, самичка тя да не претендира за признателност и вліяніѣ у нас; или пък, като се стреми и настоява, да претендира за признателност и вліяніѣ у нас, треба, еднѫж за секога, и колкуто се можи, по-скоричко, да се убедим, чѣ не от евангѣлски, не от свободоліубиви и не от чювештински начяла и чіувствованія е била побуждана Русия, за да нѫ освободи.

Но за забелѣзванѣ е и друго едно нешто—чѣ нашите русомани искат, да сме признателни саде къмъ рускія цар, саде къмъ руската династія, саде къмъ руското правителство, саде къмъ една полицеіска партія въ Русия, саде къмъ една чяст от рускія народ, или саде къмъ рускія народ. Оште по-за забелѣзванѣ е, чѣ и рускиі цар, чѣ и руското правителство иска, штото саде къмъ тези изброените, саде къмъ тези галѣни на мама (Русия) синковци да сме бѫдели

признателни. Питам: ако утре дойдат такивс едни обстоятелства, щото сегашнии цар заедно съ династията му, съ правителството му и полицейската му партия да паднат; ако послѣ на техно место дойди некое республиканско правителство въ Русия: ще да бѫдат ли признателни сегашните ни русомани и на републиканското руско правителство? — Да речѣм, чѣ ще бѫдат и на него. Ами ако руский цар повика бѫлгарските войски, за да му спомогнат против това руско републиканско правителство; ще ги отпуснатъ ли тогава нашите русомани от признателност на рускія цар да спомагат? Ами ако и слѣд това пак надвиѣ бѫдъщето републиканско руско правителство; кому тогава ще бѫдат признателни нашите русомани? Като била работата, сѫде на руското правителство да сме бѫдели признателни; то барем да ни се обади от онія, които се придѫржат от идеята **на слѣпата** признателност: да ли сѫде на монархичѣските (на ретроградните) руски правителства, треба, да сме признателни; или. безразлично, на всичките, било монархичѣски, било републикански, било каквито и да сѫ руски правителства? Пък и от каде сѫде на едни царски правителства и на каде дѫнам сѫде на едни царѣ,-сѫде на едни правителствени (полицейски) партии въ Русия да сме бѫдели признателни? Евечѣ за нашѣто освобождавнѣ сѫ проливали кървта си (чрѣз синовете си войници) и потта си (чрѣз тежките си данъци) и онія партии въ рускія народ, които сѫ против правителството му и против полицейската им партія. Евечѣ ниѣ сме освободени съ кървта, съ потта и на онія „краіни“ партии въ Русия, които сѫ против секої един ансоліутизъм, против секоя една тиранія, против секое едно страданіѣ въ Русия. Е сега, ако ниѣ бѫлгарите бѫдем признателни и на тези партии въ Русия, (а най-вечѣ като знаем, чѣ тия сѫ и против секое едно руско (чіуждо) вліяніѣ въ Бѫлгарія, както и против секої едни хищничѣски (руски или чиито и да сѫ) ищахи на Балканскія-Полуостров); пък земем и на дело да показваме своята си признателност къмъ тех; ще бѫдат ли благодарни от нашята признателност руский цар, царското му правителство и полицейската им партія — тези, живи богове на нашите русомани? Забелѣжѣте послѣ, чѣ за ношѣто освобождавнѣ сѫ проливали кървта си и пота си не само руси хора, ами **и украінци, и поляци, и грузинци, и ермен-**

ци, и евреі, и татари, съ други думи, —и всичките народи, от които се состои и се поддържя Русия. Нека не забравяме, как въ време на воіната некоі руски воіници сѫ нѫ попитвали, за где се нахожда костелът (католичѣската цѫрква), хаврата или джямията. Ако пріѣмем, чѣ въ Русия има сто миліюна хора; послѣ ако пріѣмем, чѣ от тех шѣсетте миліюна сѫ руси; послѣ ако от тези шѣсет миліюна руси извадим дваісет миліюна украінци (които совсем неправедно ги броят за руси, когато тия си сѫ и сознават, чѣ сѫ совсем отделѣн славянски народ); то ще видим, чѣ съштински руси въ тази стомиліюнна Русия остават всичко-всичко чѣтирѣсет миліюна хора. Ако сега пріѣмем, чѣ за нашѣто освободванѣ Русия е похарджила сто хиляди оки крѫв и сто хиляди оки пот (злато); то ниѣ сме длѫжни, да си знаем добре, чѣ за нашѣто освободванѣ тѫкму шѣсет хиляди оки крѫв и шѣсет хиляди оки пот (злато) сѫ похарджѣни от **не—руси хора.** Е сега, като требало, да сме признателни за освободванѣто ни; то защто да сме признателни саде на едни руси? Не треба ли, да сме признателни **и на украінците, и на поляците, и на грузинците, и на ерменците, и на евреіте, и на татарите,** които сѫ зимали учястіѣ въ нашѣто освободванѣ? А пък за забелѣзванѣ е, чѣ интересите на тези народи не сѫ удисят съ интересите на рускія народ, тѫі като съ топуза въ ръката си тоі господарува над тех. Тогас как можем ниѣ, да сме признателни и към тези народи въ Русия; когато признателността ни към тех е противна пък на руските интереси? Еднѫш за секога, треба, да разберем, чѣ рускиі цар, руското правителство и руската полицеіска партія искат, **да монополизират** нашята признателност, която бихме можили, да имаме **към Русия** за станалото ни освободванѣ. Нека помним добре, чѣ **съ хатѫр признателност не бива;** пък и нечѣстно, пък и опасно е, да сме хатърджии дури и въ признателността си. Ами по това, дето рускиі цар, руското правитетство и руската полицеіска партія искат **и да експлоатират** нашята признателност, не треба ли, да му мислим?!

Но освен тези нешта има още едно. Като требало, да сме признателни към Русия; то защто да не се и споменва дури, чѣ треба, да бѫдем признателни и към Ромѫнскія народ? Евечѣ тоі своеволно отстѫпи държявата си

на Русия за свободното преминаванѣ на воіските и въ Българія! Евечѣ тоі своеволно се замешя въ воіната, която бѣше подигната **за освободванѣто на Българія**! Евечѣ ромънскиі народ и се би заедно съ русите срѣщу турците! Припомнете си храбростта, която показаха ромънските воіски, както и надналите ромънски синове въ боювете пред Плѣвен! Представете си, до колку би се замъчнила Русия въ воіната си съ Турція, ако Ромънія не допуснешѣ, да преминават руските воіски през нея! Нека не забравяме, чѣ Ромънія би можила, и хич да не се замешя въ руско-турската воіна, и пак да си добиѣ онова, което доби. А какво доби ти, горката! за жѣртвите, които направи, както и за голѣмія ръск, въ които се изложи съ това, дето се изостави на руските воіски, пък и се замеша въ руско-турската воіна?! Ромънскиі народ улѣсни Руснята, направи и добро: а пък тя (православната, освободителката Русия **от признателност**! види се) му отне прекрасната и милата Бесарабія. Ромънскиі народ се би, можи се каза, **за свободата** на Българія; а пък Русия му грабна Бесарабіята и му отстжни **българската** Добруджя; пъкъ искуствено съ това отстжпванѣ создаде (види се, пак от признателност!) душмански отношѣнія между българскія народ и ромънскія! Совсем несправедливо от негова страна ште бъде, ако би да кажи некоі русоманиn, чѣ на Ромънія не и се пада признателност за това; защото, благодареніѣ на воіната, много руски пари останаха въ нея; пък и совсем се освободи от васалската си зависимост под Турція. Според мене, ако да знаешѣ Ромънія, чѣ ште и отнемат Бесарабія; никогаш не би се полакомила за останалите въ нея руски пари. Друго, тя би можила, да допусни, да минават руските воіски през нея, колкуто за да останат парите въ нея; и пак да не се замеша въ воіната. Послѣ, ако пріѣмем, чѣ на Ромънія не и се пада признателност за това, защото покраі воіната си се била здобила съ пълна независимост; не треба ли да пріѣмем, чѣ и на Русия не и се пада признателност, тъі като и тя покраі воіната си съ Турція се здоби **не само съ цела Бесарабія, ами и съ една твърде стратигичѣска страна**, (каквато съставяват Карс, Батум и Ардахан) въ Мала-Азія?!

По втората идея, на която би можили, да се опират нашите русомани при боренѣто си за вліяніѣто на руското

правителство въ България; но идеята на страха, чѣ за да можѣло, да нѫ има като отделѣн и самостоятелѣн народ на света, требало, вечно да сме стоели под опекунството и покровителството на Русия, ште кажя еве што.

Остави-чѣ ни наі-малку не е научно нещто това, дето народиге при свободното си живеенѣ да се нуждаят от опекуни; ами и така да е, пак несправедливо ште бѫде от страна на Русия и нашиге русомани, ако тия настояват, чѣ требало, да има опекуни въ свободнія си живот нашия народ. Опекунството обикновено се допушта над несовършенолѣтни; над таквис които не сѫ още израстнали, не сѫ още узрѣяли, за сами себе си да управяват. Нетребашѣ Русия да нѫ освободи, ако да не бехме кадѫрни, да се управяваме самички, без никакви опекуни. Инак—треба, да пріѣмем, чѣ Русия нѫ е освободила, именно **за да има възможност, да ни бѫде опекун.** Какво друго можи, да значи това, дето искат, **вечно да сме бѫдели** под опекунството на Русия? Нищѣ можѣм, да пріѣмем това, чѣ Русия иска, да нѫ има под опекунството си и под вліяніѣто си, за да можи да пази и своі си интереси въ България; но тогава треба, барем да припознаем, чѣ Русия нѫ е освободила именно за хатѫра на свои си интереси, а не защтото я болѣло за съдбините на бѫлгарскія народ. Уідурма страхове сѫ страховете на нашите русомани, чѣ треба ло, да бѫдем под опекунството на Русия, за да не би да сме се предадели на Австрія или на некоя друга държава. Не требашѣ Русия, да нѫ освобождава, като е знаела, чѣ България е препълнена съ хора, които твѫрде лѣсно можѣли, да се подкупват и да предават народа си на чіужди държави. Корсем, и самото достолѣпіѣ на народа, не треба, да го допушта това, дето вечно да е тоі под опекунството на другиго. Освен това, надали ште се намери такѫв народ въ света, коіто да е бил под опекунството на чіуждо правителство, и да е прокопцал. Глупо би било от нашия страна, ако би да си мислим, чѣ нема интересчѣта Русия въ това, дето настоява, вечно да сме били под неіното опекунство. Ето защто нищѣ, треба, да се страхуваме, не ако без руско опекунство останем; а ако допуснем у нази-си таквос опекунство.

Сѫщто тѫі опасно за нас е и покровителството на Русия. Нашии бѫлгарин твѫрде мѫчно можи, да проумее хищничѣските ищахи спрямо нашята България и хищ-

ничѣското българоліубіѣ на рускія цар и руското правителство. Като неопитен и наивен откъм политичѣска страна, тоі не можи, и да си представи билѣм, чѣ Русия **отдавна и съ всичките си сили** се стръми да го завлада. „Как е възможно, Русия да иска, да нъ завлада; когато тя толкус кръв и пот е пролѣяла, за да их освободи?“ тоі си мисли. Послѣ, понежѣ политичѣското сознаніѣ, както и самото народнинско сознаніѣ у нашія българин съ твърде младички (сознаніѣи) слаби; за ништо го нема, тоі (аз не казвам, чѣ има българи, които и за гордост го имат билѣм), да се завлада отъ Русия или да му се забрани да бѫде българин: а наі-вечѣ като си представява Русията, като нешто си идеялно и велико от към секоя една страна; а наі-вечѣ като си мисли, чѣ Русия го е освободила, заштото многу го обичя, заштото изгорело и сърценцето за него. Освен това, нашии българин знае Русията саде откъм жълтичките полуимперіялчѣта, които се прѫскаха тук въ време на воіната; саде откъм лѫскавите еполѣти на оште по-лѫскавите и офицери; и саде откъм свободата, която ни дадоха. Нашии българин не знае, колку и колку миліюни руси, клѣти хорица, има въ тази идеялна за него Русия, които съ такъв чѣр хлѣб се хранат, какъвто надали би дал тоі и на кучѣто си! Нашии българин не знае, колку и колку миліюни руси, клѣти хорица, има въ тази идеялна за него Русия, които на лѫскавите си воени и полицеіски хора глѣдат съшто тъі, както глѣдат на лѫскавата злятна гилюти на онія, които съ осъдени да им отсечѣ тя главиге! и защото?! — **Заштото съ хора! и искат, да съ хора!** Нашии българин не знае, чѣ неговии „дѣдо Иван,“ (този идеялѣн за него руски цар) „**бел**“ го казват на истинна, но съ **чѣрни и страшно студени зари** свети въ тази велика, но злочѣста, Русия! Друго, нашии българин живее **саде съ един животински живот**; а чѣ нема нити сила, нити ништах, да сознава и да му мисли, чѣ неговите нравови, умствени, обштествени и идеіни потребности многу по-лѣсно можят, да бѫдат загълвани въ България, от колкуто въ Русия. Съ други думи — нашии българин глѣда на Русията, съшто тъі, както и мънинкото детенце глѣда на лѫскавія огън, и посегва съ ръката си, да г» хвани. Жално, срамно, лошю е всичко-со; но това е факт, съ когото ниѣ, треба **и што треба** да си дирим сметка

(да се считаме). Прибавете при всички-се нещта и бѫлгарскія инат, и онова достоіно за сожаляванѣ, наслажденіѣ, което нахождат интелигѣнтните ни русомани въ това, дето да настояват на своето си, ама макар и да сознават у себе си, чѣ то е неверно; а чѣ тогава помислѣте, еі ви господѣ читатели, като до колку страшна, треба, да ни се представява картината на сегашното ни тереджѣ от къмъ маслаата ни съ Русия! Впуштам се по-надлѫжко по тези работи за това, заштото аз сѫм твѫрдо убеден, чѣ не би достигнала България до сегашнія си хал, ако да беха посъ време и на длѫго и широко съ факти, и статистичѣски данни разискани тези нешта у нас, било от страна на онія, които глѣдат на рускія цар и руското правителство, **като на богове**; било от страна на онія, които си мислят, чѣ **ништо** хубаво нема въ Русия.

Мѣстото му е, да забелѣжя, чѣ въ Русия при неизброіливите злини, причината на които е рускиі цар, царското му правителство и полицеіската им партія, има и многу и многу хубави работи, които съ гордост ниѣ бихме можили, да ги прилагаме въ своята си Българиика. Въ Русия при многоброіните лоши хора, които поддѫржат всичките и сегашни злини, има и таквиз добри, просветени и идеіни хора; штото и напуните билѣм ниѣ не можем им ги обѫрна. При всичко това, понежѣ под думата Русия ниѣ, трѣба, да разбираме сега саде един руски цар, саде едно правителство и саде една полицеіска партія; то нас бѫлгарите, треба, да нѫ е страх, **ако би да имаме** покровителството на Русия, **а не ако би да го немаме**: и еве заштo аз мисля така.

Наі-справедливото нешто, поради което Русия можила би, да претендира, чѣ има право, да нѫ покровителствува, то е страхът ѝ,—да не би да пропадне, като остани без неіното покровителство, бѫлгарскиі народ, за когото тя толкус многу крѫв и пот е пролѣяла. Но българскиі народ, можи, да пропадни или поради некое отвѫншно нападванѣ, или поради вѫтрешното си недостоінство, или пък поради некое отвѫтрешно предателство. За да се запази бѫлгарскиі народ от секое едно вѫншно нападванѣ, Русия можи, да го покровителствува и без. да му се бѫрка въ неговите работи. Това, дето Русия иска, пък и за вечно иска, да покровителствува бѫлгарскія народ, да му се бѫрка въ ра-

ботите, и да вліяѣ на него, показва, чѣ Русия я е страх, да не би бѫлгарский народ да пропадни поради вѫтрешното си недостоінство или наклонностъ къмъ самопредаванѣ, а не от вѫншно нападванѣ. Като е била тѫй работата, не е ли страшна глупост от страна на Русия това, дето тя се е зела, да освобождава един народ, въ нравствените и умствени сили на когото тя нема хич никакво довериѣ? Но това не е така. Русия настоява, за вечно да нѫ покровителствува чисто и просто за свои си интереси, а не защото нравствените сили на бѫлгарскія народ сѫ били твѫрде слаби. Та и как можи, руското правителство да се грижи, да го е страх и да го боли за простія и сиромашки свет въ Бѣлгарія; когато него ни най-малку не го боли за простія и сиромашки свет въ самата Русия? Не можи, да бѫде искрено и непритворно вѫншно благочѣстіѣ там, гдето нема вѫтрешно благочѣстіѣ; това се припознава и от самія православен катихизис билѣм. Русия и отпге от преди 100 години е почнала, явно да претендира за покровителствуванѣто вообще на христіяните въ Турція. Русия не е от онія държави, въ които се слушя от държавните и мѫжѣ гласът на гражданите, гласът на населѣніята и. Искам, да кажя, чѣ причината, дето Русия се е зела, да покровителствува христіяните въ Турція, не е това, чѣ руските населѣнія сѫ се възмущавали от турските зулуми, а чѣ руското правителство не можѣло, да не обѫрнта вниманіѣ на техното възмущаванѣ и, да не испълнява техното жѣланіѣ, за да брани и облѣгчява православните населѣнія въ Турція. Русия откъм тази страна твѫрде много прилича на едно мѫтно море, въ което царът, и царското и, правителство и полицеіската им партія приличят на страшните морски бури; а пък гражданите, населѣніята въ нея (Русия) приличят на безгласните риби; пък и секоя една от тех, която би се осмелила, да изѣзди отгоре над морето, да си издади гласа, да се очѣловечи и възседни на некое корабчѣ за прогресиранѣ и спасяванѣ онія, конто се дават въ морето, морските бури или прекатурват го и удават го пак вѫтре въ морето, или расчіупват го у некоя скала тѫмнишка крепост, или пък искарват го до некоі сахалински брег; редки сѫ онія корабчѣта, които достигват или искарват благатите си пасажири на спасителнія брег на новія материк (на новія свет на прогреса и просвещеніѣто, на истинската

свобода и цивилизація)! Русия има свои, егоистични и чисто хищнически интереси въ Турція. Краіните интереси на Русия въ Турція сѫ, да я завлада, да згрупира въ себе си всичките и православни и славянски населѣнія; а чѣ на темелите на старата византийско-римска империя да се издигни една прегромадна руско-римска империя. Русия твърде хубаво знае, чѣ никогаш не можи, да достигни този си хищнически идеял явно и изеднъш. Ето защото тя като главни фактори въ достиганѣто си идеяла е избрала идеіте—покровителствуванѣ, вліяніѣ, преобърнванѣ Турція на отделни княжѣственца, и пак покровителствуванѣ, и пак вліяніѣ. Като покровителствува православните населѣнія въ Турція, Русия от една страна си создава право и колаі, за да се бърка (и вліяѣ) въ работите и; от друга страна си создава землиште, щото когато и да поиска, секога да има възможност, да намери готови маани, за да и отвори воіна; а от трета страна создава, си возможност, за да вліяѣ на православните населѣнія, и до като под Турція сѫ още, като ги прави, да и сѫ признателни и предани. Като ги освобождава на отделни княжѣства православните населѣнія, Русия от една страна ослабява Турціята; от друга страна достигва, за още по-признателни и по-предани да и станат освободените веч населѣнія; от трета страна си создава пред света и пред історіята право, за да ги покровителствува; а от чѣтвърта страна достигва и това, дето всичките отделни мънинки държяви въ Турція, като слабички дето сѫ, сами да се нуждаят от неіната помощ, от неіното покровителство; а чѣ по неволя или от слѣпа преданност да допущтат, и да вліяѣ тя въ работите им. А па като покровителствува и вліяѣ, било над подчинените населѣнія въ Турція, било на освободените веч княжѣства, Русия достигва, щото техните работи да се карат така, като чѣ ли да и сѫ подвластни на нея,—съ други думи, и де факто ги подчинява чрѣз вліяніѣто си, и де іури чрѣз покровителствуванѣто си создава историчѣско право, за совсем да ги подчини некога.

Еднъш за всекога, треба, да разберем, чѣ Русия претендира и настоява, да нѫ покровителствува за хатъра на своі-си интереси, а не за хатъра на нашите. До толкус е верно това, щото смело, можи, да се кажи, чѣ за ништо го нема Русия, да се откажи от секое едно покровителство над некоі си населѣнія, (ама ако ште и совсем да пропаднат

тия); штом види, чѣ от това покровителстто, можи, да се повредат неіните интереси. Доказателства за това нешто има много. Нека си припомним преснія историчѣски факт съ покровителството и над Босна и Хѣрцеговина. Не е ли сжщата Русия, която до воіната си съ Турція ги е покровителствувала тези две страни; а пък на Берлинскія конгрес като некоя наі-безжялостна маштеха ги отстжпи на Австрія; ама макар тия, горките! цели две годинки и да водиха возстаніѣ срѣщу Турція за своята си свобода! ама макар Русия и да знае, чѣ Босна и Хѣрцеговина сж православни и славянски страни! ама макар и да вика от друга страна, чѣ Австрія била католишко-евреіска и славяно-изеднишка държава! Българія ли имашѣ повечѣ прав), да се освобождава, или Босна и Хѣрцеговина? Не требашѣ ли Русия, по-напреш тех да освободи, а чѣ подире Българіята, ако неіната мисія на Балканскія-Полуостров да бешѣ чисто освободителна? От каде на каде джянам Русия тжі многу се е вліубила въ този дебелашки, неузрѣл още и препжлнен съ предадници хора бжлгарски народ?

Саде един заслѣпен русоманин можи, да верва, чѣ Русия покровителствува, освобождава и пак покровителствува чіужди населѣнія въ името на свободата и въ името на христіянската или общечѣловечѣската лiубов къмъ тези населѣнія; а не от своі си интереси, и **хиштничѣски интереси,** забелѣжѣте. „Но какво има от това, ако освобождаванѣто и покровителствуванѣто на Русия е въ неіните интереси? Нали това освобождаванѣ и покровителствуванѣ е и за нашите интереси; какво ни треба нам, да завиждаме, чѣ то било и въ интересите на Русия?“ Таквис питанѣта аз съ ушите си сжм слушял от наши пак бжлгари; а чѣ треба, да се поглѣдни и откжм тази страна на маслаата ни по покровителството на Рутия.

Според мене, покровителствуванѣто на Русия **не можи,** да е въ нашите интереси. Еі господѣ, треба да разберем еднжш, чѣ Русия разбира покровителствуванѣто си съ това наедно, дето вечно да вліяѣ и да ни се бжрка въ работите. А пък таквос покровителствуванѣ не можи, да е въ интересите не само на нашята Българиика, ами и на която и да е друга ддржава. При таквос покровителствуванѣ едно от двете, треба, да стани: или де факто Българія да се управява (да и бжде като сжщта подчинена стра-

на) от Русия; или пък вечно да не можи, да си остани на мира поради неіните намисанія и бѫрканѣта въ работите и. Чѣ това е верно, доказва се от самія опит, който имаме от руското бѫрканѣ и вліянѣ у нас през тези ни десет години — свободен живот. Кои го премахна Богориди от Източна-Румелія, ако не Русия? И защо го премахна? — За това ли? защото бѫлгарскии народ въ Източна Румелія при Богориди ште пропаднешѣ ли? та при Крѫстевичя се поправи ли? Кои друг, ако не Русия, поддѫржашѣ Батемберга, когато тоі премахна бѫлгарската конституція? и кои друг, ако не Русия, сега пъ го премахна самія тогози Батемберга из Бълтарія? Какво друго, ако не посегванѣ за заробванѣ, можи, да значи това, дето Русия си допусна, дури и министерството **на вѫтрешните работи** въ Бълтарія да се управява от руски гѣнерал? Мириши ли на искренно покровителство това, дето Русия явно претендира, штото **вечно руси да сѫ** офицерите на бѫлгарската воіска? Дето ште се речѣ, Русия нѣ е освободила, и иска да нѣ покровителствува, за да има право да сваля и въскачя бѫлгарските князѣ, като чѣ некоі неіни губернатори да сѫ, а? за да има право, да захвани едно по едно и всичките министерства, а? за да има право, да тури въ рѫка малку по малку и всичката воіска, а? Нима джянѫм ште се намери русоманин, който и откъм тези нешта, да иска, да оправдае милата си аздисана Русия? Не отричам, чѣ и ниѣ сме си криви за станалите у нас злини; но ако сме ниѣ криви, това не ште речѣ, чѣ Русия е права. Въ интереса на Русия сѫ били тези криви и лоши хора у нас, като казвате, чѣ и ниѣ сме криви; дирела ги е тех, види се, самичка Русия; та поради това и сѫ намирали поддѫржка от нея въ гореспоменатите злини за Бълтарія; та поради това и бивали пріѣмани от ня услугите им. Достоен за осѫжданѣ е не саде онзи, **който предава** интереситѣ и сѫдбините на един народ; ами и онзи, **който пріѣма** това предадничѣство.

Никога не можи, да се кажи, чѣ въ интереситѣ на един народ ште бѫде таквозито покровителствуванѣ на Русия съ таквизите и бѫрканѣта въ работите му; а пък, штем — не штем, треба, да се уверим, чѣ другоячѣ Русия не разбира своето си покровителствуванѣ. Срамна, страшна идея е идеята — да го покровителствува бѫлгарскія народ Русия и от вѫтрешни душмани, — сѫшти бѫлгари! Остави — чѣ е неверна тази идея; ами и верна да е: то хич требашѣ ли, Русия да

освобождава бѫлгарскія народ; штом знаела, чѣ политичѣската му самостоятелност ште се застрашява от вѫтрешни душмани—и до толкус многу и силни вѫтрешни душмани; штото да е потребно дури и чіуждо (руско) покровителство? Послѣ, ами хич възможно ли е, една чіужда дѫржява (Русия) да знае вѫтрешните душмани на Бѫлгарія по-добре, от колкото самите неіни синове? Освен това,—ами ако доіди въ Русия некое республиканско правителство на власт; ште се речѣ, нашите русомани, понежѣ не можят, и да си представят билѣм Бѫлгарія без чіуждо, без руско покровителство, треба, да настояват, разбира се, штото Бѫлгарія да е под покровителството и на республиканското руско правителство. Ами ако това республиканско правителство, като се опира на правото на покровителствуванѣто си, поиска, штото и Бѫлгарія да се обѫрни на една республика; ште допуснат ли и това нашите русомани, бидеіки сега поклонници на монархизма, на „белія“ руски цар? Ами ако республиканско-но руско правителство се откажи, от да покровителствува бѫлгарскія народ; коі тогас ште нѫ покровителствува? ште пропадни ли бѫлгарскии народ, като остани без покровителство? Дето ште се речѣ, нашите русомани, като се придѫржят от идеята, за вечно да нѫ покровителствува Русия, треба, понежѣ това покровителствуванѣ е свѫрзано съ царя и монархизма въ Русия, треба, да поддѫржят **и царскія абсоліутизъм, и монархичѣскиτе принципи, и въ Русия дури, а**? Дето ште се речѣ, бѫлгарскии народ за хатѫра на едно (мнимо и опасно) покровителствуванѣ от страна на „белія“ цар, на царското му правителство и полицеіската нм партія, треба, **да се смрази дури и съ народите** въ Русия, а?! И тези нешта нашите русомани си мислят, чѣ сѫ въ интереса на бѫлгарскія народ, а?! — Тежко, тежко!

„Ама немало, какво да се прави, тѫі като сме били слаби; та требало, да има, коі да нѫ покровителствува“. —Никоі не можи, да кажи, чѣ не е въ интересите на Русия това, дето тя нѫ покровителствува от вѫншни душмани. Ето защто смело, можи, да се кажи, чѣ и без да допуштаме въ Бѫлгарія руско опекунство и руско вліяніѣ, и без да искаме нѣ руското покровителствуванѣ от вѫншни душмани, пак ште нѫ покровителствува Русия; штом това е въ неіните интереси. Чѣ това е така, доказва се от покровителството,

което показа Русия на Франція през 1875 год., когато повторомъ Гѣрманія искашѣ, да я нападни и совсемъ да я сосипи; доказва се послѣ отъ покровителството, което показватъ сега Великите държави къмъ всичките мънинки държавици на Балканскія-Полуостровъ; амя макаръ и да нема отъ техна страна некакви-си претендиранѣта, като руските въ насъ, за вечно опекунство, за вечно покровителствуванѣ и вечно вліяніѣ на тех. Нпр. Гѫрція е една държавичка, въ която руското опекунство и руското вліяніѣ, речи-чѣ, совсемъ ги нема; при все това Русия я покровителствува и никогашъ, не би допуснала, да се завлада тя отъ Англія, както и Англія отъ своя страна пъкъ не би допуснала, да се завлада тя отъ Русия. Сѫщото-со нешто, можи. да се кажи и за Ромжнія, и за други държави и държавички, а чѣ и за България. Друго,—още е питанѣ, дали по-опасноште и бешѣ на България за откъмъ външни душмани, ако да останешѣ тя безъ покровителството на Русия. Смело, можи, да се кажи, чѣ Европейскиѣ държави, ако мразатъ България, то я мразатъ именно за това, защото се нахожда подъ рускоѣ опекунство, подъ рускоѣ вліяніѣ и подъ рускоѣ покровителство; защото се боятъ, да не би по причина на това опекунство, вліяніѣ и покровителство България совсемъ да се предаде на Русия; да не би България да достигни до тамъ, дето саде де іури да носи бѫлгарска самостоятелност. а де фактo совсемъ да се подчини на Русия. Чѣ това е така, доказва се отъ самія фактъ, дето и Австрія дури многу по-пріѣма, щото държавичките на Балканскія-Полуостровъ да си составатъ една федерація, отъ колкуто да останатъ подъ покровителството на Русия.—Но освенъ тези нешта има и друго едно. Никогашъ ниѣ не можемъ, да поверваме, чѣ ште бѫдемъ некогашъ **неслаби** наспроти онія ми ти громадни държави, които ги има сега. Дето ште се речѣ, според нашите русомани, защото вечно ште сме бѫдели слаби; треба, и подъ покровителството на Русия вечно да стоіма? Амма идеял, аа! И по-нататъкъ отъ това, повечко нешто отъ тези идеял, нашите русомани не искатъ, и да помислятъ, а? Ами Гѫрція и Ромжнія, Данія и Холандія, Белгія и Швеіцарія се подъ покровителството на чіужди държави ли джянамъ живели сѫ и живеятъ? Нима лошю ште бѫде за бѫлгарскія народъ, и нима невъзможно за достигванѣ ште му бѫде, ако тоі наместо покровителството отъ страна на Русия **си постави за идеял неитралитета на България**; ако тоі си постави

за идеял това, дето да го покровителствуват всичките велики държави? Послѣ, как можѣмъ ниѣ, да бѫдем уверени, чѣ вечно Русия ште бѫде таквас силна, каквато е сега; та вечно и да се облѣгаме на неіното покровителство? Защо да не предположим, чѣ и за Русия, можи, да настанат некоі твѫрде и твѫрде мѫчни времена? нпр. каквито беха времената и през Кримската воіна? Тогава на кого ште се оставим, да нѫ покровителствува? Кажѣте, моля, съ какво право ниѣ посегаме, да свѫрзим съдбините на един цел народ съ съдбините ва един цар тиранин, съ съдбините на едно руско покровителство? пък и да е искренно неісе-не, ами не е, да се невидешѣ макар?!

Да пріѣмем за време, чѣ покровителството на Русия е и въ нашите интереси. Тогас, треба, разбира се, да не прекословим, да не противодеіствуваме на плановете ѝ, били тия срѣщу вѫншните душмани на бѫлгарскія народ, били срѣщу вѫтрешните му. Е сега, ако от тези планове на Русия, ако въ името на това ся покровителство ни кажи Русия, чѣ се изисква, да се воведе у нас шпіюнщината и не само по между обшгеството, **ами и въ секоі един клас на самите ни училища** срѣщу секоі един по-свободомисляшт чювек (душманин на Бълтарія, според мненіѣто на мракобесниците); што се речѣ, треба, да я воведем, а? Ами ако от покровителственіте планове на Русия земе, да се изисква, што то секоя една година Бълтарія да праша по рудніщкиге лагѣмлшта на Сибир (**за злато** и кіумур да копаят!) по 100 души по-свободолюбиви, по-свободомисляшти и съ по-„краіни“ идеі бѫлгари; ште се речѣ. треба, да пріѣмем това, а? Ами ако от покровителственіте планове на Русия, и се пак, за нашѣ добро! пусто да остани! земе, да се изисква, што то воените сили да се заправяват от руси хора; трите чѣтвъртини от біуджѣта и да отиват саде по воени работи; и бѫлгарските воіници да отизат, въ Русия да служят, а пък тук у нас да дохождат казаци; ште се речѣ, и това, треба, да пріѣмем, а? Послѣ, ако от покровителственіте планове на Русия земе, да се изисква, што то Бълтарія да се постави въ душмански отношѣнія спрямо всички-не Европеіски държави, на които Русия не благоволи; ште се речѣ, ниѣ, треба, да пріѣмем и това, а? Наі-послѣ, ако от покровителственіте планове на тази велика русоманска мамичка (Русия) земе, да се изисква, што то двоіно и троіно да

се уголѣми митото на всичките (**освен на руснитѣ**) Европеіски стоки, които влизат къ Българія, било през море, било през сухо; ште се речѣ, треба, и това да пріѣмем, а? Еі господѣ русомани, не е работата саде хубавото да зимаме пред очи, ами и лошюто. Като признателни, за дето ни е дала свобода божѣм; и като признателни, за дето нѫ покровителствувала сега; можѣ би, мнозина ште се намерят, които да не мо́жат, да повѣрват, чѣ възможно е да си допусни Русиа, да изисква таквиѕ едни нешта; но аз на тех ште да кажя, (понежѣ тия не вѣрват на историчѣски факти и се водат саде от сѣрце, от чіувствуванія), само голи-ве си думи, чѣ **всичко е възможно въ Русиа и там, гдето царска ржка пипа.** — Нека не забравяме, чѣ Русия сега приличя на онази громадна статуя от Библіята, която Новуходоносор е видел на сѣна си; чѣ „белиі“ руски цар, царското му правителство и полицеіската им партія приличят на онзи ми ти библѣіски Навуходоносор, коіто е сѣнувал тази громадна статуя (Русия), коіго е вообразил себе си за бог и искал, да го обожават, да му се кланят и му принасят жѣртви всичките хора по света! Нека не забравяме, чѣ **идеіте на природата** приличят сега на онзи ми ти волшѣбен камен, коіто се истѣрвал от самія живот (на гората) на природата; коіто шге распокѫрти тази статуя, и има да напѫлни съ себе си целія свет! Ошге, нека не забравяме, чѣ „белиі“ руски цар, царското руско правителство и полицеіската им партія приличят на финикиискія езичѣски бог Ваал, а наі вечѣ като и самички тия си се имат за такѫв, пък и самичките наши русомани сѫ готови, да ги имат за такѫв идол-бог, коіто е жѣден за жѣртви от хора, коіто не се омилостивява друго-ячѣ, освен чрѣз наі-наі-скѫпоценни (човѣшки, народни, идеіни) жѣртви; повтарям, коіто не се омилостивява друго-ячѣ освен чрѣз безжялостното звереско акканѣ (силно и разліутено хвѫрлянѣ) цвета на народните поколѣнія и темелиге на съдбините на народите вь всепожираіушгите му жѣтѣзни раскалѣни лапи! Не случяіна, не произволна; а ризикова, ризикова (роковая) е тази прилика, било за доброто, било за лошюто, било за когото и да било!

Но вѫн от всички-се нешта покровителството на Русия за нас има и друга една незгодност. Никак не е чіудно, на некоі от нас и мед да им капва на устата, когато изговарят „**нашята покровителка**! (Русия)“, до толкус да

им е мило и гордо дури от това, дето сме се нахождали под покровителството на Русия! Според мене, секое едно покровителство, ама нека да е то, ако щге, и най-искрено, бездруго води подире си и некои задължѣния, сирония, които биват покровителствувани, стават **зависими** от онія, конто ги покровителствуват; а чѣ стават им **и задължѣки и джлжки.** Друго, секое едно задължѣнѣ води подире си **и жѣртви**—за вреда, разбира се, било на сегашнге, било на бждните им интереси, от страна на онія, които сѫ задължѣни, та жѣртвуват; а води им подире и **васалски отношѣнія** спрямо онія, от които се покровителствуват, от конто зависят, на конто сѫ задължѣни, и на конто им жѣртвуват от интересите си. Послѣ, васалските отношѣнія водат подире си и **сюзеренство**; а най-вечѣ като и русите глѣдат на това, и умниците(!) ни русомани признават го това, чѣ свободата ни била дадена от страна на Русия сѫшто тѫі, както и срѣдневековните сіузерени сѫ давали пространствата земьи на васалите си; или подобре да кажя,—сѫшто тѫі, както и един чифликчія дава чифлика си на които хора иска, и има право отпослѣ, да ги испѫжда от него, когато и да му кѣфни. Дѫлгото практикуванѣ пък на покровителството, на зависимостта, на задължѣнията, на жѣртвите, на васалските отношѣнія и сіузеренството води подире си и **опасното историчѣско навикванѣ** на тези нешта от страна на населѣнията, **и де-іурното им признавванѣ** от страна на дипломатите, които, като народни касапи, можят, да се располагат сега съ съдбините на народите; а можи да поведе при по-згодни времена за покровителите—сюзерените и това, дето совсем да се зароби покровителствуваната страна.

Где ви сѫ сочиненията, еі бѫлгарски патріоти русомани, от които би можил, да се убеди чювек, чѣ галѣнии ви (руски) „бел цар“ и идеалното ви „свободоліубиво и чѣловеколіубиво“ руско правителство немат хищничѣски планове на Балканскія-полуостров? та да можи чювек, да признае, чѣ темельсѫз предположѣнія сѫ тези ми и други и други таквис предположѣнія? та да можи чювек, да признае, чѣ напразни подозиранѣта и страхуванѣта сѫ тезими и други и други таквис подозиранѣта и страхуванѣта? Ами чѣ на вера, хич бива ли, да се изоставят съдбините на един народ, съдбините на цели поколѣнія? А я поспрете се и поглѣднете

припознатата **от целія свѣт** исторія, за как сѫ постжпвали и постѫпили тези ваши мили и премили (но твжрде аздисани) руски правителства съ Грузинскія народ, съ Ерменскія, сѫ. Польскія, и съ Украінскія народ! Не пжшкат ли сега тия тежко и тежко под желѣзните (съ славяшштина и православіѣ **глѣджюсани и пребулѣни**) лапи на „богопомазанія“ руски цар, лапи на царопомазаното руско правителство, лапи на полицеіската им партія, лапи на таіната и явна (до прекалѣна безочливост) шпіюншитина, лапи на матеріялната и (непрогласената оште на света) духовна инквизиція въ Русия, този **великии гроб** на хиляди и хиляди умни и идеіни хора, добри и невинни хора въ света и исторіята?! **Добре ли** сѫ живели и живеят народите въ Русия? отговорете моля. Евечѣ **и грузинците, и украінците** едно време сѫ живели самостоятелѣн живот като нас сега. Срѣштате ли въ исторіята, да се нападали тия некогаш на рускія народ; а чѣ да пріѣмем, чѣ поради това и Русия совсем ги е заробила **и джѣлятува** сега над тех? Зашто да не нѫ е страх, зашто да не подозираме, чѣ и съ нашія народ, можи, да стани сѫштото, което и съ тех е станало? а наівечѣ като има по това нешто и чіудо данни, и чіудо свидетелства въ самата руска книжнина, въ самата исторія?! Господѣ читатели, тези, на, сѫ причините, поради които аз мисля, чѣ нас, треба, да пж е страх, **ако да има** руско опекунство, руско вліяніѣ и руско покровителство въ България; **а нѳ ако без тех остани** тя.

По третата идея, на която, би можили, да се опират нашите русомании при боренѣто си за вліяніѣто на руското правителств о въ България — **по идеята на надеждата**, чѣ съ помощта на руското правителство и Македоніята ни ште се освободела, и пѫлното ни народно оцелокупванѣ ште станело, еве што има, да кажя.

Аз мисля, чѣ не треба, нищ да се облѣгаме на тази надежда преди всичко за това, защото не можѣм, да се уверим оште въ искреността и на самото станало веч освободванѣ, а камо ли и за по-нататашното ни бѫдно освободванѣ. И наистина, как можѣм, да се надеваме, чѣ Русия ште оцелокупи бѫлгарскія народ, чѣ Русия ште ни освободи и Македоніята, и Едрѣнското, и Пиротското, и Добруджята; когато от друга страна пък верваме, пък и не можѣм, да не верваме, чѣ Русия нѫ е освободила чисто л

робіето бѫлгари, или за свободата на народите? Освен исказаните сообр[а]жѣнія срѣщу идеята на признателността и идеята на страха има и други некои, съ които, би можил, да си послужи чювек, за да се увери, ако иска, чѣ совсем невъзможно ни е, да се надеваме за каквото и да е по-нататашно освободванѣ от страна ма Русия.

Знаіно е, чѣ Русия бешѣ предприѣла воіната си съ Турція, за бѫлгарскія народ да освободи; а не, за Бесарабія да си присоедини, или за Карс, Батум и Ардахан да си завлада. За освободванѣто на бѫлгарскія народ, а не за здобивванѣто на Русия съ Бесарабія, Карс, Батум и Ардахан руско-турската воіна се бешѣ нарекла **„свештена воіна.“** Нашии русомании маі затуля си очите пред таківе едни важни историчѣски факти; котато тоі особенно вниманіѣ, требашѣ, да обѫрнва на тех, ако да не искашѣ, слѣпо да верва, чѣ немала Русия задни и пжклѣни цели за нашята Българиика.

Питам, **ако Русия настоешѣ, пък и се откажѣшѣ от Басарабія, Карс, Батум и Ардахан,** само и само за да можѣшѣ, да се направи и от Македонія една сѫщо такваз автономна область, каквато бешѣ Румелія; мислѣте ли, чѣ Турція и Великите-Държави на Берлинскія конгрес немашѣ да склонят на това? Аз не вервам, чѣ неште склонеха, а наі-вечѣ като и за Македонія беха предвидени веч въ Берлинскія трактат некоі и други политичѣски правдинки. Тогава и Добруджята немашѣ да се откѫсва от Българія, и Македонія ни ште бешѣ свободна; ама макар и да направеха, да се управява тя по некоі друг органичѣски устав, за нея спеціално изработен от Великите-Държави. Наистинна Бѫлгарскии народ тогава ште бешѣ распокѫсан на три отделни политичѣски целища: на едно княжѣство и две автономни Румелии — една Источна и друга Западна: но това не би имало пекаква си вреда за бѫлгарина;— нали всичките бѫлгари ште беха свободни? Чіудна работа! за Бесарабіята, Карс, Батум и Ардахан да си присоедини, можя Русия, да склони Великите-Държави на Берлинскія конгрес; а за да се освободешѣ и Македонія чрѣз направванѣто от нея една втора Румелія, не и дошло на ум! Защто да не предположим, чѣ Русия нарочито не поиска, да се направи и от Македонія една втора Румелія, нарочито я остави под Турція; само и само за да можи, да подига въстанія въ нея, когато не-

ка, и когато и потреба, да достигни нещо на Балканскиѣ-Полуострови или да повреди съ нещо на Турція? само и само за да можи, да ги дѫржи бѫлгариге, а наи-вечѣ македонскитѣ бѫлгари, въ вечни надежди, чѣ и тех ще освободи, чѣ всичките българи ще оцелокупи некога? та по този начин и полѣсно, да можи, да ги дѫржи под вліяніѣто си? И без да ще човек, самите факти го карат, да предполага и мисли за тези нешта. За забелѣзванѣ е, чѣ въ време на Берлинскія конгрес, слѣд като се узна, чѣ Македонія остава пак под турците, въ Пловдив се бешѣ избрала една депутація, която от страна на бѫлгарскія народ искашѣ, да отиди и лично да моли Берлинскія конгрес, и за Македонія да се освободи; а пък Русията не и допусна, да отиди, забрани тази депутація. Друго, за забелѣзванѣ е, чѣ от като сме се освободили, Русия нити еднѫж не е настоявала пред Турція и Великите-Дѣржави, за да се приложат онія политичѣски правдинки въ Македонія, които сѫ предвидени за нея въ самія Берлински трактат; а пък за контрибуціята да и се исплашга от страна на Турція, зная и можя да настои. Като се явява сега от две години насам таквас една вѫрла пазителка на Берлинскія трактат по члѣновете му за Източна Румелія и неудобряванѣто от Великите-Дѣржави избора на новія княз Фердинанд, не требашѣ ли, да се яви сѫщо таквас вѫрла пазителка на Берлинскія конгрес и по онія му члѣнове, въ които се предвиждат политичѣскя правдини за Македонія?

До колкуто аз знам, нашите русомани още не си задавали питанія-ва: какво би станало съ бѫлгарскія народ, ако турците въ воіната си надвиѣха некак на Русия?! Кой можи, да кажи, чѣ халът му под турците тогава немашѣ да стани многу по-лош, от колкуто му е бил по-напреш? Послѣ, какво би можило, да им попречи на Турците, ако тия, подстрекавани от религіюзнія си фанатизъм и от раздразнението си срѣщу нас за това, дето нивѣ бехме предметът, поради когото Русия им бешѣ отворила воіна; ако тия и по други некои причини земеха и исколѣха по един предвиден план половината от мъжѣте бѫлгари въ народа ни?! Каквито клániѣта беха направили турците въ Хиюс, Ливан, Батак, Карлово и Стара-Загора, не можѣха ли, мислѣте, да ги направат и по целата Българія, пък и десет ката въ по-голѣми размери? Ако не от други, то от самата „Вартоломеіска нощ“ бихме

можили, да се увериm, чѣ таквизите всеобщти испребленія на цели партии или населѣнія твърде възможни сж и сега, и у насъ, като сж били възможни и през други времена и въ западни Европейски страни билѣм. Искам, да кажя, чѣ голѣм бешѣ рискът въ когото тази света благодетелка Русия бешѣ изложила бѫлгарскія народ съ това, дето се бешѣ зела, да го освобождава чрѣз воіуванѣ съ самія му властитель. Още по-за осѫждане е Русия откъм тази страна за това, защото, като си имала на ум, да завладява Карс, Батум и Ардахан, тех, требашѣ, да по тави на лице, като мдана за воіна, а не освободванѣто на бѫлгарскія народ. Евечѣ по краі условіята си по завладванѣто на Карс, Батум и Ардахан можила би, да постави и послѣ условіѣ за освободванѣто на половината бѫлгарски народ. сѫщто тѫі, както и въ Берлинскія конгрес по краі условіѣто си за освободванѣто на половината бѫлгарски народ поставила си бешѣ и условіѣ то — за завладванѣто на Карс, Батум, Ардахан и Бесарабія. Ако не нищ, то самата исторія, когато и да е, ште осѫди руското правителство за това, дето от една страна отвори воіна **съ еднич-ката цель**, божѣм за да освободи бѫлгарскія народ; от една страна поради тази си цель, която бешѣ поставила на лице, достигна: а) воіната му да се наречѣ „свештена воіна“, б) да добиѣ тя (воіната) голѣма популярност въ самите руски населѣнія, а в) да се прочіуѣ и прослави Русия пред света и пред подвластните населѣнія въ Турція и Австрія като освободителка; наі-послѣ, от една страна изложи бѫлгарскія народ, както се каза, на голѣм риск: а пък от друга страна никакви настоічиви мерки въ Берлинскія конгрес не зема, за да се направи от Македонія една отделна автономна област, като Источна Румелія; ами обкрна колата и настоя, за контрибуции да и се отреждат, и Бесарабія, Карс, Батум и Ардахан да завладява.

Ето защто аз мисля, чѣ одеве-споменатите ми предположѣнія, за чѣ самата Русия не е искала и нарочито не е искала, да се освободи некак и Македоніята, сж цела истина, а не саде едни голи предположѣнія. Ето защто смело, можи, да се кажи, чѣ като не е искала тогава, тя (Русия) и за напреш нема да иска, да се освободи Македонія. „Ама Русия искала е чрѣз С. Стефанскія си договор, да се освободи и Македоніята, и цел-целничък, а не распокъсан, да

си е бѫлгарскиі народ; ами проклѣтага Европа, не оставила да стани това": ште кажи, можѣ би, некоі русоманин. Според мене още е питанѣ, дали руското правителство не е знаело или не е предвиждало, чѣ нема да пріѣмат Великите-Държавы, да се затемели на Балканскія-Полуостров една таквас целокупна бѫлгарска държява; коі знае, можѣ би, и нарочито е направило то С. Стефанска България. Евечѣ по този начин то си достигна: а) бѫлгарскиі народ да намрази Великите-Държави, за дето сѫ го распокѫсали, и да не признава друга доброжѣлателка за себе си освен една Русия; а б) да омиѣ лицето си пред свега—вижте гюа, аз исках, да се освободи цел бѫлгарскиі народ ами другите не оставиха; а чѣ да прикриѣ зад решѣнията на Великите-Държави своіте си задни цели по ошюролоіванѣто на бѫлгарскія народ. Корсем, и за искрен да признаем С. Стефанскія договор, още е питанѣ, дали не се било раскаяло за него руското правителство, и дали не е глѣдало на него въ Берлинскія конгрес като на една своя дипломатичѣска погрешка сѫшто тѫі, както сега то се кае, чѣ е освободило бѫлгарскія народ, като вижда, чѣ достигванѣто на хищничѣските му планове на Балканскія-Полуостров многу посложно и по-мѫчно е станало сега, от колкуто е било, преди да се освободи бѫлгарскиі народ.

Чѣ не искала не иска, и нема да иска Русия, да се освободи Мѫкѣдоніята и да се оцелокупи бѫлгарскиі народ, доказва се корсем и от самото и страшно душманско поведѣніѣ спрямо свободата и целокупността на бѫлгарскія народ от две години на сам. Ако да милѣешѣ Русия за целокупността на бѫлгарскія народ; хич требашѣ ли, да се яви тя за наі-непримирима противница срѣшту станалото соединѣніѣ между Источна-Румелія и Княжѣството само и само за това, зашгото то е било станало без неіното знаенѣ? И да бехме згрешили билѣм, ако можи да се признае това ни незачитванѣ за погрешка; пак требашѣ, тя да нѫ прости (!) просто от ліубов към целокупността ни, от ліубов към простія ни народ, за когото именно тя толкус кръв е пролѣяла божѣм, и от преданността и признателността на когото тя е доволна божѣм. И наистинна, ако утре сполучи България, да се соедини и съ Мѫкѣдонія, но пак без знаенѣто на Русия; ште се речѣ тя (бѫлгарската освободителка и благодетелка Русия!) ште

се яви сѫщо тъй най-непримирима противница и срѣщу освободванѣто на Македонія, а? Щте се речѣ, нищ, треба, да си го знаем като две и две—четири, чѣ до като не ни позволи Русия, никогаш не треба, да си освободим Македоніята. Но речѣ, самата възможност, за да се освободи некогаш Македонія, можи, да не допушта, да се обади на Русия, чѣ има се пред очи таквоз нещто. Тогас, кое, треба, по да предпочтем нищ: възможността ли, за да се освободи Македонія? или непозволяванѣто на Русия? „Не му бешѣ времето, да се соединява сега Румелія," казват нашите русомани; ште се речѣ и за освободванѣто на Македонія, можи, да кажят некога: „не му е времето сега, да се освободи Македонія". **Ами чѣ хич можи ли, да бѫде по време, от когато е възможно, да стаки едно нещто?** Ами това, дето Русия отвори воіна, за да се освобождава „неозрѣлія още" бѫлгарски народ, бешѣ ли му времето? „Ама не бешѣ по плановете на Русия, да се соединява сега Румелія", казват нашите милоруски; дето ште се речѣ и за освободванѣто на Македонія утре, можи, да кажят: „не е по плановете на Русия, сега да се освобождава тя (Македонія)." Ами това, дето една година преди соединенѣто, (когато по плановете на Русия бешѣ, да падни Богориди) самата Русия бешѣ подигнала маслаата за соединенѣто и самите сегашни русомани беха распалили по между народа искрата (идеята) за соединенѣто, **бешѣ ли му времето?** Тежко, тежко на онзи народ, интелигѣнціята на когото е лишѣна от секое едно умствено засрамванѣ; та до толкус нѣско е испаднала въ нравовія си, обштественія и идеінія си живот; штото готова е най-душмански да гони онова, което въ сѫщото врѣме и възхвалява! Тежко и горко на онова бѫлгарско народнинско оцелокупванѣ! тежко и горко на онова бѫдно освободванѣ на Македоніята! ако тия останат да зависат дури и от таквиз едни: **„не му е времето"** и **„не е по плановете на Русия!"** На тези работи особенно вниманѣ, требало би, да обѫрнат македонските бѫлгари, и да не си губат времецето съ праздните надежди, чѣ Русия ште ги освободи; ами ела чѣ, горките, сѫ се запричичали на онзи клѣтник чювек, коіто **и за зміята се е хванал**, като паднал въ морето! Нека се разясним по добре. Да земем Русия, спроти както и жѣлали би, да я имат нашите русомани, за свої си

башта; кажѣте тогас: право ли е това, дето тя иска, да сме се откажѣли от соединеніѣто съ Румелія: когато твърде хубаво знаем, чѣ нема такъв башта, коіто би намразил сина си и би му заповедал да хвърли 2000-те лири, да речѣм, които е бил спечѣлил съ труда си, само и само за това, защото ги е бил спечѣлил скришіум от него, без неговото (баштиното) позвольванѣ?! Евѣче, и да искаха пашите бѫлгари, пак не би можили, да и обадат за соединеніѣто, тѫі като не можѣха, да знаят, дали Русія ште им позволѣшѣ, да се соединѫт и дали немашѣ да предвари и побѫрка подире на плана им по соединеніѣто ако би да не им позволѣшѣ. Штом некоі има сомненіѣ или не знае, чѣ ште му се позволи едно хубаво нешто; то много по-добре е, хич да не иска позволѣніѣ, от колкуто да поиска, та да не испѫлни даденія совет по непозвольванѣто. „Но можи, да им позволѣшѣ Русія соединеніѣто, ако беха и попитали“, ште кажи русоманинът. А пък аз ште кажя, не саде да им позволѣшѣ, ами и помошт да им обречѣшѣ; се пак не требаше, да и обадат и да я попитат Русія за соединеніѣто; и еве защото. Самата Русія и самите русомани признават, чѣ Великите-Държави били причината на това, дето Македонія не се освободила и Румелія останала отделно политичѣско целиште; тогас защото да не предположим, чѣ тия ште се въспротивеха и на соединеніѣто; защото да не предположим, чѣ тия ште се въспротивят и на бѫдното освободванѣ на самата Македонія; штом узнаят, чѣ въ тия работи има пърст и Русія? Ето защото, ако да милѣешѣ Русія за целокупността на бѫлгарскія народ, тя требашѣ, и да се радва билѣм, а не тѫі зверски да се сѫрди, за дето не сѫ я попитали за него бѫлгарите. Как ште си обясним историчѣскія факт, чѣ от две и половин години на сам Русія се явява за наі-вѫрла пазителка на Берлинскія трактат, **и то саде спрямо онія му члѣкове, които се отнасят за Бѫлгарскія народ**? Ако да не бешѣ от къмъ тази страна Берлинскиі трактат въ интереса на Русія, хич ште бѫдешѣ ли тя такъвас вѫрла му пазителка? Питам: **за свободата и целокупността ли** на бѫлгарскія народ Русія е пролѣяла толкус крѫв и пот, или **за вечко да я саідисва** тоі **и кѫшто** въ своя си политичѣски живот **да не предпріѣмва без неіното позволванѣ**? Не съ хатѫр, не съ хатѫр, господѣ милорусковци, треба, да се разглѣдват таквизите каслаати у които и да е народ! Самото това,

дето Русия се яви **и още настоява, да е** най-вѫрлата противница на съединеніѣто съ Румелія, треба, да нѣ увери, като две и две —чѣтири, чѣ ни най-малку не е чіудно, сѫшто таквас вѫрла противница да се яви Русия и срѣщу освободванѣто на Македодонія, ако би да се докара то некога. Повтарам, самото това, дето Русия се яви **и още настоява, да е** най-вѫрлата душманка на съединеніѣто, прехубаво доказва казаното, чѣ въ интереса на Русия, треба, да е било и да е това, дето Румелія да стоі отделно, а пък Македонія да стоі под турците; та поради това тя тъі **лѣсно-лѣсно** склони на тези нешта въ Берлинскія конгрес; та поради това и никак не се е потрудила до сега, за да се приложят въ Македонія отредените и правдинки въ Берлинскія трактат; та поради това и сега е противна на съединеніѣто; та поради това и никаква надежда по освободванѣто на Македонія за напреш, не треба, да имаме на нея (на Русия).

Но за забелѣзванѣ е, чѣ Русия, излиза, да е противна **и на секоя една самонадеянност и самодеятелност въ бѫлгарскія народ.** Види се, за да можи, да бѫдем вечно признателни на нея; за да има възможност, вечно да вліяѣ у нас, вечно да ни бѫде опекун и да нѣ покровителствува; то тя (Русия) иска, щото и вечно да не се развиѣ у нас самонадеянност и самодеятелност народна. Нека си знаем добре, чѣ многу е въ интереса на Русия това, дето вечно да сме си „готовановци“, вечно да се наблѣгаме на неіната помощ, и нищо да не предпріѣмваме на своя си глава. Ако не тези нешта; то какво друго ште да е причината на воа, дето многу я е яд Русия за това, дето бѫлгарскіи народ е достигнал съединеніѣто си без неіната помощ? На читателя аз оставам, да си помисли, дали за добро или за зло на един народ е това, дето тоі да навиква, щото се „на готово“ да очѣква, се на чіужда помощ да се наблѣга, се на „благороден просяк“ да приличя, както, можѣ би, им се иска на нашите русомани, за нашія народ да бѫде. Ако да мислѣшѣ Русия за доброто на бѫлгарскія народ, ако да бешѣ тя искрена и чѣстна спрямо него; то тя, требашѣ, да се радва, дето бѫлгарскіи народ е станал достоен, щото и самичьк да си помага, и без чіужда помощ да можи, да се оцелокупва, да се освобождава и да си кара политичѣскія живот. А какво значи това, дето **Русия е станала сега най-вѫрлата душманка** (за срам и укор на неіното право-

славіѣ, славянофилство и българоліубіѣ!) на бѫлгарскія народ за това, дето се явила и се подджржя у него **идеята за сам да си спомага, сам да си се оцелокупва и сам да си се освобождава**? Говора по тези нѣшта за това, защтото и да предположим, чѣ Русия ште спомогни, за да се освободи Македонія и да се оцелокупи бѫлгарскии народ—нѣшто, което по никакъв начин не можи, да се повѣрва; се пак не е право, пък и рисковано, пък и срамно е пред исторіята, ако не пред света това, дето да се въспитава един народ въ политическія си живот на се на чіужд гѫрб да се наблѣга. Нека не забравяме, да зимаме пред очи, чѣ колкуто по-се навежда чіужии гѫрб, за порахат да се облѣгне на него онзи, коіто обичя, да се облѣга; толкус по-има възможност тоі (гѫрбът), щото и совсем да поеме върс себе си мързеливеца (народ), коіто обичя, саде да се наблѣга и кѣфува; а чѣ подире или совсем у дома си (у руската имперія) да го отведе; или пък, ако то му е невъзможно, да го тряшни върс некоі камънѣ, да му счіупи главата, като му дотегне, да носи върс себе си, такъв дембелии или улук народ.

Не можи, да се вѣрва, чѣ Русия ште оцелокупи бѫлгарскія народ и ште освободи Македонія за напреш и по вия причини. Ако да обичяшѣ Русия свободата и целокупността на народите; то тя требашѣ, преди всичко да не зароби и да не распокъса между себе си, Прусия и Австрія Польскія народ; тя, требашѣ, преди всичко да освободи от сама себе си този, заробенія Полъски народ; послѣ, требашѣ, да даде на Украінскія славянски народ, ако не друго, то поне литературна свобода, дето да си пиши на своя си украінски език — поне таквас литературна свобода, каквато имат трите милюони негови братя украінии въ Австрія; требашѣ, да не забранява на Украінскія, Польскія, Ерменскія, Грузинскія и други народи въ нея, да си учят въ училиштата на своя си народен език: а чѣ подире да доідешѣ, да раздава и на другите от свободата, **която нема у себе си.** Ами това, дето Русия забранила е, да се учят на бѫлгарски език на бѫлгарите въ Бердянскія уѣзд, въ Бесарабія и въ самія бѫлгарски град Болград, пък и не саде въ гимназіята, ами и въ народните им училища дури, мириши ли на свободоліубіѣ или на особена ліубов към бѫлгарскія народ? Бѫлгарите

въ Бесарабія се на бѫлгарски си учѣха въ училишгата до като беха под Ромѫнія; а пъкъ сега под Русия забранява им се това. Нека не забравяме, чѣ ромѫните въ Бесарбія и Украінскии славянски народъ въ Русия **немат правo и едно вестничѣ поне** на своя си народен езикъ да издаваг; та што казвам вестничѣ, когато **на ромѫните и украінците въ Русия е забранено наромѫнски и украінрки езикъ да го имат и евангѣліѣто дури**?! когато Русия мрази свободата на народите въ сама себе си; когато тя мрази и гони въ себе си дури и споменатa-на невинна свобода; то кажѣте, моля, хич можи ли, тя да обичя целокупността на бѫлгарскія народъ, свободата на Макѣдонія, а наі-вечѣ като си знае, чѣ и въ нея слѣд освободванѣто и ште можи, да се говори и разисква по всичко, което е совсем забранено въ Русия? „Ама Русия е освободила сѫрбскія, ромѫнскія и гѫрцкія народъ; а чѣ сѫшго тѫі е освободила и България; а чѣ сѫшго тѫі можи да освободи и Макѣдоніята ни“, ште кажят, можѣ би, нашите русомани. Според мене, пѫрвен и пѫрвен, треба, да си знаем добре, чѣ исторіята оште не е разглѣдала критичѣски, или поне за нас оште не е разглѣдано историко-критичѣски, до колку нешто от свободата си тези балкански народи длъжят на помоштта от Русия. Вернo е, чѣ Русия е спомогнала, за да се освободат сѫрбскии, ромѫнскии и гѫрцкии на род именно за това, заштото е искала, да сосипи Турціята; а не заштото я болѣло за тех или за техната свобода. Послѣ, треба, да знаем, чѣ Русия е показвала своята славна „ліубов къмъ свободата на народите“ **и спрямо Прусия** въ време на царуванѣто на Петра III през половината на миналія векъ **и спрямо всичките Европеіски народи** въ време на Европеіската коалиція срѣшту Наполѣона I през началото на сегашнія векъ, **и спрямо „Евреіската и славяно-изеднишката Австрія“** срѣшту маджярскія народъ през 1848 год.; послѣ Русия е показала своята ліубов къмъ целокупността на народите **и спрямо целокупността на** самата сегашна Гѣрманія през 1871 год.: а чѣ ни наі-малку не треба, да ни е чіудно, ако Русия е показала некаква си ліубов къмъ свободата и спрямо народите на Балканскія-Полуостров! Има ли интерес Русия?— помага до негде на свободата; а нема ли интерес?—мрази и гони свободата, както въ себе, така и вѫн от себе си, като наі-вѫрла и душманска. „Ама това го практикува и

секоя една Европейска държава, а не саде една Русия," щте кажят, можѣ би, русоманите. — Тжі е, практикуватго и другите държави; но тия барем го практикуват въ името на интересите си, а не въ името на свободата, и чюзеколюбіѣто, както прави Русия: а чѣ можи, да се предпазва единъ народъ от тех ако би да е техната помощ противна на неговите интереси; а не тжі слѣпо, като нашия народъ, да се довѣрява на Русия и да се предава въ лапите и. Еі господѣ, господѣ! Маслаатът, за чѣ Русия е освободила нѣкої народи, както и самата Българія за своі си интереси, а не от любов къмъ свободата или къмъ кѣтото чѣловѣчество, **о рѣшѣн въ самата Русия**; а пък у нас, треба, и да го доказваме още! И срамно, и страшно!

Знаіно е вечъ, чѣ съ изменяванѣто на времената изменяват се и чіувствуванията, и мислите, и идеалите дури на народите, а наі-вечѣ онія, които сѫ въ разрѣз съ интересите на природата и на прогреса въ природата. Страшна погрешка би било от нашия страна, ако би да си мислим, чѣ сѫщите чіувствуванія има Русия спрямо бѫлгарскія народъ, които е имала и до воіната си съ Турція, или до възкресванѣто на погребената въ Свищов конституція, или до соединенѣто съ Румелія, или пък до прекѫсванѣто и на секакви едни сношенія съ Българія. Ако сега, дето е още слаба, не иска Българія, да има руско вліяніѣ у нея; то помислѣте си, колку по-нема да иска тя руско вліяніѣ, когато се освободи и Македонія, когато се оцелокупи бѫлгарскиі народъ и стани многу по-силѣн, от колкуто е сега. Злѣ се мамим, ако би, си мислим, чѣ не отбира, или чѣ не зима предъ очи Русия тези работи. На опаки, можѣ би, тя да се е уверила, чѣ не е въ неіните интереси, да се освободи Македонія и да се оцелокупи бѫлгарскиі народъ сега многу повечѣ, от колкуто е била на Берлинскія конгресъ и до соединенѣто съ Румелія. Знам, има бѫлгари, които мислят, чѣ „треба, да и клатим шапка на Русія до тогава, до като сме минели моста", сир. да я галим и мажим Русия, до като щте сме се освободели, а чѣ послѣ лѣсно било, да и . . . . . Не само безчѣстно, не само твѫрде рисковано, ами и смѣшно е, да се постѫпва така от нашия страна, да си мислим Русия за толкус глупава, щото да не се сещта за такивіе едни дребни лукавштини и гнѫсни подлизванѣта от нашия страна. Мина се вечъ онова време, когато можѣ-

ще до негде, така да се постъпва. Страшно е разярена тя срѣщу бѫлгарите. Ако да можѣше, и въ една капка вода би удавила тя целія бѫлгарски народъ. Горко се мамат всички-не добри нашинци, които си мислят, чѣ ште можят от сега нататък, да омилостивѫт Русия. Тя, можи, да се омилостиви за напреш, само ако бѫлгарскии народъ совсем веч се отречѣ от сам себе си.—Е сега, ако за освободената България не можѣме, да се надеваме на Русия; то как можѣм, ла се надеваме, чѣ и Македонията ни ште се освободи от нея?

Кой сеи, ниѣ не можѣм и не треба, да се надеваме, чѣ ште се освободи Македонія и ште се оцелокупи бѫлгарскии народъ от страна на Русия и по други едни причини.

Никой от нас не можи, да бѫде уверен, чѣ вечно ште господарувать въ Русия „белии цар", царското му правителство и полицеіската им партія. Ако утре дойди на власт некое республиканско правителство или сегашната либерална партія въ Русия; мислѣте ли вниѣ, чѣ и тогава Русия ште отвори воіна, за да се освободела нашята Македонія? Ако при по-други времена Русия се откажи от секакви едни интереси на Балканскія-полуостров: кои тогава ште освобождава Македонията ни и ште оцелокулява бѫлгарскія народъ? Твѫрде хубаво знаем, чѣ, както сега-сега, така и въ времето на воіната, въ Русия имашѣ една голѣма партія (партіята на в. „Голосъ"), която бешѣ и още е противна на това, дето „белии цар" и царското му правителство забравят свободата и интересите на населѣніята въ самата Русия; а отиват, да воіуват и омаломоштяват Русия за некакви си „братушки", както и за некакви си хиштничѣски интереси на Балканскія-Полуостров. За да имаме надежда, чѣ ште се освободи Македонията и ште се оцелокупи бѫлгарскии народъ, ште се речѣ, ниѣ, треба, да бѫдем и против либералната партія, и против всички-не прогресивни елѣменти въ Русия, които не сѫ доволни от вѫтрешната политика на „белія цар" и царското му правителство. Ето защо не саде глупаво, ами и зверско е от наша страна това, дето сена Русия да, наблѣгаме се и се на Русия да се надеваме, чѣ съ неіната помощ ште можѣм, и самите ниѣ да съштествуваме, и Македонията ни да се освободи, и всичкии ни народъ да се оцелокупи.

Но да речѣм, чѣ ште се сбѫднат некога надеждите на нашите руссмани, сир. чѣ ште се земе некога Русия и са

освобождението на Македония, както и за оцелокупването на бѫлгарскія народ. За да предположим това, нищ, треба, по-напреш да пріемем, чѣ совсѣм ште да се предадем на Русия; а чѣ тогава да се земи тя за таквоз едно нешто. Но да речѣм, чѣ и това ште стани. Как мислѣте, не треба ли, да зимаме пред очи, чѣ именно поради нашята совсѣмшна преданност на Русия тогава пък Великите-Държави нема да допуснат, да се освободи Македония и да се оцелокупи бѫлгарскиі народ? Ако да можѣшѣ, да се освободи Македонията и против волята на Великите-Държави; то Русия, требашѣ, да направи това и оште тогава, когато войските и стоеха на С. Стефано пред самія Цариград, пък и Романія пък и Балканите беха въ неіни рѫце, пък и Турція поради скорошното и смазванѣ тогава не бешѣ оште свестена, пък и самата Русия бешѣ готова на военнен крак и воодушевена тогава. Ами Романія, ами Сѫрбія, ами Гѫрція ште допуснат ли сега на Русия, да затемели една целокупна бѫлгарска държава на Балканскія-Полуостров? За да допусним, чѣ Русия ште се земе некога, да освободи Македонията и да оцелокупи бѫлгарскія народ; нищ, треба, по-напреш да допусним, чѣ Русия ште презрѣ интересите и на Великите-Държави въ Европа, и на всичките държавици въ Балканскія-Полуостров; треба, да допусним по-напреш, чѣ Русия ште отвори воіна и ште се раскара съ всичкія свет, само и само за да се освободела Македонията ни, само и само за да се оцелокупел бѫлгарскиі народ, това глѣпо и дембелак(!) мамино детенце на Балканскія-Полуостров! Ама-чѣ хубаво би ни било, ако да станешѣ таквоз едно нешто! Тѫі, тѫі, нека се надеваме, и ишяла всичко ште ни доіди па готово — „нека е жива саде бабанката Русия.“ Но шѣгите на страна. Да речѣм чѣ Русия за хатѫра на бѫлгарскія народ, или от голѣмата си любов къмъ него ште отвори воіна и на Турція за Едренското и Македонията ни, и на Сѫрбія за Вранянското и Пиротското ни, и на Романія за Добружята ни, пък и на Великите-Държави, ако би тия да не допуснат оцелокупванѣто на бѫлгарскія народ. Нека не забравяме, чѣ **освободванѣто на Македония и оцелокупванѣто на бѫлгарскія народ е свѫрзано съ самія Источѣн-маслаат**; а чѣ как мислѣте, ште можи ли, да победи Русия, ако отвори воіна на всички-не държави и държавици, която по каквито и да било причини там, не ис-

кат, да се затемели една целокупна бѣлгарска държава на Балканскія-Полуостров? Пѣкъ и да победи, мислѣте ли вие, еі господѣ русомании готовановци, чѣ Русия ще остави тогава бѣлгарскія народъ за самостоятелѣнъ и свободно-прогресивен живот да живее? мислѣте ли, чѣ нема да го присоедини къмъ себе си тѫі цел-целокупенъ? плячѣ нема да направи още тогаваата идеална (!) целокупна Бѣлгария. и то за врнеме, конедна втора Финляндія? Съ ушите си съмъ слушялъ въ Русия отъ една личност, твърде добре запознатъ съ таіните на руската славянофилска партія, чѣ наі-малкото нешто, съ което искалъ, да се възползува отъ Бѣлгарія самиі Александъръ II, то е било: **да се постави Бѣлгарія въ таквис отношенія спрямо Русия, въ каквито се намира сега спрямо нея и Финляндія.** Е сега, ако така е мислѣлъ за Бѣлгарія Александръ II, който е глѣдалъ на бѣлгарскія народъ, спроти както казватъ, като на свое детенце: то помислѣте си, колкутно-лоши работи, треба, да съ мислѣли за Бѣлгарія, или треба, да мислятъ за нея сега и отсега нататъкъ онія изъ между русите, идеалът на които е: **„Славянскія ли ручьясльются въ русскомъ морѣ или окіянотъ?"** (Пушкинъ).

Ахъ, как за окіянѣ.как за окіянѣ е това, дето нашите си я мислятъ Русия за многу глупаво, или за светецъ — нешто! Ако идеалът на мнозина нашинци е, да се оцелокупи бѣлгарскиі народъ; наі-близкіи идеалъ пъкъ на Русия е, да си завлада Цариградъ заедно съ Босфорските и Дарданелските проливи. Акоречѣмъ, чѣ Русия завлада Цариградъ и проливите му; ако речѣмъ послѣ, чѣ Русия надвиі и на Великите-Държави, тѫі като без да ги надвиѣ, немислимо е и да достигни това си идеално завладѣваніе: как мислѣте, не ще ли да е страшна детиништина или глупостъ отъ наша страна, ако вѣрваме, чѣ и слѣдъ като достигни това си идеално завладѣваніе, Русия ще остави бѣлгарскія народъ цел-целокупенъ, пъкъ и самостоятелѣнъ и свободно-прогресивенъ животъ да живее? Ако не за друго, то именно за хатѫра на Цариградъ и проливите Русия без друго, треба, да завладее тогава и Балканите. А хичъ можи ли, да бѫде бѣлгарска държава, пъкъ и целокупна бѣлгарска държава, без Балканите? Скоро, скоро и еднѫж за всекога, треба, да разберемъ, чѣ интересите на Русия, или по-право да кажа интересите на „белія ц[illegible]

на царското му правителство и на полицейската им партія не си удисят съ интересите на бѣлгарскія народ! Повреждат се, што се речѣ, интересите на Русия; та поради това и не иска тя, да припознае станалото ни соединеніѣ (когато **и Турція билѣм** го припознава): а въ интересите ли е на бѣлгарскія народ, въ интересите ли е на идеала му, а наі-вечѣ слѣд сѫрбско-бѣлгарската воіна и станалите веч събитія у нас от година и половина на сам, това неисканѣ на Русия? Нима джянам и от този историчѣски фактъ не можи, да разбере чювек, чѣ отистина интересите на бѣлгарскія народ не си удисят съ интересите на Русия? Не треба, да се мамим от това, чѣ Русия е направила громадни жѣртви за нашія народ; не треба, да не блазни това, чѣ и за напреш што направи тя таквіе жѣртви за нашія народ! Русия нема да освободи Макѣдоніята ни; Русия нема да оцелокупя бѣлгарскія народ, повтарям и преповтарям; а чѣ напразно се надеваме на нея. И ако да се земи нѣкога, за да освободи Макѣдоніята, или да оцелокупи бѣлгарскія народ; то това што го направи, за совсем да нароби бѣлгарскія народ: а не заштото и изгоредо сърдненцето за свободата на Макѣдонія или за целокупността на бѣлгарскія народ. Русия се е грижѣла, се грижи и, можѣ би, още што се грижи за бѣлгарскія народ сѫщо тъі, както и касапинът се грижи за своето ягне, което мерка, да заколи. Кой е онзи луд касапинъ, който, за да не истърве от ръцете ягнето, не би отворил воіна на Драгана? за да се оіудим, дето и руското правителство отворило воіна на Турція, пък и тъі усилно чял штисва от две години и половина на сам, за да не истърве от ръцете си бѣлгарскія народ (това **божію ягне на Балканскія-Полуостров**)? Коя е онази мечка, а наі-вечѣ Северна бела мечка, която не би се збила съ рълка, за тя да зграбчи ягнето?

Чѣ Русия не му мисли за свободата на Макѣдонія и целокупността на бѣлгарскія народ, можи, да се види наіпослѣ и от това, дето тя е и против федераціята на Балканскія-Полуостров. Не и изнася на Русия, да обичя таквас една идея, като федераціята, която можи, да туі и прегради на хиштничѣсните иштахи по Балканскія-Полуостров, било на самата нея (Русия), било на Австрія, било на кодето и да е друга държава. Соединят ли се въ една федерація държавіците на Балканскія-Полуостров?—то тия

нѣма да имат потреба вечъ отъ чіуждо покровителство; а чѣ можят тогава, и совсемъ да не допущтат чіуждо вліяніѣ у себе си; а ако се нападни некоя отъ съединените въ федерацията Балкански държавици, можят, всичките на едно, като единъ чювекъ, да станат на крак и силно да се опрат на оногосъ, който би дързнал, да повреди макаръ и една отъ тех. Не малку съ историчѣските примери, отъ които можи, да се увери чювекъ, какви чіудеса можят, да се достигнат съ съединените сили на федеративни начяла. Тези нещта твърде хубаво ги разбира Русия. Ако да милѣшѣ Русия за свободата на Македонія; ако да покровителствувашѣ българскія народъ напстинна за това, защтото я е страхъ, да не би тоі да испадни въ ръцете на Австрія или на когото и да е друга държава: то самата тя (Русия), требашѣ, наі-многу да настоява пред Великите-Държави, и наі-многу да работи по между Балканските-Държавици за направванѣто една федерація на Балканскія-Полуостровъ. Евечѣ вънъ отъ федерацията нити Македонія има да се освободи; нити бѣднината на Балканските-Държавици, за които Русия е пролѣла божѣмъ толкусъ кръвъ и пот, е осигурена. Я кажѣте, моля, господѣ русоманни, кои съ идеалните жѣланія на Русия спрямо Балканските-Държавици? Какво джянам тя мисли, да стани наі-подире съ тех? . . . Ако Австрія скланя за една Балканска-федерація, (ама макаръ и да иска тя таквоси нещто, защтото безъ него по-злѣ шге и бѫде); то какво остава на Русия? Както Австрія иска, да стани една федерація на Балканскія-Полуостровъ отъ страхъ, да не би Русия да го завлада; не бившѣ ли и Русия, да иска тази федерація сѫщо така отъ страхъ, да не би Австрія пъ: да завлада Балканскія-Полуостровъ? Русия мерка, бездруго да завлада една по една балканските-държавици; та поради това и провличя политичѣските маслаати на Балканскія-Полуостровъ; та поради това е противна и на Балканската федерація, и на всичко, което би можило да осигори техната бѫднина. Ама чрѣзъ федерацията не само нема да се повредат, ами и шге се заздравят интересите както на Македонія, така и на България, така и на всичките балкански държавици: на това Русия не му глѣда.

Тези, на, съ причините, поради които азъ мисля, чѣ празна идея е и третата идея на нашите русоманни, и идеята на надеждата им, чѣ съ помоштта на Русия и Македо-

нѣята ште се освободела, и пълното ни народно опслокуванѣ ште станело.

По идеята за една всеславянска империя под скиптера на рускія император ште кажя преди всичко, чѣ нема и потреба билѣм от таквос нешто. Ако е работата за благуванѣто и прогреса на славянските народи; то тия многу полѣсно и по-здраво можят, да достигнат това и чрѣз федеративните идеі: ако пък е работата, штото под булото на всеславянски интереси, да се достигат некакви си панруски и белоцарски интереси; то нема и потреба от таквас всеславянска империя. А пък това, дето за да се соединѣт всичките славяни, ште треба, и чіудо неславянски народи (като гърците, ромжните, маджярите и др. и др.) да се глхтнат от славянското плѣме; а пък това, дето за да се соединѣт всичките славяни, ште треба, славянското плѣме да земи страшно надмоштіѣ над всичките Европеіски държави, а чѣ подире да можи, да се достигни таквос нешто: тия съ друга работа. Не като идея, а просто като фантазія, пък и хиштничѣска фантазія, да се невидошѣ макар! треба, да имаме идеята за една всеславянска империя. Евечѣ, за да се достигни тя, треба, да се настжпи над интересите на всичките Европеіски народи—нешто, което остави-чѣ е въ дизгармонія съ самія XIX век, когото навжршваме, и съ самія XX век, коіто скоро има да ни доіди; ами немислимо е, и да се беджѣрдиса тя, тжі като и културата на славянските народи е многу долна сравнително съ на Европеіските народи, и политичѣските им условія съ твърде лоши, пък и самите техни интереси не се згаждат по между си. Сжшто тжі би можило, да се кажи нешто и по идеята за една всеправославна империя под скиптера на православнія, белія руски цар; ами просто сърце ти не дава, да се распрaвяш съ таквис идеі, които можят, да вирeят саде въ партии съ хиштничѣски иштахи, и които съ въ разрѣз съ ія прогрос, съ самата природа.

Да не проумева тези нешта, или да не верва простии ни народ (коіто саде на едни чіувствуванія отгоре се опира, когато сѣди за Русия) въ това, чѣ белоцарската Русия има хиштничѣски планове на Балканскія-Полуостров и, чѣ неіната велико-покровителска милост пска, Българијата ни да си я употреби като машя (дилав) или орждіѣ за по-лѣсно достигванѣ на своіте си планове, разбирам; но

да не созлаванѣе нѣщга интелигѣнтни бѫлгари, това твѫрде мѫчно можи, да го разбере чювек, ако иска тоі по-сниходително да се отнесе спрямо тех. Просто за ризикова (роковая) измама или за проклѣтия, треба, да се земи това, дето дури и интелигѣнтни нашинци си мислят, чѣ Русия и втори пѫт ште отвори воіна, за да сме се соединявли съ Македоніята си! а чѣ си воображяват подчре, чѣ патріютичѣски постѫпват, като и се подлизват, и самички като божии овчици поддават под жѣлѣзните и лапи **припознатото от света право на народа**, за самостоятелѣн и свободно-прогресивен живот да живее. Жялно нешто е, дето нашите милорусковци не можят, или не искат, да сознаят, чѣ както преди освободванѣто си България е била под два ярема — един турски политичѣски, и друг гѫрцко-фанаріютски духовен; така и слѣд освободванѣто си е била **под две васалствувания—едно турско де-іури, и друго руско де-факто васалствуванѣ**! Жялно нешто е, дето мѫчно можи, да се сознае у нас, чѣ ако не Драгановци и Траіковци; то други некоі Стоіковци и Тѫрновци ште се явеха и ште се земеха за освободванѣто на България от това и де-факто васалствуванѣ, а наі-вечѣ като въ това ни второ васалствуванѣ ги има и всичките задаки за совсемшното ни поробванѣ от руското правителство! а наі-чечѣ като и историчѣските събітія тѫі сѫ се стекли едно подир друго, што-то доідоха на власт въ България тѫкам онія Драгановци и Траіковци, конто освен едно „и бах я таф," или освен едно „и так, и епи так," друго срѣдно нешто въ политиката си маі не отбират; пък и тамам тогава доідоха на власт, когато наі-многу се удряшѣ въ очи, та и от цел народ тукуречи се бешѣ припознало, чѣ Русия на нашята България иска, да глѣда като на некоя си своя губернія; на нашите князове, като на некоі си свои гѣнерал-губернатори; а пък на нашите партии, като на некоя машя, съ която да борави оганя на пѫклѣните си плапове въ България.

И без да ште чювек, самите работи го карат, да си състави мненіѣ, чѣ идеалът на нашите русомани е волята на Русия, и то на „белоцарската" Русия, а не свободата на България, а не освободванѣто на Македонія. Иска ли белоцарската Русия, да се премахни „Тѫрновската Конституція"? — требало, да се премахни, казват нашите русомани. Иска ли „белоцарската" Русия, да се дадѫт седьмого-

дишни пълномощія **на Батемберга, когото тя сѫщата от послѣ испѫди**?—требало, да му се дадѫт. Иска ли Русия, да се премахни Богориди? — требало, да се премахни. Иска ли Русия, да се полагитира (колкуто за да падни Богориди) въ народа идеяга за соединенїѣто на Румелія съ Българія? — требало, да се поагитира. Иска ли пъкъ подире, да не стани това соединенїѣ?—требало, да не стани; требало, да стоят разединени Българія и Румелія; ама макаръ и да сѫ се соединили веч. Иска ли белоцарската Русия, да се испѫди Батемберг, **онзи сѫщия Батемберг, когото тя сама е рекомандовала на бѫлгарскія народ и, когото тя сама силно е бранила** до повърнванѣто на конституціята и оттегліуванѣто на руските гѣнерали Собелѣв и Каулбарс отъ министерските имъ постове въ Българія?—требало, да се испѫди. Иска ли белоцарската Русия, въ некое бѫлгарско правителство да влѣзнат едикои-си и едикои-си личности?—требало, да влѣзнат. Иска ли Русия, еди кое-си народно собранїѣ да се распустни?—требало, да се распустни; а едикое-си Велико-Народно Собранїѣ да не се припознае за законно? — требало, да не се припознае. Иска ли Русия, да се премахни князът Фердинанд?—требало, да се премахни. Иска ли Русия, Мингрели да се избере за бѫлгарски князъ? — требало, да се избере. А поиска ли утре белоцарската Русия, и Мингрели да се премахни?—ште треба, разбира се, и него да премахнат бѫлгаритѣ. Поиска ли утре, отново да се премахни тѫрновската конституція? — ште треба, разбира се, отново да я премахваме. И се тѫй, и се тѫй вечно да бѫдело у нас, нали?!

Какво иска сега отъ бѫлгарите белоцарската Русия? —Да се премахни князът Фердинанд, да дойди единъ руски комисаръ въ Българія, да си състави той новъ министерство, да станат нови избори за ново Велико-Народно Собранїѣ, да избере нов князъ, когото пак самата Русия ни препоржчя и, да дойдат сготина руски офицери. Ако се допустни, да станат всички-се нешта; кой е онзи русоманинъ, който можи, да кажи, чѣ тогава веч като по мед и масло ште потегляг работите въ Българія? Саде тези ли сѫ исканията на Русия? Ами претендиранѣто и за вечно покровителствуванѣ и вечно вліяніѣ въ Българія, (и то според както се изисква отъ хишничѣскитѣ интереси на белія царъ и белоцарската Русия(? ами претендиранѣто и за всеславянска

държава да прави и други и други хищничѣски цели на Балканскія-Полуостров чрѣзъ България да достигва, не трѣба ли, да си ги наумим при горните и искания? Ако допусним, въ България да царува волята, разбира се, неограничѣната воля на белоцарската Русия; то какво ште стани тогава съ волята и правото на бѣлгарскія народ **за самостоятелѣн и сволодно-прогресивен живот да живее**?

Да се повѣрнел бѣлгарскии народ назади, гдето е билдо преди идванѣто на Каулбарса преди година и половина, или до соединенѣто съ Румелія преди две години и половина; пък и да се отречѣл тоі от секаква една своя воля, дури и от секакво едно **право за воля**, за хатѣра на **безграничната воля** на белоцарската Русия; и то без ни наі-малку да зачитаме **станалите вѣч** от две години и половина нашам събитія у нас: нима джянам умно, практично или патріютично ште бѣде от наша страна? Но вѣн от това, коі можи, да кажи, чѣ повѣрнванѣто ни назад ште можи, да стани без страшни вѣтрешни междуособія у нас? Мислѣте ли, чѣ туку-тѣі лѣсно ште да отстѣпи партіята, която води сегашната политика на България, а наі-вечѣ ако нема некакъв си натиск за таквоє отстѣпванѣ от страна на Великите-Държави? Не треба, туку-тѣі лѣсно сега пъ къмъ друга краіност да се тласни бѣлгарскии народ. Не треба, туку-тѣі лѣсно, за да се угодело на Русия, да се хвѣрли бѣлгарскии народ къмъ нова неизвестност, която, **не треба да забравяме**, по некоі непредвиденности, можи, да излѣзни и десет ката полош иот сегашната му известност. Да се премахни злото съ ивванѣто на по-голѣмо зло, това можи, да се диктува само от чіувствованіята на ината, но не и от чіувствованіята на патріютизма, но не и от разума. А пък да се предположи, чѣ съ премахванѣто на сегашното зло ште доідело добро за България, хѣлѣ пък сега слѣд станалите вѣч събитія у нас, за това нешто можят, **и то да се надеват** саде онія, които детинската верват на свободолюбивите и чювештински чіувствованія на белоцарската Русия спрямо бѣлгарскія народ.

Ако има нешто, поради което наі-многу можи, да се осжжда сегашното правителство, то е: пѣрво защото тоа преди не отстѣпи малку, за да не достигни подире там, гдето нема вѣч отстѣпванѣ; защото тоа не пожѣртвува малку от правата на България за хатѣра на повечкото или на всичките и

права; защото тоа не пожѣртвува едната рѫка за хатѫра на целата снага, ама макар и да знаешѣ, чѣ севернага стръвница „бела мечка“ ще поиска слѣд време и другата и рѫка: или съ други думи—защото тоа не се е водило от поговор ата ни: „ела зло, чѣ без тебе по-зло“. Като зимах пред очи тези нещта пѫрвен; второ като зимах пред очи, чѣ страшѣн риск би било, да не искаме, да знаем, чѣ Великите-Дѫржави за ништо не би го имали, да пожѣртвуват интересите си въ Българія, штом видат, чѣ друго-нчѣ би потребало, да пожѣртвуват многу по-скъпоценни си интереси въ сами-себе си; а трето като бешѣ страшно от некоя (твѫрде възможна въ исторіята на руските правителства) урлишка постѫпка спрямо Българія от страна на руското правителство, съ която и себе си би сосипало, но и нас не би ѝх намерило доброто: то и аз сам едно време бех на мнѣніѣ да се поотстѫпи малку на белоцарската Русія, при всичко-чѣ скоро тогава бех се истрѫгнал от жѣлѣзните и прегрѫдки. Но сега вечѣ Българія прекарва други времена, друго и е тереджѣто. Никакви отстѫпки сега нема да укротѫт белоцарската Русія, и нема да повѫрнаг или отново да развият въ нея довериѣто, което, можѣ би, е имала тя по-напреш на Българія. Сега нам ни предстои, да му мислим, какво треба, да се прави при сегашното тереджѣ на работите; а не какво требало, да се прави не знам кога-си.

Не казвам, чѣ добре сме сега. Ако не друго, и друго, и . . . . ; то самии нов закон за печята у нас би ме осѫдил при такво едно казванѣ. Признавам, чѣ лошю, ризиково нешто е, както за самія него, така и за самого това нешто, да пази и брани чювек свободата съ такви срѣдства, които убиват самата тази свобода. Турят наистинна по некога и отрова въ церя; но никога не му турят до толкус многу, штото да отрови чювека, на место да исцери болѣстта му. Разбира се, никоі нема да захвали оная маіка, която от голѣмата си љубов къмъ детенцето си до толкус крепко го притисва въ прегрѫдките си, штото совсем да се удоши то, клѣтичкото. Признавам, чѣ лошю, ризиково нешто е, да се допускат въ един народ (а наі-вечѣ въ народ като нашія, гдето и за една дума чювек можи, и през целія си живот да те гони! а наі-вечѣ въ народ като нашія, политичѣскии хал на когото е тѫкѫв деликатен!) таквис опасни прецеденти, каквито се допуснаха у нас. Признавам, чѣ, ако би (дано не бѫде!) да

се окупира България от русите, или ако би пѣкак да дойди на власт русоманско правителство; мнозина и мнозина от онія, които сега се показват за най-вѫрли поклонници на сегашното правителство, тогава пък ште станат най-вѫрли поклонници на русоманското правителство. Признавам, чѣ у нас под думата свобода се разбира, да не е чювек под чіужя (под турска или руска) политичѣска власт саде. Признавам и други, и други .... работи; но какво да се прави? Треба ли, защтото ни било лошо сега, да се хвѫрлим въ още по-лошю — въ лапите на белоцарската Русия? а чѣ отново да испаднем въ сѫщтата политичѣска погрешка, за която се осѫжда и сегашното правителство, чѣ не склони на по-малкото зло, за да не испаднехме въ по-голѣмото зло; чѣ не отстѫпи малку, за да не испаднешѣ слабичката България въ сегашната и тежка борба съ стрѫвницата мечка? Защто да не отстѫпат малку от слѣпата си преданност къмъ белоцарската Русия и вѫрлите наши русомании? Евечѣ, ако да немаше русомании у нас; белоцарската Русия не би можила туку тѫі лѣсно, да борави огаия на вечните размирици (за да не бстани време, за по-други работи да му мислим) въ България; а сѫщто тѫі не би имало и маана (повод), щтото всички-не властомании, славомании и пароманіи елѣменти у нас, въ името на свободата да вѫршят и най-голѣмите тирании; под самія щтит или покрив, съ когото закрилят божѣм свободата, най-безжялостно да убиват самата тази свобода. Горката бѫлгарска свобода! Белоцарската Русия страшно я напада и страшно и се заканва; най-громадното болшинство бѫлгари не я разбира, както би требало, да се разбира тя; а пък останалите бѫлгари — едни ште я изразчѣснат съ това, дето я дѫрпат от сам-от татак; ште и испокѫсат и крака и рѫце, и език, и глава, и всичко; шіу да задоволят съ нещто стрѫвницата мечка; а пък другите ште я одушят въ прегрѫдките си от голѣмата си ліубов къмъ нея! Било откъм положителна, било откъм отрицателна страна, ако поглѣднем на хала на свободата на бѫлгарина; ште видим, чѣ за оплакванѣ, за оплакванѣ сѫ и бѫлгаринът и свободата му (клѣтите)! Но друго нещто е, да брани чювек свободата на бѫлгарина от белоцарската Русия; а друго е, да я брани от партіята, която е сега на власт. Где има повечѣ шянсове, чѣ по-лѣсно ште се достигни на добѫр крај?

Дали от сегашнашната партія, която е на власт, по-лѣсно ште можи, да се опази (или да се освободи) свободата на бѫлгарина, или от некое бѫдно русоманско правителство, или пък от ланите на белоцарската Русия? Корсем, аз не говоря сега срѣщу онія, които от голѣмата си ліубов към свободата не искат, да я дадѫт на другиго, ами прегѫрнали съ я само тія едни и опасно-силно я стискат въ прегѫдките си. Това нещто совсем не влиза въ предмета на книжка-ва ми, и е мислаат за отделно разглѣдваніе. Думата менми е за русоманните и Русия, които съ главната причина на сегашното зло, а ште бѫдат, (ако остани на тех), причината и за незбѫдваніето на наі-спасителнія сега-за сега политичѣски (федеративен) идеал за Бѫлгарія.

„Ама сегашнии княз е незаконнен; заштото е доведен въ Бѫлгарія без удобреніето на Великите-Държави“: провикват се Русия и русоманите. Ште се речѣ нищѣ, самите бѫлгари, сега ште браним Берлинскія трактат, а? когато от друга страна този самія трактат го проклинаме пък? Ами както и други члѣнове от Берлинскія трактат съ нарушѣни от самата Русия, от самите Велики-Държави и от самите нас; не бива ли и този му члѣн по Велико-Държавинското удобряваніе на бѫлгарските князове да се наруши? Злѣ ли ште бѫде за Бѫлгарія, ако се направи, штото да нема потреба, да се удобряват от Великите-Държави бѫлгарските князове? И Мингрели билѣм да бешѣ избран за княз; кой можи, да кажи, чѣ нема да се намери некоя Велика-Държава, (напр. Австрія) штото него пък тя да не иска, да го удобри? Опасен за Бѫлгарія е този члѣн от Берлинскія-трактат; въ интереса на Русия е този члѣн: та поради това тя (Русия) въ Берлинскія конгрес и не се е погрижила, барем него да премахнеше. Нима не треба, да ни е страх, да не би Бѫлгарія да се обѫрни на една втора Полшя откъм чѣстото свалянѣ, както и откъм удобряваніето или неудобряваніето (от Великите-Държави) избраните от собраніето князове? Ако да имашѣ възможност от страна на другите Велики-Държави; мислѣте ли, чѣ не би склонила Русия, да се обѫрни на една втора Полшя не само Бѫлгарія, ами и целии Балкански-Полуостров, и да си го разделят по между си Русия, Австрія и Италія, съштото тѫі както на два пѫти си беха разделили славянската Полшя държавите: Русия, Прусия и Австрія?

„Ама сегашний княз Фердинанд е незаконнен; защото е избран от незаконно Велико Народно Собраніе“ : ште кажят, можѣ би. Да речѣм, чѣ отистинна така е; ами испѫждванѣто на Батемберга по решѣніѣто на законно ли Велико Народно Собраніе стана? Както хората, които испѫдиха Батемберга, като партія а не като народ, сѫ работили при това испѫдванѣ; защото да ни е мѫчно сега, като виждаме, чѣ като партія, а не като народ работат и хората които, водат борбата на Българиката ни срѣщу Русия и доведоха сегашнія княз Фердинанд? Бива ли, да се забравя от поклонници на великото православіе и на всеправославнія руски цар Евангѣлското: „съ каквато мерка мерете, съ такъвас ште ви мерат“ ? Я, припомнете си: защо и кои воведе наі-напреш инквизиторскія боі по хапсаните, джандармериниците и сокаците у нас; а па защото и кои послѣ си паги от него. Чѣкаіте, чѣкаіте господѣ русомания, можѣ би, ште доіди време, да си извадете ахта и виѣ, (ама макар и да е противно това на гражданската доблѣст): оште е питанѣ, дали нема да се строполясат пак над главата на горката свобода мнозина от станалите веч прецеденти у нас!

Пък и от каде-на каде дѫлнам Великото Народно Собраніе, което избра Фердинанда, било незаконно? За това ли, защото белоцарската Русия не е искала, да го признае за законно? или за това, защото изборите на представителите му сѫ били незаконни? Ако би да е пѫрвото; то сами си се скомпромитират както русоманните, така и Русия, тѫі като според тех от белія руски цар, требадо, да се признават за законни или незаконни; да се удобряват или да не се удобряват не само князовзте на България, ами и Народните и Собранія. Ако пък е второто; то я кажѣте: кои избори за народно собраніе въ цела Европа до сега сѫ станали законно? кои избори за народно собраніе въ нашята България до сега сѫ станали законно? кой можи, да гарантира, чѣ новите избори за бѫдното Велико-Народно Собраніе при един руски комисар или пръ едно русоманско правителство въ България ште станат законно? Представителното управленіе въ една държава само по себе е прехубаво нешто; прехубаво нешто е въ това представително управленіе и изборното начяло, когато не се прави некое различиванѣ между хората въ правото им за избиранѣ; но ела-чѣ при нравственната вишина на онія, които можят.

да вліятъ въ изборите, и при сегашната умствена вишина и икономичѣско тереджѣ на населѣнията, които има да избиратъ народни представители, совсем немислимо е, да се очѣкватъ законни избори въ която и да е страна, и при което и да е правителство. Съ това не искамъ, да кажа, чѣ не трѣба, да дирим законность въ изборите, като не можѣло, да има таквоз нещто при сегашнія хал на хората; не искамъ, да браня беззаконіята, които сѫ ставали и стават въ нашите избори, както за миналите така и за сегашното му, така и за бѫдното му; както за обикновеното му, така и за великото му, така и за всичките му народни събранія. Моята цель бешѣ, сяде да покажа, чѣ не от любов къмъ законността на изборите белоцарската Русия и нашите русомании протестират противъ станалите избори за предишното Велико-Народно Събраніѣ у насъ; а просто за хатъра на хищничѣските белоцарски планове въ България.

„Ама сегашното ни правителство е едикакво-си и едикакво-си“. А я кажѣте, кое правителство у насъ до сега не е било лошю? Кой можи, да кажи, чѣ другото правителство, което ште дойди, (когато и да е, разбира се) нема да бѫде лошю? Имало ли е, или вервате ли, чѣ ште има въ България (при сегашнія икономичѣски, умствен, нравствен и обществен хал на гражданите и) некое правителство, което да се аресва от всичките партіи еднакво? Где сѫ и кои сѫ гаранциите на народа, за добри правителства да имаме? —Многуто ни (!) библіютеки по градовете и селата ли? Богатата ни (!) поне преводна книжнина ли? Университетите ни (!) ли? Многуто ни (!) гимназии ли? Великіи (!) ишлах къмъ прочитанѣ, или великіи (!) умствен интересъ на обште твото ни ли? Голото ни предполаганѣ ли, чѣ сме многу богат, развит, демократичѣн, свободолюбив и учѣноліубив народъ ли? Или голѣмни индивидуализъмъ, голѣмата обществена индиферентност и апатія на вашія бѫлгарин? Или пъкъ това, чѣ немало да има (!) гладни хора у насъ, (разбира се, до като киселите ябълки и киселото вино сѫ по двайсет пари оката; пъкъ и бѫлгаринът е ображгиал, да не изисква повечко нещто, освен винце, кисав и неопечѣн чѣрхлѣб, „сол и пипер“, или фасуль и чюрба от армея (от зелки), гнѫсно и студено свърталище за живеенѣ, гнѫсно и испокѫсано или изпакѫрпено облѣкло, пъкъ и сладъкъ сѫн, пъкъ и усещтавѣ сладост от всичко това поради голѣмото си из-

морванѣ от многу дѫгото си работанѣ като роб през дена)? Нека не забравяме, чѣ каквото му обшеството, такѫво му и народното събранѣ, такѫво му и правителството бива и ште бѫде, когаго и да е и въ когаго и да е страна. Ако има нешто, поради което наі-многу би можили некоі, да осѫждат сегашното правителство; го е за начина, по коіго се е карало освобождаванѣто на България от васалствуванѣто и или от волята на белоцарската Русия. Но евечѣ нашите русомании сѫ **против самото освобождаванѣ**, а не против такѫвзія или инаквія начин на това освобождаванѣ. Както правителството, така и властвуіуштата партія сега, можѣло би, да се осѫждат и за това, дето сметат, чѣ сѫ против свободата на България и всички-не, които искренно не удобряват саде начина на това освобождаванѣ; ами аз, както за това, така и за на половина исказаните ми по-преди работи, така и за други и за други некоі нешта премѫлквам; и моля читателите си, да не ми хващат за кусур, ако би да не се сещат, защо премѫлквам. При все това ште питам още едно: ако наместо сегашното ни правителство бешѣ дошло некое друго правителство, което би подѫржяло сѫщата идея за освобдванѣто на България из под де-фактното и васалствуванѣ на Русия, а сѫще начина на освобождаванѣто би изменило; мислѣте ли, чѣ нема да има веч русомани у нас?! Его защото местото му е, да си кажя, чѣ под думата **русомани** аз разбирам онія българи, които сѫ против самата идея за освободванѣто от де-фактното ни васалствуванѣ на Русия; които сѫ против идеята за освободванѣто ни изпод вечното покровителствуванѣ и вліяніѣ на Русия въ България. За тези, за **сознателните** именно **русомани** аз сѫм казал на едно место, чѣ и кучѣто си не хранат тия съ такѫв хлѣб, съ какѫвто се хранат миліони хора въ белоцарската Русия; а пък претендират, чѣ сѫ наі-великите патріоти, като си мислят, чѣ чрѣз тази сѫщата Русия ште можѣл, да се поправи халът на бѫлгарина, и като сѫ готови, и на наі-опасните междуособія (и на наі-опасните операции) да се изложи България за хатѫра на тази Русия и на това си претендиране. Колкуто за **безсознателните русомани** у нас ште кажи, чѣ нема да им побелѣе и чѣрнии, клисав и неопечѣн хлѣб билѣм, съ когото се хранат; а чѣ достоіни сѫ засожѣляванѣ каго си мислят, чѣ мед и масло ште им потечѣ въ кѫшти, ако би да се курдиса бе-

или руски цар, било чрѣз непосрѣдствената си власт, било чрѣз посрѣдствената си власт (чрѣз властта на русоманите) въ Българія.

Ако смерим белоцарската Русия съ нашите русомании откъм заслужванѣто им за историчѣско осѫждванѣ; то ще видим, чѣ не-може белоцарската Русия, да се оправдава, от колкуто нашите русомании. Каквито пѫклѣни и да сѫ задните цели на Русия спрямо Българія; чрѣз каквито пѫклѣни начини и чялѫми и да се стреми тя, да достигни тези си цели: се пак можи, да се оправдае до негде, тѫй като работи въ името на своите си интереси, разбира се (както тя си ги разбира); ама макар и да не изважда на яве тези си интереси; ама макар тия и да сѫ противни на свободата, на цивилизаціята, на прогреса на бѫлгарскія народ, както и на всичките народи на Балканскія-Полуостров. Ами нашите русомании въ името на чии интереси работат, за вечно да сме бѫдели под покровителството и вліяніѣто на белоцарската Русия? за вечно да сме васалствували на белія руски цар? Въ името на чии интереси, искат, щото вечно да има въ бѫлгарската воіска стотина руски офицери съ един руски военнен министър на чѣло? а не зимат пред очи, чѣ белии руски цар можи, и тех да си ги повика назад тамам тогава, когато наі-ще ни трѣбат нам (както и направи веч съ едните си офицери въ Българія тамам упреш воіната ни съ сѫрбите)? Въ името на чии интереси искат, да се откажѣл бѫлгарскии народ от сегашнината си; ама макар и чрѣз наі-великите жѣртви, и то за хатѫра на некаква си совсем неизвестна бѫднина, скрита и изоставена въ жѣлѣзните рѫце на белія руски цар?—Въ името на интересите на бѫлгарскія народ ли?—Исказаното ми въ тези педесетина страници оставям, да служи за отговор на това питанѣ. Но освен това—защто Русия не отваря или не можи, и въ Гѫрція, и въ Ромѫнія да отваря таквис политичѣски маслаати, каквито отваря и въ нас? Давѫ казват, чѣ и тех тя ги е освободила?—Главно за това, разбира се, защтото нема чрѣз кого; защтото нема у тех русомании. Дето ще се речѣ, у нашята Българика има възможност, да отваря тя таквис маслаати главно за това; защтото има чрѣз кого; защтото има русомании. А как мислѣте, за да поддържѫт признателността ли къмъ Русия, ги има русомание у нас?—Нашии народ можи, да си е вечно признателѣн на Ру-

сия за свободата, която му даде (ама макар и да било не съ чисти цели това и давванѣ) **и без да е русомански той, и без да има русоманни у него**. Нема защо да е чювек против чіувствуванята от признателност на нашія бѫлгарин, ако му се иска нему, да си е признателѣн на Русия. Но недостоіно е за самата признателност към Русия, ако оставим, щото тя (признателността ни) да зависи от русоманщината ни, и именно от белоцарската ни русоманщина. **Где се е чіуло и видело, от признателност да самоубива чювек себе си?** Нима признакът на признателността съ жѣртвите, и великите жѣртви, забелѣжѣте?—А можѣ би, защото го изискват интересите на покровителството ни от Русия, ги има русоманните у нас?—Ние, налѣт да е онова покровителство, цельта на което е, не да закриля, а да захлупва, да натиска и задушва.—А можѣ би, ги има русоманните у нас, защото го изискват интересите на освободванѣто Македонія и на оцелокупванѣто бѫлгарскія народ от страна на Русия?—Ние, тежко и горко на Македонія, ако тя остани, да чѣка, от руското правителство да се освободи: а най-вечѣ слѣд станалите веч събитія въ Бѫлгарія от две години и половина на-сам! За да допусним, чѣ от сега нататък руското правителство ште освободи Македоніята и ште оцелокупи бѫлгарскія народ; то треба, или себе си да припознаем за луди, или руското правителство да го припознаем за лудо, или пък да склоним, за да избеси, да исколи, и очисти тоа от белія свет всички-не бѫлгарски елѣменти, които не съ позволили, или нема да позволяват, щото интересите на бѫлгарскія народ да отиват като жѣртва на слѣпата ни признателност, като жѣртва на хищничѣските планове на белоцарската Русия. А чѣ ниѣ сме луди, а не руското правителство, доказва се от нашѣто жѣланѣ, слѣпо да вервме и слѣпо да се предадем на кѣфа на белоцарската Русия: а чѣ бихме допуснали ниѣ да се исколят, да се избесат и очистат от света всичките непріятни за белія цар елѣменти (ако да беха съ докарали по кѣфа на Русия работите у нас), можи, да се докажи съ доста многу факти; ами аз ште зема най-типичнія от тех, които съм имал случаі, съ ушите си да чіуя и оште през 1886 г. тамам на 9-й Август въ Татар-Пазарджик от един кмет на едно тамошно село, и от срѣдна възраст пък и не некоі ахмак кмет, забелѣжѣте.—„Да ти кажя ли аз теб? Ниѣ бѫл-

гарите до толку многу сме згрешили пред Русия, што то тя има право, да дойди сега тук; а чѣ да нѣ исколи всички ни от девет години на горе; а чѣ послѣ каквото остани живо от девет години на долу, то да остани, да царува и благува въ България на свободата, която ни е дала Русия." Личѣн свидетель на тези думи е бил Ив. Мишяйков, предишний там околийски началник, и некои мои приятели, въ Т.-Пазарджик, на които и още тогава им бех расказал тези типични краіно верноподаничѣски кметовски думи. Изучѣте, Господѣ, по-напреш Русията; отнесете се бе джянам, макар и за време, малку по-критичѣски към белоцарските намеренія за България, било минали, било бѫдни: а чѣ подире отдаваіте се, ако щете, и наі-слѣпо на нея. Свободен е чювек да е лѣковерец или слѣповерец; но когато заправява своята си мушия или съдбините на своята си личност: никогаш обачѣ не му е простено на чювека да е лѣковерец или слѣповерец, когато се наимѣ, да се бори, или когато е работата за съдбините на цел народ. Кажѣте, моля: заштото сте признателни ли, сте русомании; или заштото сте русомании, сте признателни? Евечѣ признателност и русоманія сѫ две различни нешта. Русоманіята не е плод на признателността; и аз вервам, чѣ виѣ сте русомании, не зашгото сте признателни на Русия. Нима от признателност към гѫрците таквиз дълбоки корени бешѣ пуснала гѫркоманіята между бѫлгарите въ всичкія бѫлгарски народ? Не въ признателността ни и не въ интересите ни за освободзанѣ Македоніята, за оцелокупзанѣ бѫлгарскія народ и за вечно покровителствуванѣ, треба, да дирим кореніте на русоманіята у България, а въ своіствената на народа ни **чіужюманія**; и твѫрде жялко, чѣ именно **криворазбраната чіужюманія** у нас бѫлгарите е наі-многу развита! Чѣ това е верно, можи, да се докажи съ многоброіни фактѳ, земени от самія (макар и не сложѣн) живот на бѫлгарина. Чіуддно нешго, чѣ както при бѫлгарскія цар Телѣрих, и още преди 1100 г., е имало между нас бѫлгарите хора, които сѫ работили за въ полза на византиіското вліяніѣ у България; както е имало **византиицоманни** или **гъркоманни** бѫлгари у нас и още въ времето на Кирила, на Симеона, на сина му Петра, на Асена I, и на патріарха Евтимія; както е имало по целата ни България, а и до сега още ги има въ Македонія и въ Тракія бѫлгари-хора, конто

да се борат за въ полза на фанаріотското ни духовно робуванѣ, за въ полза на самото погърчванѣ на бѣлгарскія народ; та сѫ наречѣни и **гъркомании**: сѫщо таквис се явяват сега и онія из между нашите бѫлгари, които се борат за въ полза пъкъ на руското (пак на чіуждо) вліяніѣ у нас, за въ полза на вечното ни васалстствуванѣ (ако не робуванѣ) под Русия! Малку ли бѫлгари е имало и има въ Русия, Ромѫнія и Сѫрбія, които сѫ пригърлали чіужата народност; и не въ името на некакви си културни или космополитски, общечѣловечѣски идеі, а чисто и просто от животински интересъ и от немилѣенѣ за никакво общо благо? Малку ли бѫлгари сме имали, които за голѣма гордост и за голѣмо наслажденѣ сѫ си го имали това, дето сѫ били сеизи по пашинските яхѫри въ Цариградъ?! Малку ли бѫлгари имаме и сега-сега, които за голѣма гордост и за наі-велико си наслажденіѣ го имат това, дето да се здобият съ некакъв-си орденъ, както и това, дето да се поръкуват съ белія цар, или пъкъ съ некоі князь, съ некоі министѫръ или голѣмецъ? и сѫ готови подире, да направат и наі-голѣмите жѣртви, било от некоя си идеіна страна, било от гърба на народа; шіу да не се лишяг от великото си наслажденіѣ да се ръкуват съ него, или да носат орденчѣто на гръдичките си? **Не сѫм против чіужюманілта**; но ела-чѣ у нас сѫ чіужюманни хората за злото чіужо, а не за хубавото чіужо. Искам, да кажя, чѣ не въ интереса на некакви-си прогресивни идеі, не за доброто на бѫлгарскія народ ратуват сега нашите русоманни; а просто, ьиди се, заштото е по жилка (по соі) на нашія бѫлгарин (като нема некоі идеіни интереси и лична иниціятива за тех) **криворазбранната** чіужюманска ревност; та и си се проявила въ него през сегашнія му историчѣски периюд наі-типично въ вид, или въ форма на **русоманія**. Ето защо повторомъ и смело ште кажя, чѣ за злините и неволите, от които тегли Бѫлгарія, и които, можи, да я настигнат поради безочливите белоцарски претендиранѣта за вечно намисаніѣ въ работите и, много повеч осѫдванѣ сѫ нашите русоманни, които поддѫржат тези претендиранѣта, от колкуто белоцарската Русия. Смело го казвам, чѣ когато и да е, ште осѫди историята съществуванѣто и деятелността на нашите русоманни, ако би да станат тия некога предмет за историчѣско оценванѣ.

Казаното ми по повѫрнуванѣто ни назад, по законност-

та или незаконността на изборите у нас, на народните ни събрания, па князовете и правителствата ни, требашѣ, да го искажя, колкуто за да си отбелѣжи чювек, въ какъвъ хаос, въ каква страшна неизвестност залѣгала е и залѣга сега Русия да тикни Българиката ни; а чѣ от там поне да разберем, чѣ не можи, да жѣлае Русия свободата на Македонія и оцелокупванѣто на Бѫлгарскія народ, когато не жѣлае, да припознае правото за сзободно и самостоятелно действуванѣ на самата освободена божѣм България; когато не сѫ прави и темеллни, когато се съ задни цели сѫ всичките и совети и жѣланія за въ самата ни освободена веч Българиика.

А пък исцело по руско-бѫлгарскія ни маслаат прострех се тѫі на дѫлго въ книжка, предназначѣна за совсем друга работа, за това, защото етнографичѣскии маслаат на Македонія яко е свѫрзан съ политичѣскія и; политичѣскии маслаат пък на Македонія е яко свѫрзан съ верните или неверните политичѣски взглядове на самите бѫлгари (били тия освободени веч, или не освободени още) от една страна; а от друга е яко свѫрзан съ федеративнія идеал на Балканскія-Полуостров: а пък ако има некоі измежду Европеіските държяви и различните елѣменти въ Бѫлгарскія народ за напреш, които има да се явѫт за наі-вѫрли противници на Балканската федерація; то тия сѫ: белоцарската Русия и белоцарските русомании бѫлгари. Самата ни слѣпа признателност на Русия, самите ни лъжовни взгляд ове, чѣ политичѣскии идеал на бѫлгарина, требало, да е: да се оцелокупи или да се соединява и да се соединява бѫлгарскии народ; самите ни небежи страхове, чѣ немало да го има бѫлгарскія народ, ако тоі не се оцелокупи, и ако тоі не остани вечно под покровителството и вліяніѣто на Русия; самите ни дембелски и праздни надежди, чѣ руското правителство и Македоніята ни ште освободело некога-си, и народа ни ште оцелокупело—всички-се нешта, прехубаво можи, да разбере чювек, **служят и ште служят една от наі-опасните причини** за по-нататашното робуванѣ на Македонія и една от наі-опасните ни пречки, за да сознаем **възможността и хубавината** на балканската федерація. Ако не можѣм, да се разберем съ тех за свободата на самата Българиика; то как ште можѣм, да се разберем за бѫдната свобода на Македонія? и за требанѣто или нетребанѣто да се оцелокупи Бѫлгарскии народ? А нема ли таквос разберванѣ?

—нема да има и федерація. — А нема ли федерація?—нема да има и свобода за Македонія, нема да има и право разрѣшванѣ етнографичѣскія маслаат въ нея. Ето защто без друго, треба, да се расчьвркват секои едни пъклѣни замисли и сознателни или несознателни пречки за освободванѣто на Македонія и за достигванѣто на федеративнія идеал, този едничкия политичѣски месия на всичките народи или населѣнія на Балканскія-Полуостров (какго и другаде, и другаде). Пък и самото ни политичѣско тереджѣ сега е такъво; штото мъчно можи чювек, въ такъв един разгѣль да игнорира времето, което прекарва народът ни; мъчно можи чювек, совсем да не зачѣкни страшните политичѣски маслаати, които сж надвиснали сега над главата на Българія, а наі-вечѣ когато се говори за бъднія и божѣм по-честит политичѣски хал на Балканскія-Полуостров.

Корсем, аз, не треба. и да се отпирам (извинявам) билѣм за това, дето тъі многу съм се прострел за таквис едни чисто политичѣски маслаати въ книжка по етнографіята. Аз пишя книжка-ва си не до толкус за сжрбите, съ които сме се спречкали по етнографіята въ Македонія, колкуто за нашите българи. Евечѣ македонските жители наричят себе-си „бугари"; а пък неможят, да ти докажат, защто тия си се мислят, чѣ сж българи. Евечѣ и тракиските и мизиските българи си знаят из-стари и оште, чѣ македонските жители сж българи; а пък неможят, да ти докажат, защто ли македонските жители, треба, да ги смета свегът за българія. Историчѣски, или традиціонно-инстиктивно некак-си знае българинът, чѣ македонскиі житель е българин; а не защтото сознава тоі онія нешта, съ помоштта на които би можила, да се определи българската народност на македонскія житель. Е сега, ако таквис едни нешга за македонскія житель не сознават нашите българи; то помислѣте си, колку по-не сознават тия интересите на тоя македонски жигель! Ето защто аз мисля, чѣ ни наі-малку не сжм направил злѣ, дето по краі етнографичѣските интереси на македонските жители, се прострех и по чисто политичѣските им интереси; а наі-вечѣ като въ яка свързка се нахождат помежду си етнографичѣските и политичѣските им интереси; а наі-вечѣ като въ страшна зависимост от верните или неверните политичѣски взглядове на българіте (било въ Мизія, било въ Тракія, било въ Македонія) се нахождат какго

етнографичѣските, така и политичѣските интереси на македонските жители. А чѣ тези мисли сѫ верни, освен от други едни нѣща, доказва се и от самите две или три политичѣски краіности, които владеят сега въ Бѣлгарія, спрямо интереситѣ на македонските жители, и за които (краіности) ще поговоря по-долѣ, когато му дойди мѣстото.

Да си доідем сега къмъ маслаата, когото бехме оставили на 44-та страница отъ книжка-ва ми.

Видехме, чѣ самата идея за равновесіѣто въ Балканскія-Полуостров нема да допусни било на Бѣлгарія, било на Сѫрбія, било на Гѫрція, за да си присоедини нѣкоя от тех Македоніята. Послѣ видехме, чѣ нема да се допусни таквоз нѣщо и от самите политичѣски интереси на Русия, тѫі като въ неіните интереси е, вечно да сме разединени и слаби; та да можи и вечно да се нуждаем от неіното покровителство; тъ да можи, и вечно да има тя възможност, да се намиса въ държавните ни работи: а чѣ по лѣка-лѣка, малку по малку неусетно и за самите нас, и за Европа, да нѫ подчини или пъкъ да нѫ употреби като готова авангвардія за неіните си хищнически планове на Балканскія-Полуостров. Но да се присоедини Македонія къмъ Бѣлгарія, Сѫрбія или Гѫрція, нема да се допусни и от политичѣските интереси на Турція и на Австрія, както видехме, а можѣ би и от политичѣските интереси на другите държави, тѫі като македонскиі политичѣски маслаат е свѫрзан съ самія Источѣн маслаат. Ето защо напразно, напразно си мислим и се надеваме, чѣ ще можѣм, да присоединим къмъ себе си Македоніята. Нека не забравяме, чѣ ако за соединѣто ни съ една Румелія тѫі многу се опреха почти всичките държавици на Балканскія-Полуостров и мовечѣто от великите-държави по Европа; а чѣ и воіна дури ни отвориха сѫрбите; то помислѣте си, колку по-ще се опират тези държави и държавици, ако се осмелим некога, да се соединим и съ Македонія! Но за забелѣзванѣ е, чѣ народнинското оцелокупванѣ на бѫлгарскія народ не се свѫршва саде съ присоединванѣто на Македонія. Ами Помакліъкът? ами неосвободената още половин Тракія, която е сѫщо тѫі съ бѫлгари населѣна? ами Добруджята? ами Пиротското? давѫ и съ тех, треба, да се оцелокупим, щ м хваним, слѣпата да се придѫржяме от идеята на народнинското оцелокупванѣ! Дето ще се ре-

чѣ, сегашното ни троха-княжѣство, треба, едно по едно и съ Турція да си отвори воіна, и съ Ромънія, и съ Сърбія, и съ всичките балкански държави! пък и се да ги побеждава!! а чѣ подире да можѣм, да достигним идеала на пълното ни народнинско оцелокупванѣ! Дето ште се речѣ по краі идеала на народнинското ни оцелокупванѣ, без друго треба, да обгърним и идеала—„**боі**, боі искаме ниѣ“ (ама разбира се на гърба на оногос българин, ръцете на когото сѫ корави, а снагата му е богата съ пот и кърв). А пък това, дето нема да нѫ чѣка нас историчѣското време, което прекарват Европеіските държави (тхі като скоро можѣ би, важни историчѣски събитія има да настѫпат въ Европа), това е друго. Отистинна тежко и горко! срамно и клѣто! на оногос българин, коіто ште бъде накаран от клѣтите си съдбини, да се остави, штото потта и кръвта му да се лѣят за таквис едни народнински (лъжювни и куфи) идеали, едничката или краіната цель на които е: глад и мор, джѣлятлък (тиранія) и плач, омраза и гоненіѣ, невежѣство и мракобесіѣ!

Местото му е, да се кажи, чѣ откъм политичѣските си взглядове българскиі народ, можи, да се раздели на три: едни („русоманните“), които не мислят, друго-ячѣ да се освободи Макѣдонія, да се оцелокупи, да съштествува и да благува българскиі народ на света, освен чрѣз Русия (и ѣа Русия!)! други („всеможливците“), които не мислят, друго-ячѣ да се освободи Макѣдонія, да се оцелокупи, да съштествува и да благува българскиі народ, освен чрѣз великата (!) сила на 4 — 5 миліюннія български народ! а пък третите (наі-многуто) сѫ онія, които поради простотията си или поради саможивството си немат никакви политичѣски взглядове, или и ако да имат некакви-си; то безсознателно или саде за пред хора ги имат. От своя страна аз смело го казвам, чѣ нема да се освободи Макѣдоніята, нема да се оцелокупи българскиі народ, а нема и да благува тоі, ако би да останат тези немта на споменати-не три политичѣски краіности; но нали залъгват, нали замаіват макѣдонските жители, или българина вообште, и ги отбиват съ това от да дират некоі друг начин, за да си се здобият съ свобода, съ мир, съ всестраннен напредък, пък и да си осигорѫт тази свобода, този мир и този напредък? Признавам, чѣ има и (искліучѣнія) по-други хора въ нашія на-

род, чрѣз идеіте на които отистинна на наі-сигурни темели би можили, да се турят свободата, морът и прогресът на бѫлгарина; ами ела-чѣ тия сѫ твѫрде малку, не съставляват сила, **пък им липсува и иниціятивтаа**, това твѫрде необходимо качѣство за като тех хора. Аз сѫм твѫрдо уверен, чѣ така си сѫ работите у нас; но ако би и светът да ги признае за таквис: то я кажѣте, моля, имаме ли лице, да се хвалим пред света, чѣ ниѣ бѫлгарите изучили сме ги и сознаваме, кои сѫ интересите на македонските жители, и **защто ли бѫлгаринът е бѫлгарин?** При тези нешта ште забелѣжя още едно. Чіудна работа, чѣ хората от пѫрвите две политичѣски краіности у нас до толкус многу си удисят откъм политичѣските си идеали; што-то смело, смело, можи, да се кажи, чѣ съставяват и ризикова-та (роковим образом) съставяват един лагѣр; ама макар и да не си го сознават това! Евечѣ както „русоманните", така и „всеможливците" един идеал имат — въ съединенѣто, въ Сан-Стефанска България, въ оцелокупванѣто на бѫлгарскія народ, мислят, чѣ се нахожда политичѣскии идеал на бѫлгарина! А различяват се саде въ политичѣските си взглядове или въ начина, по който, требало, да се достигни и да се осигори този им общ идеал, тѫі като „всеможливците" мислят, това да стане чрѣз великите (!) сили на бѫлгарина, а пък „русоманните" — чрѣз Русия. За до колку сѫ верни и прави политичѣскии идеал, политичѣските взглядове и политичѣските чіувствованія на „русоманните" у нас, за сега доста на пространно се искавах, мисля. Аз се искавах горе-долѣ, за до колку сѫ верни и прави политичѣскии идеал, политичѣските взглядове и политичѣските чіувствованія и на „всеможливците" у нас; ами ако треба, според некоі още нешто да се кажи; то това за сега го оставам на читателя си, да го размисли и кажи, тѫі като „мен умът ми се вѫрти". Още едно саде ште кажя въ този разгѣль, чѣ не треба, да се замаіваме от силата, която показал бѫлгарскии народ въ Румелииското соединенѣ и въ воіната си съ сѫрбите; както не треба, да се замаіваме и от многу-пріятното (и лстителното) за нас решяванѣ според некоі важнія за културното ни сознанѣ маслат—„**коя ли е онази сила, благодареніе на която е можила, да устоі Българиката ни през тези две години и половина, а наі-вечѣ през послѣдна-са година и половина въ твѫрде теж-**

ката си борба съ белоцарската Русия отвжи и отвжтре?"

Колкуто за мирното раздельванѣ Макѣдонія между гѫрци, сѫрби и бѫлгари, спроти както си мислят некоі, това още по-нема да го бѫде според мене; защото нема потребната за таквос нешто политичѣска нравствена вишина у онія, които ще я раздельват. Ако за едно Брегово таквос голѣмо спречкванѣ произлѣзна между бѫлгарите и сѫрбите; то помислѣте си, колку по-голѣмо спречкванѣ ще произлѣзни между гѫрците, бѫлгарите и сѫрбите, ако би да се докара некогаш, да си я раздельват помежду си Макѣдонията. Но таквос едно раздельванѣ е невъзможно и поради жизнените интереси на самата Турція. Нима Турція съ згѫрнати ръце ще стоі и сеир ще прави, когато балканските народи ще раздельват помежду си Макѣдонията? Ами Албанія и Ипир дали пак на Турція ще принадлѣжѫт? или какво ще стани съ Албанія и Ипир слѣд таквос едно немислимо раздельванѣ Макѣдонията между Гѫрція, Сѫрбія и Бѫлгарія? Ще принадлѣжѫт ли тия пак на Турція? Евечѣ Макѣдонія стоі тамам напреки пѫтя за Албанія и Ипир. Ето защо, и да можи, да стани таквос едно раздельванѣ на Макѣдонията; самии **Ипиро-Албанскии политичѣскя маслаат** на Балканскія-Полуостров нема да допусни това. Ами Австрія и Русия туку-тѫі ли мирни ще стоят? нема ли да пречят? нема ли да се опират, било съ дипломатичѣските си интрити, било съ явна сила срѣщу таквос едно мирно раздельванѣ на Макѣдонія?

Като е невъзможно ни едното, ни другото, ни третото: или по-право да кажя, като е невъзможно, ни да се раздели Макѣдонія помежду Бѫлгарія, Сѫрбія и Гѫрція; ни да се присоедини исцело къмъ некоя от тех; ни да се освободи съ военна сила, било от страна на Русия, според както си мислят русоманните, било от страна на Бѫлгаріката ни, според както си мислят онія из между нашите, които въ народнинското соединенѣ, въ пространните дѫржавни граници и въ вечнія боі на бѫлгарскія народ намират политичѣскія му идеал: тогас, **треба ли, вечно да стоі** Макѣдонія без свобода, без никакви политичѣски права, както е сега под турците? треба ли, вечно да служи тя за причина и за земліште на ризиковія народнински и политичѣски антагонизъм между гѫрцкія, сѫрбскія и бѫлгарскія народ? треба ли, сознателно да се ос-

тавя, щото вечно да служи Македонія за една от най-главните прегради на спасителната за балканските народи балканска федерація? Тези неща сѫ до толкус очѣвидни; щото отистинна за чіуденѣ ште бѫде, ако не се разбереш по-скоричко и от когото по-треба, чѣ **присоединванѣто ка Македонія къмъ Българія, или къмъ Сѫрбія, или къмъ Гѫрція, както и предполагаемото раздѣлванѣ на Македонія между Българія, Сѫрбія и Гѫрція сѫ яко свѫрзани съ самія источенъ маслаат.** Македонія е най-даваллията (спорната) страна на Балканскія-Полуостров. Македонскии политичѣски маслаат според мене е тхі мѫчѣи за балканските държявици, както е мѫчѣн и Источнии маслаат пък за Европеіските държяви. Ето защо както Источнии маслаат най-справедливо и най-безопасно за интересите на всичките държяви и държявици, можи, да се реши чрѣз направванѣто една **Источна федерація**, съ Турція наедно обачѣ; така и за Македонскія политичѣски маслаат най-възможното и най-справедливото решѣніѣ е, да се направи от Македонія едно отделно политичѣско цело на Балканскія-Полуостров. Коі както ште нека кажи; ама освен по този начин, не ми сечи мои умът, по друг начин да можи, да се освободи Македонія-та. А пък знаем, чѣ таквозито освободванѣ на Македонія остави-чѣ не уврежда интересите ни на едно от различните населѣнія въ Македонія; ами не уврежда интересите и ни на едни от различните балкански народи. Та не саде не уврежда, ами и твѫрде добре ште бѫде и за гѫрци, и за сѫрби, и за бѫлгари, и за турци, и за всичките народни елѣменти, които ги има въ Македонія според претенциите на секоі едни от балканските народи отделно. И наистинна, ако македонските жители сѫ гѫрци, според както си мислят гѫрцките патріоти; то тогава ште бѫде добре, ште се речѣ, пак на гѫрцките населѣнія въ Македонія и вообште на гѫрцкія народ: ако македонските жители сѫ сѫрби, според както си мислят сѫрбските патріоти; то тогава ште бѫде добре, ште се речѣ, пак на сѫрбските населѣнія въ Македонія и вообште на сѫрбскія народ: ако пък македонските жители сѫ бѫлгари, според както си мислят бѫлгарите; то тогава ште бѫде добре, ште се речѣ, пак на бѫлгарските населѣнія въ Македонія и вообште на бѫлгарскія народ. Освен това, таквозито освободванѣ на Македонія, или таквозито решяванѣ политическія маслаат

на Македонія ште бѫде, както и другаде съм го казвал, въ интереса и на самата федерація на Балканскія-Полуостров, тъй като чист ште им бѫде тогава пѫтът, по които, треба, да вървѫт, за да се соединѫт въ една федерація гѫрцкии, сѫрбскии и бѫлгарскии народ. А чѣ не саде от любов къмъ свободата, не саде от любов къмъ братята си въ Македонія, ами и от любов къмъ самата федерація (тъй като от нея зависи и самото им политичѣско сѫществуванѣ) необходимо е, да се земат за такѫвото освободванѣ на Македонія гѫрцкии, сѫрбскии и бѫлгарскии народ.

Тъй като е работата, твѫрде умно и практично ште бѫде, ако бѫлгарите, сѫрбите и гѫрците се убедеха и задружно сетне налѣгнеха на Турція, за да се убеди и тя, чѣ тъй или инак, когато и да е, треба, да се даде (и не можи, да не се даде) свобода на Македонія. Турцките умни и патріюти хора добре, треба, да си знаят, чѣ освободванѣто на македонските населѣнія се изисква и настоятелно ште се изисква за напреш не саде от интересите на мезни населѣнія, не саде от природните народнински симпатии къмъ тех на гѫрцкія, сѫрбскія и бѫлгарскія народ; ами и от самія ни XIX век на свободата, или по-добре да кажя — освободванѣто на македонските населѣнія се изисква и ште се изисква от самія дух на времето, пък и от самата федерація на Балканскія-Полуостров. Тежко и горко им на турците! ако си мислят, и за напреш да задѫржват от пропадванѣ турската държава по сѫществена чяла, по които съм я задѫржвали и до сега. При все това, аз не вервам, туку-тъй скоро и лѣсно да се убедѫт турците на това. Ето защо наи-възможното нешто за сега, което, треба, да се иска, и треба, да направи Турція, то е: **да се даде на Македонія поне една таквоз автономно управлѣнѣ, каквото се предвижда от самія Бер. трантат**; а чѣ подире, като се убеди още повечѣ Турція, белким ште склони и самичка тя, да се направи от Македонія едно совсем отделно политичѣско цело, което като совсем отделна политичѣска единица да можи, да влѣзни въ бѫдната федерація на Балканскія-Полуостров. Ако хищничѣскии патріютизъм и рутинните предразсѫдъци за, въ какво се состои благоденствіѣто на един народ, беха по-малку распространени между балканските народи; то без друго би се зели сега тия, да работат задружно за постъпенното направванѣ от Македонія едно отделно политичѣско

цело, както се спомена по-горе. Чіудно ште бѫде, ако между турците не се намерат таквис умни и истински хора, които да разберѫт, чѣ **бѫдninата на турската държава не се състои въ това, дето да владат Македонія** пък и тираничѣски да я владат, както сега! Ако не от друго; то барем от горчивія си историчѣски опит, който имат веч, барем от свободолюбивите начяла на времето, въ което живеем, требало би, да се убеджт патріютите турци, чѣ колкуто по-тираничѣски, и колкуто по-за дълго време искат, да владат Македонія; толкус по се доближават към политичѣското си совсемшно затрившанѣ от Европа, а можѣ би, и от Азія. Нима джянам турците умни и патріюти хора не забелѣзват, чѣ от ден на ден се повечѣ и повечѣ пропада техната държава и, чѣ съ досегашната си противосвободна политика спрямо подвластните си населѣнія, тія нема да спасѫт държавата си? Нима джянам турците умни и патріюти хора не забелѣзват, чѣ Македонскій (както и Ипиро-Албанскій) политичѣски маслаат е една опасна рана за турската държава? Нека не забравят турците патріюти хора, чѣ техната държава, поне въ Европа, се застрашява от послѣдната си катастрофа; а пък послѣдната катастрофа секогаш бива наі-грозна и наі-опасна. Ризикова, ризикова погрешка е от страна на турците това, дето не искат, да разберѫт, чѣ наі-спасителното срѣдство за непропадванѣто и за бѫдninата на турцката държава въ Европа, както и въ Азія, се состои не въ владанѣто, а именно въ давванѣто на Македонія (както и на Ипиро-Албанско) политичѣски права, именно въ направванѣто по едно отделно политичѣско цело от тех, именно въ направванѣто една федерація на Балканскія-Полуостров. Евечѣ самата федерація, или самата необходимост от една федерація на Балканскія-Полуостров можи, да служи за наі-здрава гаранція на турците, ако да се страхуват, да не би да бѫдат изложени подире, от балканските народи, които лапгѫтза Македонія. Нима джянам турците умни и патріюти хора не можят, да разберѫт, чѣ наі-природните техни съіузници сѫ и ште бѫдат за напреш балканските народи и различните населѣнія въ Македонія и Ипиро-Албанско? Важна историчѣска роль би можила, да играе сега Турція; важни заслуги на свободата и на прогреса би можила, да принесе сега Турція, ако да сознаваше тя на пълно голѣмата необходимост (поне за са-

мото неіно съществуванѣ) от това, дето да се направи една федерація от балканските народи и едно отделно политичѣско цело от Македонія и Ипиро-Албанско. Ако Турція се земи сега, от една страна за федерацията да работи; а пък от друга за пълна свобода на Македонія да се даде; но на таквос темели, штото едно отделно политичѣско цело да стани от нея за напреш; то смело, можи, да се кажи, чѣ наі-главната опасност за съществуванѣто на турската държява въ Балканскія-Полуостров се премахва веч. Искам, да кажя, чѣ въ наі-жизненните интереси на самата Турція е, да се даде пълна свобода на Македонія (както и на Ипиро-Албанско). Направно турцките умни и патріоти хора не обърштат по-серіозно вниманіѣ **на интереситѣ** на македонските населѣнія, на **този великия жизнен закон въ живота на хората**. На праѵно турците не размисліуват малку, чѣ възможно е, тѣі добрѣ да се поставят македонските населѣнія откъм икономичѣска, обштествена и политичѣзка страна; штото самички тия да не жѣлаят, да се при соединѣт подире ни към Гърція, ни към Сърбія, ни към Българія. Представете си, чѣ въ Македонія има многу по-голѣма свобода, по-добър мир, и по-добър поминък или икономичѣски живот, от колкуто въ самата Гърція, въ самата Сърбія и въ самата Българія; мислѣте ли, чѣ и тогава македонските населѣнія ште искат, да се присоединят към Гърція. Сърбія или Българія само и само за хатъра на куфата идея за некакво-си народнинско оцелокупванѣ? а наі-вечѣ като виждат, чѣ асла и невъзможно е, да се оцелокупат съ народа си; а наі-вечѣ ако добрин живот на македонските населѣнія се осигори и се гарантира от самото соединенѣ на балканските народи въ една федерація?

Обачѣ за да можят, да се достигнат всички-се нешта по политичѣскія маслаат на Македонія, бездруго, треба, по-напреш да се сознае от балканските народи голѣмата необходимост от политичѣското им здружванѣ, голѣмата необходимост от една федерація на Балканскія-Полуостров. Както правото разрѣшванѣ на етнографичѣскія маслаат въ Македонія зависи от правите взглядове за политичѣскія маслаат; така и правото разрѣшванѣ политичѣскія маслаат на Македонія пък зависи от сознаваѣто необходимостта или от правите взглядове за една федерація на Балканскія-Полуостров. Ето защто, треба, да кажя, нешто си

по-цѣлно, по-опредѣлно за тази федерація и тук въ книжка-ва си; при всичко-чѣ и на други места съмъ поговорвал за нея. Искам, да кажя, чѣ от самата работа на книжкава ми се изисква, да кажя нещто и за самата федерація на Балканскія-Полуостров; а наі-вечѣ като тамам му е времето сега, и за по този маслаат да се говори и говори и говори.

Според мене (както и според мнозина други, разбира се веч то) федерація въ пълнія смисъл на думата сега за сега на Балканскія-Полуостров да стани, не можи. Наі-хубавото нещто, което можи и бездруго треба, да стани за сега между балканските народи, ако тия милѣят поне за своето си политичѣско сѫществуваніѣ, то е: **да се направи едно политичѣско здружванѣ между Гърція, Сърбія, Ромънія, България и Турція**, цѣлта на което да е двоіна—една, за да се опрат задружно сега за сега срѣщту политичѣската краіна опасност, която ги застрашява от вънъ, от страна на Великите-държави; и друга цѣл, за да служи като причина и темель на бѫдната федерація, която треба, да стани между тех, ако тия милѣят за своята-си свобода, мир и прогрес от къмъ секоя една страна. Федерацията на Балканскія-Полуостров сега наі-напреш, треба, да почни **от един прост отбранителѣн съіуз**; и то между три или две балкански държави наі-напреш, или между толкус балкански държави за сега, между колкуто е възможно. Освен **невежѣствэнното несознаванѣ** интересите си от страна на балканските народи и освен модния хищничѣски патріотизъм, който господарува сега въ тех, както и по цѣлія свет, и главното своіство на когото е, да пречи на цивилизаціята и на прогреса, пък и да изедва наі-подирѣ и самія оногос, който се е придържкял от него; освен тези нещта, решително никакви други мъчнотии нема за достигванѣто на едно таквоз нещто. Коя е онази Велика-Държава, а наі-вечѣ при сегашното настроеніѣ на Европеіските държави, която би отворила и воіна лури само и само за това—ако стани сега един прост отбранителѣн съіуз между Сърбія, Ромънія и България, или между Турція и България, или пък между Сърбія и България от наі-напреш? Евечѣ нема некоі такъв трактат, въ когото да се забранява на балканските държави, да влизат въ съіуз по между си. Наистинна на станалія съіуз преди две години, слѣд сърбско-бълтарската воіна между

Турція и България се въспротиви великата **православна** Русия (ама макар **въ евангѣліѣто на православіѣто** и да се препоржчват съюзите, мирът и любовта между хората **безъ разлика на вера или народност**, а не воінте, омразата и тираніята от които се придържя Русия при всичкото си свое само на лице православіѣ); но Турція и България отстжпиха тогава от мерама си за направванѣто един отбранителѣн съюз помежду си, не защото им бешѣ страх, чѣ ште им отвори Русия воіна; а просто защото се надеваха, чѣ бельким по-скоро и по-лѣсно ште се угаложят работите, като задоволят тази най-ненаситна и най-немирна сега въ цел свет белоцарка-държава—Русия.

Тъі като съ работите, смело, можи, да се кажи, чѣ никогаш нема да им проети историята на добрите гжрци, сжрби, ромжни, бжлгари и Турци, ако тия не се помжчят, като сознават необходимостта му, поне един отбранителѣн съюз за сега да стани между некоі от гореспоменатите балкански народи. А пъкъ колкуто за бждната необходима и въ пжлнія смисъл на думата федерація за сега аз не смея да кажя повечко нещто.

Бждната федерація на Балканскія-Полуостров, треба, да се состои з пжрв пжт от вия политичѣски целишта или остави: **1) от Макѣдонія, 2) от Ипиро-Албанія, 3) от Европеіска-Турція, 4) от Цжрна-Гора, 5) от Ромжнія, 6) от Сжрбія, 7) от България и 8) от Гжрція,** като се прогласи въ сжщото време тя **за неітралнз Балканска федерація.**

При онова, което казах веч по Макѣдонія за, като как треба, да се постави тя спрямо федерацията и спрямо оніи балкански народи, които ламтжт за нея (за Макѣдонія), ште кажя и оште воа, чѣ Макѣдонія има пжлно право, да состабява отделно политичѣско целиште, което да влиза като отделѣн остав въ бждната федерація. Евечѣ въ Макѣдонія съ сегашните и граници — между Доспатите, Егѣіското-море, Гжрція, Ипиро-Албанія, Сжрбія и България; въ таквас една Макѣдонія ни един от народнинскиte елѣменти въ нея, нема да има таквос голѣмо болшинство, което силно да преобладава над другите. Пжлната лична свобода на секоі един жител и свободни федеративен съюз на различните населѣнія въ Макѣдонія треба, да служжт за главнія темель, върху когото, треба, да се опира

Македонія, като отделно политичѣско це ло. Нека не забравяме, чѣ въ сегашната политичѣската Македонія (съ таквис едни граници, каквито се споменаха по-горе, и съ таквос едно политичѣско тереджѣ, каквото на многу места въ книжка ва ми се описа) има всичките задатки, за едча бамбашка Источна Швеіцарія да стани, като влиза въ сѫщото време и за отделѣн састав въ Балканската федерація пък. Освен това, при една Македонія съ таквис едни граници ни един от околните Балкански народи не ште има тогава и право, да претендира, за да я завладва, като братска божѣм страна.

Ипиро-Албанія, треба, да составява отделно политичѣско целиште пѫрвен за това, заштото и Албанскии (арунатите и гѣгите) народ има пълно право, да си живее самостоятелѣн политичѣски живот; а второ за това, заштото штом се состави от Македонія едно отделно политичѣско цело; то за Албанскія народ не оставя друго, освен и тоі да си состави едно отделно самостоятелно политичѣско цело. На Турція да се остави, не можи; на Италія или на Ав трія да се остави, още по-не можи. Евечѣ по начяло от всичките Балкански народи се пріѣма, штото нити Русия, нити Австрія, нити Италія, нити друга некоя дѫржава да тури крак въ Балканскія-Полуостров; нити Турція да владее въ Балканскія-Полуостров така, както до сега е владеела; нити пък балканските народи да сѫштествуват подвластни или под чіужю вліяніѣ и разединени така, както до сега сѫ сѫштествували. Нема да се простирам аз сега повечко по политичѣскія маслаат на Алб нскія народ. Единчкото, което ште кажя още, е: чѣ Албанскии народ е свободоліубив, чѣстен и буден народ; чѣ от Албанскія народ доста и доста видни личности сѫ излѣзли и сега-сега има: а чѣ совсем неправо е, съ презрѣніѣ или дикатсѫз да се отнася чювек към него при разглѣдванѣто съдбините на Балканскія-Полуостров.

Наі-голѣмите мъчнотии, които има да срѣшнел Балканската федерація, ште бѫдат поради Турція. Сложѣн е маслаатът за влѣзванѣто на Турція, като отделѣн састав въ Балканската федерація. Нема да говора аз на длъго и широко по този маслаат; при всичко-чѣ можѣло би и требало би. — Главната мъчнотия въ този маслаат е от страна на самія турски народ; и еве заштo. Като бел ден е явно яеч, чѣ нема да я бѫде Турція, ако Русия тури крак въ Бъл-

гарія, или ако Австрія тури крак въ Македонія. Въ наі-жизненія интерес на самата Турція е, штото никоя Велика-държава да не туря крак въ Балканскія-Полуостров. Но за да не тури крак нпр. Русия въ България, треба, тя (България) да е силна; а можи ли тя, да бѫде силна, или дълго време да продължява борбата срѣщу Русия съ своіте си сили саде? Треба, да има некоі съіузници България; а чѣ тогава да можи, чяк до краі да устоі въ борбата си срѣщу Русия. На помоштта от страна на Великите-държави България не можи, и не треба, слѣпата да се изоставя. Каква прокопція е видела турската държава от това, дето слѣпата се бешѣ изоставила на помоштта на Великите-държави до руско-турската воіна? Работата е, чѣ при един по-голѣм зор отрекли би се Великите-държави, от да помагат на България. Ште се речѣ, въ други сили негде, треба, да дири България необходимата си помошт, или необходимите си и наі-сигурни съіузници. А таквие сили сѫ, и треба, да сѫ, Турція и балканските държави, но сдружѣни заедно. Никогаш, и при наі-краіния зор не би се отрекли тия, от да помагат на България; штом сознават, чѣ самото техно политичѣско сѫштествуваніѣ зависи от сѫштествуваніѣто на България. Друго нешто е, да има чювек съіузници, които го бранат за хатѫра на самото си свое сѫштествуваніѣ; а друго нешто е, да има чювек съіузници, които го бранатза хатѫра на некоі по-згоднички си интереси. Интерес от интерес има разлика. Интересът, за хлѣб да си намери един сиромах, е едно нешто; а пък интересът, за и баклава да си намерел един богаташ, е совсем друго. Ште се речѣ, турците, треба, да бранат нпр. България просто от страх, за да не пропаднат и тия самички слѣд пропадваніѣто на България.

Сѫшто тхі от страх, за да не пропаднат и самички тия отпослѣ, турците, треба, да се грижят, да се намери некоі начин, штото никогаш да не можи, да испадни Македонія и Ипиро-Албанія въ ръцете на некоя чіужя държава (била тя Велика, или Балканска държава). Но евечѣ този начин не можи, да бѫде друг, освен самички турците да направат от Македонія и Ипиро-Албанія по едно отделно и самостоятелно политичѣско цело. Многу по-въ интереса на Турція е, Македонія и Ипиро-Албанія да составяват по едно отделно политичѣско цело. Тогава многу по-мѫчно ште можи, некоя чіужя държава да тури рѫка

на тех; тогава за хатъра на своето си съштествуваніѣ самите тия (Македонія и Епиро-Албанія) ште и бѫдат наі-сигурни съіузници; тогава ште можи, и равновесіѣто на балканските държави да се запази, и федераціята многу полѣсно да се достигни, пък и самиі съіуз между сегашните балкански държави многу по-искрен и по-сигурен да бѫде. И жално, и срамно, ако не се сознае от когото треба, чѣ наі-природните съіузници на Турція за напреш ште и бѫдат, и треба, да и бѫдат, балканските държави на бѫдната федерація въ Балканскія-Полуостров.

Е сега, ште можят ли турците, да сознаят всичките си интереси и необходимости; та да се решіѫт подире, да дадѫт на Македонія свобода, или да направат от Македонія и Епиро-Албанія по едно отделно политичѣско цело? та да се решіѫт подире, да се сдружят политичѣски, или да направат една федерація съ необходимите и сегашни и бѫдни държавици на Балканскія-Полуостров? Нешто и дума, чѣ както поради историчѣските си традиціи, така и поради фанатизма си, така и поради чисто икономичѣски причини, така и поради други некоі нешта, мѫчно ште можят турците, да сознаят и да осьштествѫт нависналіте, като „Дамоклов меч", над главата им необходимости. Жално, дето, по каквито и да било причини там, не можят, да сознаят турците, чѣ ако не пріѣмат сега, своеволно и за доброто на наі жизнените си интереси да отстѫпат Македонія и Епиро-Албанія, за да се направи от тех по едно отделно политичѣско цело: то бездруго ште доіди време, и скоро, можѣ би, ште бѫде то, когато пък за вреда на наі-жизнените им интереси и на сила ште им ги отнемат тех. Жално сѫщо тѫі, дето турците не можят, да сознаят, чѣ без помошта на балканските държави, или без федерація не ште можи Турція, да запази и сама себе си, а камо ли Македонія и Епиро-Албанія. А пък за да има федерація, без друго, треба, да направат турците по едно отделно и самостоятелно политичѣско цело от Македонія и Епиро-Албанія. Ште склони ли сега Турція, за да можи, да запази поне сама себе си, своеволно да се отречѣ от тези две области; а наі-вечѣ като знае, чѣ и тѫі-и тѫі ште и ги отнемат некога? То се знае, чѣ Европеіска-Турція тогава ште остани мѫнинка, съ Цариград, Южната половина на Тракія и Доспатските планини сѫде; но какво санким от това?

когато знаіно е, като две и две — чѣтири, чѣ не Македонія и не Ипиро-Албанія гарантират сега съштествуваніѣто и бѫднината на турската държява въ Европа? Коі, треба, да е сега политичѣскии идеал на турскія народ? Дали и за напреш политичѣскии идеал на турскія народ, треба, да е пак такѫв, какѫвто е бил преди 500, преди 200, преди 50, или преди 15 години? Разбира се, на умните и нехиштничѣските патріюти турци остава, да мислят и отговарят на тези и други таквис питанія.

Друга главна мъчнотия въ маслаата за влѣзванѣто на Турція като отделѣн састав въ бѫдната федерація на Балканскія-Полуостров е от страна на балканските държави. Нѣ ште и дума, чѣ твѫрде мъчно е за балканските **христіянски** народи, да разберѫт, чѣ възможно е, да станат съіузници; чѣ възможно е, да направат федерація съ турскія народ, коіто толкус стотини години е джѣлятувал над тех. Послѣ, въ света (а чѣ и въ Балканските народи) составила се е едка идея, чѣ Турція приличяла на болѣн чювек, чѣ Турція бездруго ште се распаднела, и други таквис. Освен това, балканските народи (но причини, които аз нема да ги расправям тук) глѣдат на турскія народ като на варварски, като на долна работа от къмъ умствена страна; съ презрѣніѣ маі се отнасят къмъ него; и надуто-гордо, като чѣ коі-знае каква висока работа сѫ тия, гнѫсат се и насмѣшливо изглѣдват чювека, когато им кажи, чѣ **възможно е**, турскии народ да влѣзни въ бѫдната Балканска-федерація. За да се достигни федерацията на Балканскія-Полуостров, бездруго треба, да се оборат и искоренѫт от балканските народи не само тези, ами и други и други таквис предубежденія спрямо турскія народ. Немам нити време, нити место сега, да разглѣдвам тези нешта; ште кажя саде, чѣ, колкуто за себе си, аз ни наі-малку не се придѫржям от оная хиштничѣска идея, чѣ требало, да се испѫдат турците от Европа; ни наі-малку не се придѫржям от оная глупа идея, чѣ турскія народ не го бивало за прогрес; и ни наі-малку не се придѫржям от онова надуто самомнѣніѣ, чѣ турскии народ, земен исцело, стоел по-долѣ от балканските народи, било откъм нравствена, било откъм умствена, било откъм обштествена страна. Прогресът, когото сѫ показали арапите въ Азія, Африка и Испанія, ама макар и да сѫ били от турската вера; прогресът, когото сѫ показали въ раз-

лични времена и въ различни страни различни язичѣски народи, прехубаво ни доказва, чѣ и турскиі народ можи, да стани единъ отъ прогресивните народи въ Европа, стига саде добрите му хора да се воодушѣвяват отъ наі-свободолюбивите, наі-чювештинските и наі-просветителните начяла въ своята си деятелност. У турскія народъ има и таквіс общечѣловечѣски симпатични чѣрти, и таквіс прекрасни общественіи чѣрти; штото смело можи, да се кажи, чѣ и самите балкански народи можили би, да му поревнуват. Колкуто за ума на турскія народъ, аз оставам, самото богатство на простонароднія турски езикъ да отговаря. Корсемъ, и да не е такъвъ, и да не е достоенъ, за въ федерацілта да влѣзни турскиі народъ, самите балкански народи, треба, да му спомогнат, за да стани такъвъ; и еве защто.

Каза се преди, чѣ България, чѣ балканските народи били необходими за съштествуванѣто на Турція; но евечѣ и Турція е необходима за съштествуванѣто на България, на балканските народи пък. Каза се, никогаш не можи, да се предположи, чѣ ште я бъде Турція; штом България, или Сърбія, или Македонія испадни въ ръцете на некоя Велика-държава; но съшто тъі никогаш не можи, да се предположи, чѣ и балканските народи ште ги бъде, като отделни самостоятелни единици, ако цела Турція испадни въ ръцете на некоя Велика-държава, или ако Цариградъ испадни въ ръцете на Русія, или ако Македонія саде испадни въ ръцете на Австрія. Освенъ това, Турція е необходима и за самата федерація на Балканскія-Полуостровъ, ако би да стани тя некогаш. Каза се, нема да я бъде Турція, ако тя не влѣзни въ федерацілта на Балканскія-Полуостровъ; но и федерацілта нема да я бъде, ако Турція, или Цариградъ, или Македонія испадни въ ръцете на некоя Велика-държава. А пъкъ да пріѣмемъ, спроти както мислят некоі, чѣ федерацілта между гърци, българи, сърби и романи ште можи, да завлада всичката Турція или поне Европеіска-Турція заедно съ Цариградъ, това е совсемъ невъзможно. Нити Турція ште се покори на федерацілта тъі лѣсно, както, можѣ би, се предполага отъ тези некоі, а наі-вечѣ като се состои тя и отъ Азіятска-Турція; нити Русія и другите Велики-държави ште допуснат това; нити федерацілта ште можи, да преглътни такъвъ голѣмъ комат (каквото громадно е турското населѣніѣ въ Цариградъ и Азіятска-Турція); нити пъкъ самата федерація ште я има (и да завла-

да билѣм Турціята), щтом тя си покажи рогата за таквиз едни хищничѣски щтахи. Ето защо смело можи да се кажи, чѣ както федерацията е необходима за същтествуванѣто на Турція и на секоя една от балканските държави; така и Турція е необходима за същтествуванѣто не само на секоя една от балканските държави отделно, ами и за цялата федерація. По-инак казано—**нема ли федерація на Балкански-Полуостров? — нема да има и балкански държави; — а нема ли Турція? — нема да има и федерація на Балкански-Полуостров.** Важѣн е маслаатът — дали без Турція ще можи федерацията, и по-лѣсно да се достигни, пък и многу по-лѣсно да се запази. Но още по-важѣн ми се вижда вой маслаат: дали ще се яви потребната воля у балканските народи, за да разглѣдат тоя маслаат; когато у тех не се е явила воля още, за да разглѣдат и решѣт маслаата за една федерація поне между Сърбія, Ромънія и Българія!

Има и други мъчнотии, съ които е свързан маслаатът за влѣзванѣто на Турція като отделѣн састав въ бѫдната балканска федерація: ами аз ги оставам за сега тех, като си мисля, чѣ лѣсно ще бѫде, да се премахнат тия отпослѣ, щтом се премахнат главните мъчнотии, за които се говори веч.

За влѣзванѣто на Цѫрна-Гора като отделѣн састав въ Балканската федерація ще кажя све щто. Не можи, да се кажи и за Цѫрна-Гора, както се каза за Турція, чѣ нема да я има федерацията, нема да ги има и балканските държави, ако би да не влѣзни и Цѫрна-Гора въ федерацията, или ако би да я нема на света и Цѫрна-Гора. Саде въ името на прогреса, а не и въ името на същтествуванѣто и, треба, да се иска, за да влѣзни и Цѫрна-Гора като отделѣн састав въ бѫдната федерація. Отистинна, совсем слѣпо е предадена Цѫрна-Гора на белоцарската воля; отистинна, по причина на тази си преданност, можѣ би, и никакъв прогрес не е направила Цѫрна-Гора през толкуси години самостоятелно същтествуванѣ: но евечѣ за напреш въ Цѫрна-Гора ще се явѫт и таквиз църногорци, които нанѫлно ще сознават, чѣ Цѫрна Гора, треба, да същтествува за хатѫра на своя си и на общечѣловечѣскія прогрес; а не за хатѫра на некоя-си белоцарска воля.

Колкуто за Ромънія, Сърбія, Българія и Гърція,

които, треба, да влѣзнат като отделни състави въ бѫдната федерація на Балканскія-Полуостров, што кажа, както и другаде, сѫм казал, чѣ и тех, сѫщо тѫі като Турція, нема да ги има, ако не състават една федерація на Балканскія-Полуостров. Политичѣскиі идеал на Ромѫнія не се состои, въ да се соединіи съ Трансилванія и Бесарабія; нити на Гѫрція—въ да се соединіи съ некоі гѫрцки острови и краібрежія по Мала-Азія, Тракія и Макѣдонія; нити на Сѫрбія—въ да се соединя съ Стара-Сѫрбія и сѫрбските страни въ Австрія; нити пък на Българія—въ да се соединіи съ Макѣдонія, Южна-Тракія, Помакѫка, Добруджя, и Пиротско. Политичѣскиі идеал на тези балкански дѫржави не се состои и въ онова, дето секоя една от тех се стреми, каки как да поромѫни, или да погѫрчи, или да посѫрби, или пък да побѫлгари чіужите елѣменти въ нея си. Опасни, ризикови сѫ надеждите и на онія, които си мислят, чѣ требало, по-напреш да се иѕсоединим, да си оцелокупим народа; а чѣ подире да му се мислѣло за федерацііта. Тежко и горко на балканските дѫржави, ако остани, да се достигва федерацііта им слѣд като Ромѫнія си присоедини Трансилванія и Бесарабія; слѣд като Сѫрбія си присоедини Старата Сѫрія и сѫрбските страни въ Австрія; слѣд като Българія се соедини съ Македонія, Добруджя, Пиротско, Помакѫка и Іужна Тракія; и слѣд като Гѫрція се соедини съ гѫрцките острови и краібрежія, които се нахождат сега под Турція! Не от идеята за народнинското соединеніѣ, а от идеята за національното соединеніѣ, треба, да се воодушѣвяват сега балканските народи. За страх и трепет, за срам и укор е това, дето ромѫнскиі, сѫрбскиі, бѫлгарскиі и гѫрцкиі народ се мразат и гонат сега по между си; ама нека да е, ако што, и въ името на самото им съштествуваніѣ. Не „борбата за съштествуваніѣ“, а **борбата за солидарност**, треба, да господарува сега над помеждуимните отношѣнія на балканскитѣ народи. Траги-комично е това, дето не можи, да се сознае от когото треба, чѣ при една балканска федерація, на педесет ката по-силна би станала секоя една от балканските дѫржави, както поради военната сила на целата федеративна дѫржава; така и поради това, чѣ всичките балкански дѫржави, што треба, да ги завладва послѣ оная Велика-дѫржава, която би дѫрзнала да завлада макар и една от тех; а така и поради това, чѣ самите Ве-

лико-държавни интереси никогаш нема да допуснат, да се завладат пък от некого всичките балкански държави. Корсем, можѣ би, на некои не им се ревни федерациятa за това, защото си мислят, чѣ мжчно е, да се направи таквас една федеративна държава на Балканскія-Полуостров. Ако е така, питам: кои хубав идеал лѣсно се е достигвал до сега? Послѣ, ами тази федерація многу по-възможна е от чястните политичѣски идеали на балканските народи за направванѣто Велика-Елада, Велика-България, Велика Ромжнія, Велика-Сърбія. Тази Балканска федерація е многу по-възможна и от предполагаемата **Дунавска федерація**, която се состои въ това, дето балканските народи заедно съ Австрииските да направелѣ една федеративна държава под игѣмоніята на Австрія. Тази балканска федерація е многу по-достижима и от предполагаемата **Славянска федерація**, която пък се состои въ това, дето славянскитѣ заедно съ всичките чюжи народи между тех да направелѣ една федеративна държава под игѣмоніята на Русия. Колкуто за Босфорскія пролив и Дарданелскія: то смело, можи, при таквас една неітрална федерація на Балканскія-Полуостров да се обжрнат тия на свободни проливи за секоя една държава сжщо тжи, както сж свободни и проливите Гибралтарскии и Суезскии.

Знам, чѣ въ нашія народ има мнозина бамбашка патріюти и политикани, които съ усмивка на устата си (от висотата на своето си налуто всезнаенѣ) ште погледнат на всички-се ми мисли; които малку искат, да знаят, като ритат съ петите на народа и на своя си суратсъзлжк срѣщу ржжѣна на Историята; които за ништо го немат въ своята си политичѣска, обштествена или просветителна дѣятелност да се придржжат от ума на оная краіно инатчия жѣна, която, и слѣд като се истървала въ реката, викала и показвала съ прѫстите си „стрижѣно е (сеното)“: знам, чѣ въ нашія народ има мнозина, които и Бога си билѣм не би повервали за хатжра наината си (ама макар и да знаят поговорката, чѣ „гжрка сосипва салтанатът, а бжлгарина инатът“): но аз пишя, не за да видя, какво ште кажят другите; не за да накарам хората, да ме поверват; а просто за да си искажя, като свободен божѣм гражданин, своето свободно мнениѣ.

КРАІ.

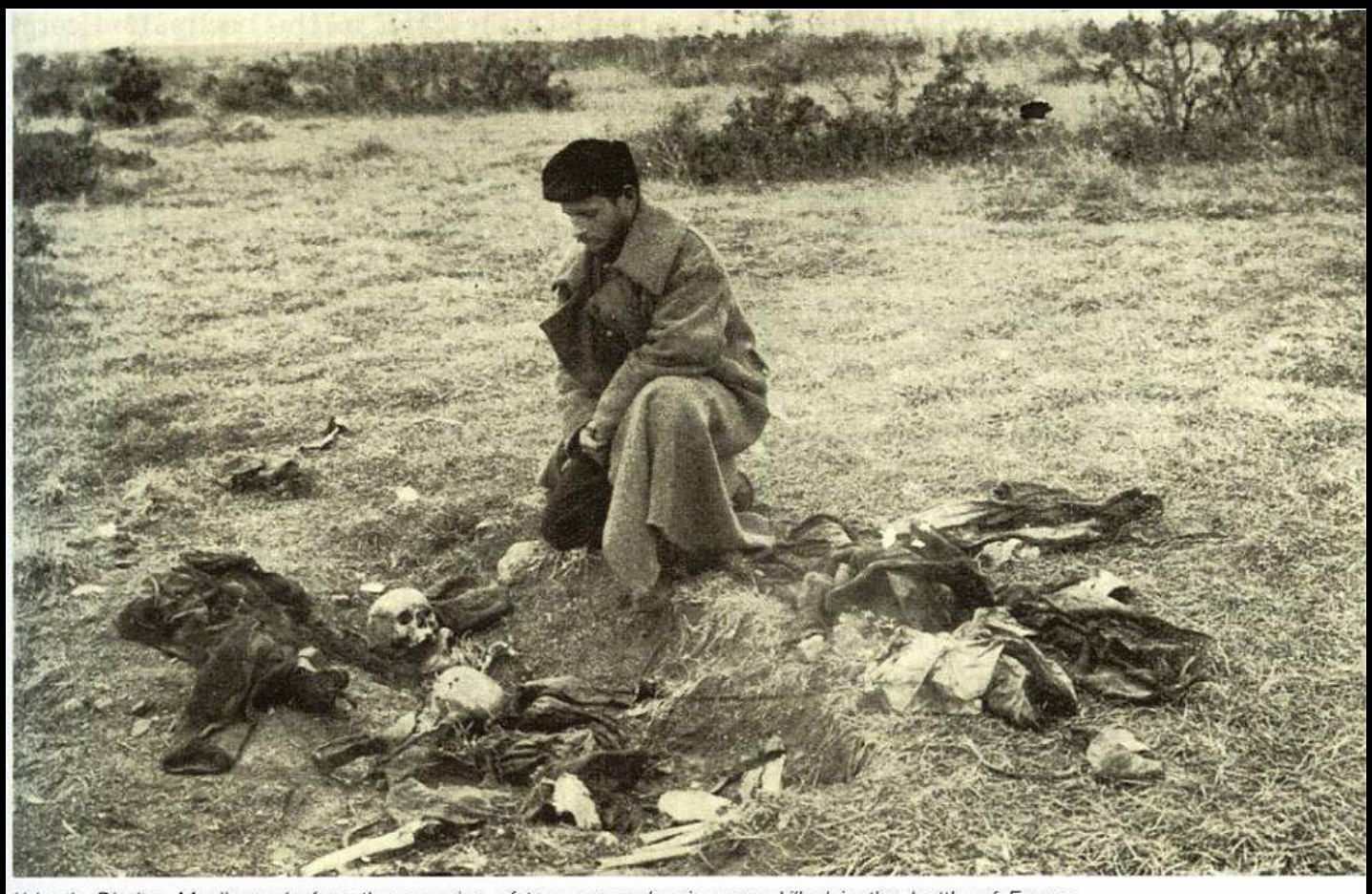
БИБЛИОТЕКА НА Б. З. К. БАНКА

Още стотици книги на дейци родени в географска област Македония може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски"
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres